

Samspill mellom barn med multifunksjonshemning

*En kvalitativ studie med fokus på den
voksnes rolle*

Kjersti Rogneflåten

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet
Institutt for spesialpedagogikk

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2011

Samspill mellom barn med multifunksjonshemming

*En kvalitativ studie med fokus på den
voksnes rolle*

© Forfatter: Rogneflåten, Kjersti

År: 2011

Tittel: Samspill mellom barn med multifunksjonshemming. En kvalitativ studie med fokus på den voksnes rolle.

Forfatter: Kjersti Rogneflåten

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Tittel

Samspill mellom barn med multifunksjonshemning. En kvalitativ studie med fokus på den voksnes rolle.

Bakgrunn og problemstilling

Barn-barn samspill har en egenverdi som den voksne ikke kan erstatte (Röthle, 2005), og kan bidra til å styrke barns utviklingsmuligheter og livskvalitet. En liten andel barn med multifunksjonshemning befinner seg i dag i spesialbarnehager, og en kan anta at disse barna i like stor grad som andre har behov for samspill med jevnaldrende. Barna er fullt og helt avhengig av voksenhjelp, og hva den voksne tenker og gjør har derfor stor betydning for barnas samspill seg imellom. Personale i spesialbarnehager besitter mye kompetanse på dette området, og med dem som informanter ønsket jeg å få tak i denne kunnskapen. På bakgrunn av dette lyder problemstillingen:

”Hvordan opplever personalet sin rolle i forhold til å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”

Problemstillingen konkretiseres ytterligere ved forskningsspørsmålene:

- *”Hva kan kjennetegnene samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*
- *”Hvilke refleksjoner har personalet rundt samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*
- *”Hvilke refleksjoner har personalet rundt det å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*

Metode

Prosjektet har en kvalitativ fenomenologisk tilnærming med gruppeintervju som metode. I forkant foretok jeg videoobservasjon av samspill mellom barn med multifunksjonshemning og den voksnes rolle i forhold til å fremme dette samspillet. Korte videoklipp ble benyttet som introduksjon til ulike temaer som ble tatt opp i gruppeintervjuene.

Analysen er inspirert av Grounded Theory, der nye mønstre og kategorier i datamateriale utpekte seg som sentrale og la rammene for presentasjonen av mine funn.

Resultater

Funnene i datamaterialet delte seg inn i to: 1) Kjennetegn på samspill mellom barn med multifunksjonshemning. 2) Personalets opplevelse av voksenrollen i forhold til å fremme dette samspillet.

1) Samspill med jevnaldrende ser ut til å ha en egen drivkraft som viser seg gjennom en *indre motivasjon* og utspiller seg mer *friere* og *lystbetont* enn ved voksen-barn samspill.

Opplevelsen er det som karakteriserer samspillet og utfordringene viser seg gjennom barnas vansker med å *tilpasse* seg hverandre i *tempo* og *timing*, og resulterer ofte i at samspillet foregår i *korte sekvenser*. Manglende *fleksibilitet* og varierende *dagsform* spiller inn på om barna klarer å få til et samspill og om de klarer å opprettholde det over tid.

2) Voksenrollen er kompleks og viser seg gjennom fire sider som opptrer både hver for seg og samtidig. **Den Trygge** legger vekt på å *kjenne barna godt, se og forstå* hvem de er og gjøre de *trygge nok til å søke utover*. **Den Tilretteleggende** tar for seg den *fysiske tilretteleggingen* samt bruke *seg selv* som støtte, og vurdere hvilke *barn som matcher* hverandre best. **Den Støttende** har en sentral rolle i selve samspillet, og må være *sensitiv*, ta i bruk *hele seg*, *observere* og vekselvis være *aktiv* og *passiv* deltakende, og hele tiden *tolke* og få til *timing*en. **Den Videreutviklende** tar for seg utfordringene som oppstår ved å utvide samspillet, der den voksne vektlegger det som fanger interessen *over tid*, gir det *variasjon* og *introduserer nye elementer* og *overfører kunnskapen* videre til kolleger. I tillegg til voksenrollens fire sider opplever personalet at en travel **barnehagehverdag** med *press* fra ulike kanter og hva som bør *prioriteres*, kan resultere i *dårlig samvittighet*.

Samspill mellom barn med multifunksjonshemning har en viktig funksjon ved dets egenverdi, utvikling av selvet og til å øke livskvaliteten. Vansker med å matche hverandre og at samspillet ofte opptrer i korte sekvenser, gir både barna og den voksne som medvirker utfordringer. De voksnes dilemmaer viser seg gjennom den dobbeltrollen de får ved barnas avhengighet til dem samtidig som barna har behov for å være uavhengige, og gir den voksne utfordringer som krever en stor grad av sensitivitet. Å finne balansen mellom presset utenifra samtidig som en ivaretar barnas behov er viktig og vanskelig, da det er mange ting en må ta i betraktning. Dette er et evig dilemma for personalet, og uansett hva de velger å prioritere så går det på bekostning av andre ting. Fokus på hva som er best for hvert enkelt barn blir det sentrale.

Forord

Å skrive masteroppgaven har vært en spennende, lærerik og utfordrende prosess, der jeg underveis har utviklet meg både på det faglige og det personlige plan. Jeg har satt pris på muligheten til å fordype meg innenfor et spesialpedagogisk tema jeg er engasjert i, og håper det igjen vil inspirere andre.

Det er flere personer som fortjener en liten oppmerksomhet, da de alle har bidratt på hver sin måte i masteroppgaven. Først og fremst vil jeg takke mine informanter! Jeg er veldig takknemlig for at dere avsatte tid til å dele deres kunnskap og erfaringer med meg. Uten dere hadde jeg ikke fått gjennomført mitt prosjekt. Retter også en stor takk til de to fantastiske barna jeg fikk observere, og deres foreldre som ga meg muligheten til å videofilme. Videoklippene har gitt grobunn for viktige diskusjoner.

Gjennom hele prosessen har min veileder Kristin Vonheim vært en solid støtte. Takk for konstruktive tilbakemeldinger og gode råd på veien!

Takk til familie og venner for oppmuntring gjennom hele studietiden, og spesielt i arbeidet med masteroppgaven! Ekstra takk til Kristin for hyggelig ”studietur” og gode samtaler, og til Åse for at du tok deg tid til korrekturlesing.

Og sist men ikke minst vil jeg sende en varm hilsen til Jesper, min store inspirasjonskilde. Takk for at du er den du er! ☺

Oslo, mai 2011

Kjersti Rogneflåten

Et delt øyeblikk

*Du søkte hennes vei
men...
hun enset deg ei*

*Du begynte å le
og da...
da var hun med*

*Det smilet du fikk
var summen av glede
i et delt øyeblikk*

Tekst: Kjersti Rogneflåten

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn for valg av tema	1
1.2	Prosjektets formål og problemstilling.....	2
1.3	Oppgavens struktur.....	3
2	Teoretisk bakteppe	5
2.1	Multifunksjonshemning.....	5
2.1.1	Utviklingshemning	6
2.1.2	Somatiske og helsemessige utfordringer.....	6
2.1.3	Kommunikasjon	7
2.2	Voksenrollen i voksen-barn samspill	8
2.2.1	Daniel Sterns lagmodell	9
2.2.2	Turid Horgens inndeling av voksenrollen	12
2.3	Voksenrollen i barn-barn samspill.....	15
2.3.1	De yngste barnas lek	16
2.3.2	Voksenrollen	17
2.3.3	Forskning på samspill mellom barn med multifunksjonshemning	18
2.4	Oppsummering	19
3	Forskningsmetode og design.....	20
3.1	Kvalitativ fenomenologisk tilnærming.....	20
3.1.1	Forskningsintervju som metode	21
3.2	Design og metode	21
3.2.1	Utvalg	22
3.2.2	Intervjuguide	24
3.2.3	Videoobservasjon	25
3.2.4	Prøveintervjuer	27
3.2.5	Gruppeintervju	28
3.2.6	Analyse.....	30
3.3	Validitet og reliabilitet.....	32
3.3.1	Forskerrollen	33
3.3.2	Forskningsprosessen.....	34
3.3.3	Datamateriale, tolkninger og analytiske tilnærminger	34

3.4	Etiske refleksjoner	36
4	Presentasjon av funn	38
4.1	Samspill mellom barn med multifunksjonshemning	40
4.1.1	Indre motivasjon	40
4.1.2	Opplevelse	42
4.1.3	Matche hverandre	42
4.1.4	Korte sekvenser	43
4.1.5	Fleksibilitet	44
4.1.6	Dagsform	45
4.2	Voksenrollen i samspill mellom barn med multifunksjonshemning	46
4.2.1	Den Trygge	46
4.2.2	Den Tilretteleggende	50
4.2.3	Den Støttende	55
4.2.4	Den Videreutviklende	59
4.2.5	Barnehagehverdagen	61
5	Drøfting av funn	63
5.1	Samspill mellom barn med multifunksjonshemning	63
5.1.1	Egenverdi	64
5.1.2	Utvikling av selvet	64
5.1.3	Livskvalitet	67
5.1.4	Barn som passer sammen	68
5.1.5	Korte sekvenser	69
5.2	Voksenrollens dilemmaer	73
5.2.1	Dobbeltrolle	74
5.2.2	Sensitivitet	75
5.2.3	Press	77
5.2.4	Prioritering	78
5.2.5	Pedagogrollen	79
6	Avsluttende kommentarer	83
	Litteraturliste	84
	Vedlegg 1 NSD	90
	Vedlegg 2 Informasjonsskriv til styrer	91
	Vedlegg 3 Informasjonsskriv til personalet	93

Vedlegg 4 Informasjonsskriv til foreldre (hovedfokusbarn).....	95
Vedlegg 5 Informasjonsskriv til foreldre (medvirkende barn).....	97
Vedlegg 6 Intervjuguide.....	99

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg er utdannet førskolelærer og har arbeidet i barnehagesektoren både som pedagogisk leder og støttepedagog. Det var gjennom arbeid med barn med nedsatt funksjonsevne jeg fikk erfaring innenfor feltet multifunksjonshemning. Her ble jeg utfordret både som fagperson og menneske, og det vekket min nysgjerrighet da jeg fikk oppleve hvor begrenset kunnskapen var på dette området. Dette ga meg inspirasjon til videre utdanning.

I dagens samfunn legger man vekt på inkludering i barnehage og skole når det gjelder barn med nedsatt funksjonsevne. Allikevel vil det være en liten andel barn som oppholder seg i spesialbarnehager og spesialskoler, eller i spesialenheter knyttet til barnehage eller skole (Tøssebro & Lundeby, 2002). Barn med multifunksjonshemning er den gruppe barn som oftest oppholder seg i slike segregerte grupper, og det er de jeg vil ta for meg i denne oppgaven. Det befinner seg et lite antall barn i segregerte grupper i barnehagealder, mens andelen barn øker i skolealder (ibid.)

I fagbøker om barn med multifunksjonshemning eller gjennom forskning på området, fokuseres det ofte på voksen-barn samspillet. Dette samspillet er meget viktig og danner grunnlaget for barnets trygghet og mulighet til å vise hvem de er, og hvilket utviklingspotensiale de har. Dette danner basisen for etablering av samspill med jevnaldrende. Gjennom forskning på funksjonsfriske barn har man sett hvor viktig barn er for hverandre, ved at de har noe eget seg i mellom den voksne ikke kan erstatte (Bonnievie & Pålerud 1998, Røthle 2005). Det har blitt større fokus på barn med multifunksjonshemning som inkluderes i ordinær barnehage eller skole. Det er særlig samspillet mellom barn med multifunksjonshemning og funksjonsfriske barn, med voksen som ”brobygger” som er i fokus. Men hva med de som oppholder seg i de segregerte gruppene? Er dette en ”glemt” gruppe innenfor forskningsmiljøet? Med tanke på at andelen barn som oppholder seg i segregerte grupper øker i takt med alderen, vil det være aktuelt å rette søkelyset mer mot disse. Vil det ikke være naturlig at også barna i segregerte grupper har kontakt med jevnaldrende? Vil ikke det styrke utviklingsmulighetene og livskvaliteten deres ytterligere? Selv om de i det daglige for det meste omgås andre barn med ulike grader av funksjonshemninger, tror jeg at barn seg imellom har noe viktig å gi hverandre. Ved at alle

barna i en spesialbarnehage har sammensatte funksjonshemninger og lærevansker vil det by på større utfordringer i å få til dette barn-barn samspillet. Den voksne får en meget sentral og viktig rolle med å fremme samspillet, da barna i stor grad er avhengig av hjelp til det meste. Hva den voksne gjør har stor innvirkning på hvordan deres liv blir (Horgen, 2006). Med andre ord kan en si at hva den voksne tenker og gjør i forhold til samspill mellom barn med multifunksjonshemning, vil ha betydning for barnas utvikling.

1.2 Prosjektets formål og problemstilling

Formålet med prosjektet er å øke min kompetanse rundt barn med multifunksjonshemning, samtidig som jeg ønsker å sette fokus på et område som har fått lite oppmerksomhet i forskning og litteratur. Samspill mellom barn med multifunksjonshemning er komplisert, men blir lettere å få til ved hjelp og støtte fra en voksen. Mitt inntrykk er at personale i spesialbarnehager besitter mye kompetanse på dette området, og jeg vil med dem som informanter få tak i denne kunnskapen. Med utgangspunkt i dette lyder min problemstilling:

“Hvordan opplever personalet sin rolle i forhold til å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”

Problemstillingen konkretiseres ytterligere ved disse forskningsspørsmålene:

- *“Hva kan kjennetegne samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*
- *“Hvilke refleksjoner har personalet rundt samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*
- *“Hvilke refleksjoner har personalet rundt det å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*

Multifunksjonshemning: Det jeg legger i begrepet multifunksjonshemning, er at en person har store sammensatte funksjonshemninger og lærevansker. Det kan omfatte personer med store fysiske funksjonshemninger uavhengig om de har en utviklingshemning i tillegg. Hos barna i dette prosjektet er den kognitive svikten en avgjørende faktor. De fleste barna vil ha en dyp eller alvorlig utviklingshemning med et gjennomgripende støttebehov. I oppgaven velger jeg å bruke termen utviklingshemning fordi den stadig oftere tas i bruk i tidsskrifter og fagbøker, og benyttes av bruker- og interesseorganisasjoner. Dette er også termen som oftest

brukes innenfor det spesialpedagogiske feltet, mens man blant annet innenfor det medisinske området bruker psykisk utviklingshemning.

Samspill: I litteraturen benyttes det flere beslektede begreper knyttet til samspill, som lek, samhandling, kommunikasjon og samvær. Jeg har valgt å bruke samspill som et overordnet begrep for dette. Ved en vid definisjon av samspill ser jeg på samspill som bruk av kroppen, førspråklig og språklig kommunikasjon og bevegelse. Samspill vil si at det er et gjensidig forhold mellom to individer, der jeg mener at felles opplevelse og forståelse ligger til grunn. Det de to får til sammen vil være mer enn summen av det de enkelte får til alene (Løkken, 1996).

Samspill mellom barn bygger på de erfaringene barn har fra det tidlige voksen-barn samspillet, og det vil være viktig å ta for seg kjennetegn på samspill mellom barn og nærpersion når en videre skal se på det som skjer mellom barna (Løkken, 1996). En vil også se at samspill mellom barn med multifunksjonshemning henger nøye sammen med samspill med en nærpersion, da de er avhengig av en del hjelp til å kunne få til samspill med jevnaldrende.

Spesialbarnehage: En spesialbarnehage er en barnehage som kun har tilbud til barn med nedsatt funksjonsevne. Dette er barn som i større grad har behov for et mer tverrfaglig og behandlingsrettet tilbud enn det som finnes i en ordinær barnehage (Sosial- og helsedepartementet, 2001). Det er en liten andel barn det er snakk om, og det er i første rekke barn med store sammensatte funksjonshemninger som oppholder seg i spesialbarnehage (Tøssebro & Lundebj, 2002).

Jeg vil i teoridelen komme med en mer utdypende beskrivelse av begrepene multifunksjonshemning og samspill.

1.3 Oppgavens struktur

Kapittel 1 tar for seg bakgrunn for valg av tema, formål og begrepsavklaring, samt prosjektets problemstilling og forskningsspørsmål.

Kapittel 2 redegjør for hvilke teori jeg legger til grunn for oppgaven, og som utdyper forståelsen av de funn jeg legger frem fra undersøkelsen. Teorien omhandler hva det vil si å ha en multifunksjonshemning, og tar for seg kjennetegn på voksen-barn samspill og barn-barn samspill med hovedvekt på voksenrollen.

Kapittel 3 beskriver hvilken forskningsmetode og hvilket design jeg har benyttet, der jeg gjør rede for blant annet utvalg, utforming av intervjuguide, gjennomføring av videoobservasjon og gruppeintervju og analyse av datamaterialet. Kapitlet avsluttes med refleksjoner rundt prosjektets validitet og etiske tilnærming.

Kapittel 4 er en presentasjon av funnene i datamaterialet, og det trekkes linjer til teorien. Funnene er delt inn to; den ene delen tar for seg kjennetegn på samspill mellom barn med multifunksjonshemming, og den andre delen tar for seg voksenrollens ulike sider ved å fremme samspillet mellom barna samtidig som voksenrollen ses i forhold til barnehagehverdagen.

Kapittel 5 tar for seg sentrale funn som tolkes og drøftes; om samspill mellom barn med multifunksjonshemming voksenrollens ulike dilemmaer.

Kapittel 6 avrunder oppgaven med noen avsluttende kommentarer.

2 Teoretisk bakteppe

Jeg vil kort redegjøre for mitt teoretiske utgangspunkt, da jeg senere i oppgaven vil legge frem og drøfte mine funn i lys av dette. Denne teoretiske forståelsesrammen mener jeg er hensiktsmessig i forhold til den samspillsproblematikken som viser seg mellom barn med multifunksjonshemning, og hvilken rolle den voksne har for å fremme dette samspillet. Mitt teoretiske bakteppe er teorier hentet rundt tematikken multifunksjonshemning, voksen-barn samspill og barn-barn samspill.

2.1 Multifunksjonshemning

En definisjon av multifunksjonshemning kan gjøres på medisinsk bakgrunn, men i spesialpedagogisk sammenheng vil det heller være mer nærliggende å ta i bruk utfyllende beskrivelser av funksjonsnivå og støttebehov istedenfor medisinske kriterier.

Jeg støtter meg til seniorrådgiver Turid Horgen ved Torshov kompetansesenter sin beskrivelse, der hun bruker begrepet multifunksjonshemning som en betegnelse på...

... mennesker med de største og mest sammensatte funksjonshemminger og lærevesker. Den store kognitive svikten er avgjørende. Ofte er denne i kombinasjon med bevegelses-, syn og hørselshemming. Skadene virker sammen, forsterker hverandre og skaper store kommunikasjonsvansker og problemer med å mestre seg selv og omverdenen. Vi kan si at de utviklingsmessig er på et tidlig trinn. De har ofte store helseproblemer, for eksempel epilepsi, spise- og luftveisproblemer.

(Horgen, 2006, s 18)

Mennesker med multifunksjonshemning er en heterogen gruppe. Det finnes store forskjeller innad i gruppen, der blant annet muskeltonus, epilepsi, og de helsemessige problemene spiller inn på grad av funksjonsnivå, våkenhet og bruk av sansene. Enkelte av de med multifunksjonshemning klarer å reise seg opp og gå, mens andre har en motorikk de har vanskeligheter med å kontrollere og er i stor grad avhengig av hjelpemidler. Noen bruker blick og bevegelser aktivt, mens andre strever med å gjøre seg forstått. Felles for mennesker med multifunksjonshemninger er at de alltid vil være avhengig av hjelp til dagliglivets aktiviteter, til alle døgnets tider (Horgen, 2006).

2.1.1 Utviklingshemning

Barnets kognitive svikt er avgjørende i forhold til å ha en multifunksjonshemning. I følge AAIDD (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) vil utviklingshemning si å ha betydelige begrensninger når det gjelder intellektuell fungering og tilpasningsevne (AAIDD, 2011). Dette kommer til uttrykk gjennom språklig, sosial og praktisk fungering. Internasjonalt er AAIDD sin definisjon av utviklingshemning den som oftest brukes, og de klassifiserer etter støttebehov; *periodisk*, *begrenset*, *omfattende* og *gjennomgripende støtte* (Drew & Hardman, 2007). Dette er en klassifisering ut fra grad av støttebehov for å kunne fungere innenfor naturlige sammenhenger i hjem og samfunn. Hensikten er å dreie fokuset bort fra å betrakte utviklingshemning som noe som kun ligger i personen, over til en forståelse der omgivelsene har stor betydning for en persons fungering (Rognhaug & Gommæs, 2008). Med *periodisk støtte* menes at det ikke er behov for kontinuerlig hjelp, men kun i perioder. *Begrenset støtte* vil si at man får en regelmessig konsistent støtte innenfor et begrenset omfang. *Omfattende støtte* innebærer at man har behov for daglig hjelp. Støttebehovet omfatter som regel flere arenaer. *Gjennomgripende støtte* vil si å ha behov for omfattende, konstant og intensiv støtte på alle områder (Rognhaug & Gommæs, 2008). Barn med multifunksjonshemning vil falle innenfor de som trenger gjennomgripende støtte, da de er helt avhengig av hjelp og støtte fra en voksen i det daglige.

2.1.2 Somatiske og helsemessige utfordringer

Barn med multifunksjonshemning har i tillegg til å ha en utviklingshemning gjerne motoriske vansker forårsaket av hjerneskader, sansenedsettelse og helseproblemer. Et vidt spekter av motoriske forstyrrelser kan forekomme, blant annet at barnet har hypotoni eller hypertoni. Lav muskeltonus medfører at alle bevegelser koster svært mye energi, da det er tungt å jobbe mot tyngdekraften. Barn med hypotoni blir ofte oppfattet som ”snille og søvnige” og kan lett bli understimulert i sosiale sammenhenger. Barn med hypertoni har sterkt forhøyet muskeltonus, der det kan være svært anstrengende å bevege seg mot sin egen muskelmotstand. Barna blir ofte oppfattet som avvisende og blir mistolket i samspill med andre (Frölich, 1995). Cerebral parese er en vanlig forstyrrelse hos barn med multifunksjonshemning og medfører motoriske forsinkelser, som igjen kan spille inn på ulike aspekter rundt barnet (Smith & Ulvund, 2006). Aktiv utforskning av egen kropp og av mennesker og ting i omgivelsene er sterkt innskrenket (Frölich, 1995).

For barn med multifunksjonshemning kan det være vanlig med nedsatt hørsel eller syn og epilepsi. Synsfunksjonen spiller en sentral rolle i den tidlige utviklingen, og det er derfor viktig å identifisere mulige synsvansker. I tillegg vil oppdagelse av hørselsforstyrrelser øke sjansen for at hjelpetiltak vil virke. Hørselssvikt kan virke hemmende både på det språklige og de sosiale ferdighetene (Smith & Ulvund, 2006). Mange av barna med multifunksjonshemning har epilepsi, som ofte kan være vanskelig å regulere. Selv med utprøving av ulike medisiner kan anfall allikevel ikke komme under kontroll (Horgen, 2006).

Hyppige helseplager som luftveisinfeksjoner, søvnvansker og vansker med fordøyelse og ernæring er vanlig. Helseplagene kan gi økt sårbarhet og risiko i forhold til tilpasning og utvikling (Gjærum & Grøsvik, 2002). Omfattende spiseproblemer rammer mange, og smerter og ubehag i magen kan oppta mye av barnets fokus som gjør det vanskelig å rette oppmerksomhet mot andre ting. Å få operert inn en magesonde kan for mange være en lettelse.

2.1.3 Kommunikasjon

Alle har noe de skulle ha sagt (Horgen, 2006), men måten man formidler det på kan være ulik. Når man omtaler kommunikasjonsproblemer hos barn med multifunksjonshemning, vil det allikevel ikke si at det er hos barnet problemet ligger. Det er kun i samspill med andre at problemer i kommunikasjonen oppstår, en kan ikke ha et kommunikasjonsproblem alene (Lorentzen, 2009). I følge Holmen (2009) må en ha som utgangspunkt at det ikke er barnet som har kommunikasjonsproblemer, men at det er de voksne som har manglende kunnskap og innsikt til å forstå barnets uttrykk. Det er de som må lære deres "språk" og ikke omvendt, og voksenrollen blir dermed ekstra viktig. Som nærpersion må en ta utgangspunkt i barnets ytringer, og en må se enhver bevegelse og egenaktivitet som mulig kommunikasjon (Horgen, 2006).

Når en er sammen med barn med multifunksjonshemning, vil det være viktig å ha fokus på hele barnets kropp, være nær og ta i bruk hele sitt sanseapparat. Gjennom kroppskontakt skapes det bånd mellom mennesker, og denne taktile kommunikasjonen omtales av Horgen (2006) som "det nære språket". Horgen er opptatt av å ta følelsene på alvor, da følelsene hos de med multifunksjonshemning er like til stede som hos andre mennesker. Ved at man tar tak i følelsesuttrykkene slik at de kan få virkningskraft på det som skjer, gjør at språket blir tydeligere. Man kan ikke møte følelsenes deres uten at man selv deltar med sine egne følelser.

Ved å tone seg inn følelsesmessig, vil denne samstemtheten være viktig for samspillet og språket dem imellom. Gjennom å utveksle og videreføre kunnskap og erfaringer på alle barnets arenaer, vil man skape godt språkmiljø (Horgen, 2006).

2.2 Voksenrollen i voksen-barn samspill

Problemstillingen i prosjektet setter fokus på samspill mellom barn med multifunksjonshemning og hvordan den voksne kan fremme dette samspillet. Jeg legger til grunn at barn med multifunksjonshemning har de samme behov som funksjonsfriske barn, det er bare forutsetningene som er annerledes. Barns utvikling henger sammen med den nære kontakten og samspillet med betydningsfulle personer. Ofte befinner barna med multifunksjonshemning seg på et tidlig utviklingsstadium, og for å kunne få innsikt og forståelse for det preverbale, vil det være nyttig å se på hva som skjer i barnets utvikling i spedbarnsalderen, og hvordan den nære voksne forholder seg til dette i samspill med barnet (Horgen, 2006). Voksen-barn samspillet danner grunnlaget for trygghet hos barnet slik at de videre kan inngå samspill med andre barn.

En kan ikke sammenligne barn med multifunksjonshemning og spedbarn, da barna med multifunksjonshemning har lenger erfaring med å oppleve seg selv i den verden de behersker. Spedbarn kan til gjengjeld ofte mestre mange av de tingene som barn med multifunksjonshemning sliter med. Det vil allikevel være nyttig å se disse opp mot hverandre, da en kan se på hvilke utviklingsbehov som grunnleggende ligger til stede hos alle mennesker (Horgen, 2006). Barn med multifunksjonshemning har i likhet med andre en iboende evne til å lære om seg selv og omverdenen, og ifølge Holmen (2009) er det da naturlig at man bygger på denne tanken når en er sammen med dem.

Jeg har valgt å bruke Daniel Stern (2003) sin lagdelte modell for å skissere det som skjer i den preverbale perioden i spedbarnsalderen. Stern har vært en viktig person i spedbarnsforskningen, da han har krysset ulike teoretiske skillelinjer og benyttet en kombinasjon av ulike tilnærminger i forsøk på å gjengi spedbarnets opplevelsesverden. Stern kaller denne integreringen for *det subjektivt opplevende spedbarnet*.

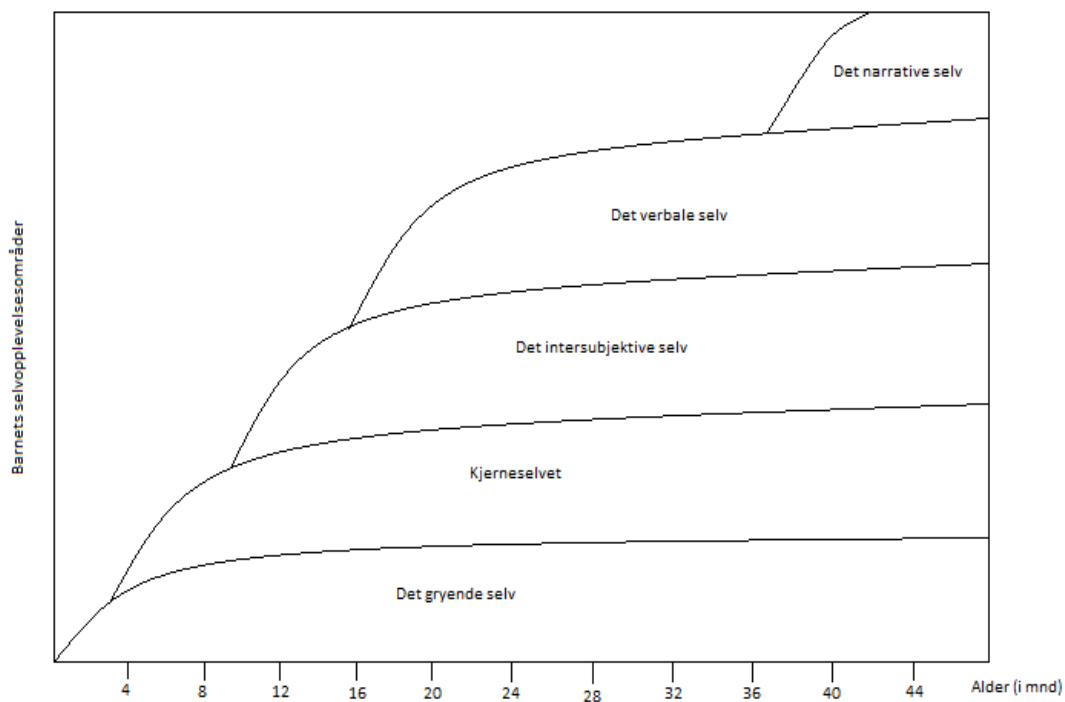
I tillegg til å se på Stern sin lagmodell, vil jeg ta for meg Turid Horgen sin inndeling av måter den voksne kan være sammen med barnet på. Hun bygger på Stern sin lagmodell og har tilpasset voksenrollen i forhold til mennesker med multifunksjonshemning.

2.2.1 Daniel Sterns lagmodell

Stern ser på barnet som aktiv deltaker allerede fra fødselen av, der barnet selv er med på å forme sin verden. Han legger vekt på samspill med andre som en forutsetning for etablering av selvet (Stern, 2003). ”Selvet er barnets totale organisering av de erfaringene det gjør” (Horgen, 2006, s 102).

Stern (2003) har laget en modell over barnets selvopplevelse i de første leveårene, der det fremkommer ulike relasjons- og samspillsformer som han igjen deler opp i tilsvarende selvopplevelsesområder. Disse områdene er:

1. Det gryende selv
2. Kjerneselvet
3. Det intersubjektive selv
4. Det verbale selv
5. Det narrative selv

De mest interessante områdene i forhold til barn med multifunksjonshemming, er de tre første som utgjør de preverbale fornemmelser av selvet. Ifølge Stern (2003) bryter disse områdene frem omtrent samtidig og er i en dynamisk interaksjon med hverandre. Det vil allikevel være nyttig å se områdene adskilt, for lettere å se hva som skjer i barnets utvikling og for å få innsikt i den voksnes del i dette. Stern mener at det barnet har lært om seg selv og andre innenfor disse måter ”å være sammen med andre på”, vil forbli hos barna livet ut, og at det de lærer innenfor et område gjør at læring innenfor et annet område går lettere.

Det gryende selv

Det gryende selvet utvikles i løpet av de første leveukene (0-8 uker). Dette området tar for seg et sansende *selv* som gjennom helhetlige sanseopplevelser synkroniserer ulike inntrykk. Dette kaller Stern (2003) for *amodal persepsjon*, og et eksempel kan være at de synkroniserer inntrykk gjennom syn og hørsel. Denne helhetlige oppfattelsen gjør at barna kan gjenkjenne ting på tvers av sansene. Den amodale persepsjonen foregår som en kontinuerlig organiserende prosess, og blir av Stern omtalt som følelsen av et gryende selv.

Følelstone, eller *vitalitetsaffekt* som Stern (2003) kaller det, brukes om følelsenes mobilisering, intensitet og varighet. Spedbarnets opplevelsesverden blir farget av disse følelstone, og blir en måte for spedbarnet å organisere erfaringen på. Det blir dannet en grunnstemning (Haugen, 2005). Denne vitalitetsaffekten er basert på følelsenes intensitet og endring av intensitet over tid. For nærpersoner vil det å ta tak i barnets følelstone være en sentral rolle i samspill med barnet. Den voksne regulerer seg i rytme og intensitet i måten å være på og å snakke med barnet på, og bidrar til at barnet endrer eller regulerer vitalitetsaffekten (Stern, 2003). Samspillsformen er nært knyttet til følelsene, og kan for eksempel vise seg gjennom hvordan den voksne henvender seg til barnets følelstone når det skal trøstes. Barnet igjen påvirkes av hvordan det blir berørt eller beveget, hvordan det blir snakket til, vugget og liknende. Barnet får hjelp til å finne indre ro og oppleve velvære gjennom rytmen og intensiteten i måten barnet blir ivaretatt på (ibid.).

Spedbarnets opplevelser er for en stor del ledet av hva som vekker en behagelig eller ubehagelig følelse i det, og dets følelsesmessige reaksjoner er derfor viktige indikasjoner for den voksne, som leder oppmerksomhet, forståelse og handling i samspillet med barnet. Ved å få mulighet til samspill med en nær voksen ser det ut til at det friske nyfødte barnet er i stand til å påvirke eller lede sine omgivelser slik at det selv utløser en tilfredsstillende omsorg og

tilknytning, blant annet ved blikk, smil og bevegelser som fortolkes av den nære voksne (Rye, 2002). Barna begynner å skjønne at ting kan endre seg til det bedre, og at det er i sammenheng med at de selv bruker signaler, som for eksempel gråt (Lorentzen, 2009).

Kjerneselve

Ved to-tre månedersalderen skjer det store endringer, og spedbarnet fremstår nærmest som en annen person. Innenfor dette området opplever spedbarnet at det kan påvirke sin omverden. Det kan påvirke andre mennesker og fysiske gjenstander. Det opplever seg som et fysisk *selv* hvor mening og sammenhenger knyttes til erfaringer og kroppslig atferd. Gjennom denne utviklingen av *selvet* vil barnet kunne skille handlinger som er gjort av andre fra hva de selv har satt i gang. Spedbarnet er svært sosialt, og muligens mer enn de noen gang vil være senere i livet (Stern, 2003).

Ansikt-til-ansikt samspillet er viktig og omtales som en dialog der det er en gjensidig regulering av samspill rundt signaler knyttet til oppmerksomhet, initiativ og følelser (Stern, 2003). Gjennom sin følsomme oppmerksomhet mot spedbarnet lærer den nære voksne raskt å fange opp, gjenkjenne og svare på barnets bevegelser og handlinger (Lorentzen, 2009). Dette samspillet kjennetegnes av turtaking, samstemthet og stigende og synkende følelsesintensitet. Denne følelsesmessige reguleringen ivaretas av små pauser som gir samspillet struktur med innledning, stigning og avslutning. Barnet lærer seg fort at den følelsesmessige reguleringen er avhengig av å være i samspill med en annen. Den voksne kan ved å reagere på barnets signaler, gjøre at barnet opplever å ha evne til å kunne påvirke i samspillet (Stern, 2003). Dette kommer godt fram hvis den voksne demper stimuleringen ved å vente på barnets signaler, for så å respondere på dem. Barnet selv vil gjennom erfaring oppleve en forskjell av følelstone når det er alene og når det er sammen med andre. Gjennom samspill med andre viser barnet et større repertoar av følelser, og gjennom regulering fra den voksne vil barnet kunne holde følelsene mer stabile over tid. Gjennom slike samspillsepisoder vil barnet organisere sine erfaringer i forhold til måter å være sammen med andre på, det vil bli dannet hukommelsesspor som Stern (2003) kaller for *Representation and Interaction episodes Generalized* (RIG). Når et slikt minne blir aktivisert, vil det skape en forventning til handlinger, følelser, inntrykk og lignende som vil komme til å inntreffe (Horgen, 2006).

Det intersubjektive selv

I siste halvdel av barnets første leveår blir en ny selvopplevelse lagt til. Det intersubjektive selv går ut på at barnet opplever at de fysiske og atferdsmessige sidene ved et sosialt samspill har sin base i indre følelser og subjektive tilstander (Stern, 2003). Barnet opplever at de har en indre verden med følelser, motiver og intensjoner og forstår at andre har det samme. Det er nå i stand til å følge en annen persons oppmerksomhet og til å koordinere blikket ut fra en pekende gest. Barnet har nå mulighet til å dele et ytre fokus for oppmerksomhet med andre (Haugen, 2005). Det opplever at den voksne reagerer på dets indre verden av følelser og intensjoner, og det opplever seg som et subjektivt selv. Dette danner grobunn for intersubjektivitet (Stern, 2003). Samspillet vil nå dreie seg om å oppdage verden sammen, og det gjennom felles oppmerksomhet og utforskning av omgivelsene. Det oppstår en intersubjektiv prosess der den voksne innstiller seg på barnets emosjonelle bølgelengde samtidig som man ”matcher” barnets uttrykk (Haugen, 2005). Den voksne toner seg inn på barnets opplevelsestilstand, noe Stern (2003) kaller for affektinntoning. Lorentzen (2009) hevder at dette samspillet må være preget av en samstemthet, følelsesmessig deling, inntoning og følt mening for at barnet skal strekke seg litt videre i funksjons- og ferdighetsnivå.

2.2.2 Turid Horgens inndeling av voksenrollen

Horgen (2006) har laget en modell som kan bidra til å skape utviklende miljøer for mennesker med multifunksjonshemming. Den har til hensikt å være et arbeidsredskap og hjelp i arbeidet med disse menneskene, og for å kunne se deres behov. Modellen tar for seg barnets utvikling, den voksnes rolle og samspillet mellom barn og voksen. Jeg benytter meg av den delen som går på voksenrollen for å besvare min problemstilling, da jeg er ute etter hva den voksne kan gjøre for å fremme samspill.

Horgen har tatt utgangspunkt i de tre første områdene i Sterns (2003) lagmodell, den preverbale fasen. Ut fra Sterns teorier om barnets utvikling og hvordan den voksne inngår i dette samspillet, har Horgen laget en tredelt inndeling av voksenrollen i samspillet med mennesker med multifunksjonshemming. Voksenrollen er inndelt i tre væremåter:

1. Den selvregulerende andre
2. Den samklingende andre
3. Den nærværende andre

Den selvregulerende andre

I de første levemånedene av et barns liv er det å regulere de fysiske forholdene det mest fremtredende. Spedbarnet beveger seg mellom å sove eller være våken, sulten eller mett, kjenne ubehag eller kjenne at ubehaget forsvinner. Å være den selvregulerende andre vil være den voksnes rolle i denne sammenheng. Det vil si at man er den som gir mennesket hjelp til å regulere seg selv (Horgen, 2006). Den voksne lærer å oppfatte barnets signaler som initiativ og reaksjoner, og reagere på dem slik at de tilfredsstiller barnets behov og beroliger det (Rye, 2002).

Mennesker med multifunksjonshemming har ofte vansker med å regulere seg selv. Epilepsi, regulering av mattilførsel, for høy eller for lav muskeltonus er bare noen av tingene de kan streve med. En viktig del av voksenrollen blir dermed å være oppmerksom på hva slags våkentilstand barnet er i, og å handle slik at barnet kan være våkent og aktivt oppmerksomt. Måltider kan gi utfordringer i form av ubehag og at det kreves god tid. Nye utfordringer kan vise seg gjennom bruk av knapp på magen for de som benytter det som en alternativ matsituasjon. For høy eller for lav muskeltonus gjør at de trenger hjelp til å sitte og stå. Hele kroppen kan lett komme ut av posisjon, og de klarer ikke ved egen hjelp å stabilisere seg. Selv om barna kan ha ulike hjelpemidler som for eksempel spesialstoler, vil allikevel den voksne ha en viktig rolle i det å være en selvregulerende andre, da barna fort kan komme ut av stilling. Den voksne må se viktigheten av dette for å regulere den andre slik at barnet selv skal kunne klare å slappe av og rette oppmerksomheten ut mot omverdenen (Horgen, 2006).

Det dreier seg om å regulere grunnleggende fysiske faktorer for overlevelse tidlig i spedbarnets liv. Dette gjelder også for mennesker med multifunksjonshemning, men samtidig er det grunnleggende faktorer for å kunne mestre hverdagen og for å utvikle seg (Horgen, 2006).

Den samklingende andre

Å være den samklingende andre vil si at man kjenner en gjenklang av barnet i seg selv, slik vi oppfatter barnets uttrykk. Som voksen må en prøve å holde på barnets opplevelse og være i den samme engasjerte tilstanden uten å kjede seg. Det Horgen (2006) omtaler som å være i "samklang" med hverandre, kaller Stern (2003) for å være "i resonans med annen". Den voksnes oppgave blir å tilpasse seg barnet og gi det variasjoner innenfor det samme tema. Dette opprettholder barnets interesse.

Ansikt-til-ansikt samspill er det som peker seg ut som en sentral del i spedbarnsperioden. Den voksne tilpasser stemmen sin og overdriver bevegelser i ansiktet, og gjentar det samme om og om igjen men med små variasjoner. Barn med multifunksjonshemning kan ha vansker med dette ansikt-til-ansikt samspillet, da de kan ha nedsatt syn eller at tap av muskelkontroll som gjør at barnet ikke kan rette oppmerksomheten mot det det ønsker. Den voksne kan kompensere for dette samspillet ved å ta i bruk tett kroppskontakt. Holmen (2009) kaller det for "kroppsabling". Voksne må finne ut av hvordan de eventuelt kan erstatte ansikt-til-ansikt samspillet slik at barn med multifunksjonshemning får tilsvarende erfaringer som funksjonsfriske barn. Her kan en bruke ulike kroppsleker som gir gjentakelse og tydelig mønstre, og for eksempel sanger, rim og regler. Den nære og sensitive voksne vil ha øye for å se etter om barnets spenningsnivå er passe eller om det er for høyt eller lavt. Er det for høyt kreves det pauser, og er det for lavt kreves det mer intensitet, tempo eller en annen spennende variasjon (Horgen, 2006).

Den nærværende andre

Barnet retter etter hvert oppmerksomheten utover den nære voksne, og de oppdager at de kan påvirke omverdenen ved blant annet å vise hva de ønsker eller at de vil dele en opplevelse. Den voksne må være observant på hvordan barna med multifunksjonshemning klarer å gi uttrykk for sine ønsker. Samtidig må den voksne gi barna erfaringer med å forflytte seg rundt, eller vekke interesse ved å introdusere spennende gjenstander (Horgen, 2006).

Voksenrollen innebærer å ha en affektiv inntoning, noe Stern (2003) mener er noe mer enn å imitere, speile, matche og å være empatisk. Han mener at den voksne deler en felles følelsesmessig tilstand med barnet, noe som er det viktigste elementet ved intersubjektivitet. Gjennom innlevelse gir den voksne uttrykk for en felles følelsesmessig tilstand på en slik måte at barnet oppfatter det. Det er viktig å legge vekt på den voksnes innlevende, medlevende og følelsesmessige engasjement. Selve engasjementet vil endre form ut fra hva barnet selv kan oppfatte ut fra sine forutsetninger for sansing og bevegelse, og ut fra hva det har fått orden på i samvær med andre (Horgen, 2006).

I nærvær av en affektinntonende nærpersion utvikler spedbarnet seg i retning av forståelse av ord som bærere av symboler. For den nærværende voksen vil det i perioden da barnet deler handlinger og intensjoner om objekter, også være perioden der barnet får erfaringer som legger grunnlaget for mestring og forståelse av symboler (ibid.).

Den nærværende voksne må fullt og helt være til stede i øyeblikket. De ordene vi bruker vil kanskje ikke gå inn i en symbolforståelse for barna med multifunksjonshemning, men de vil allikevel ha en nyttig funksjon. Tonefall, kvalitet, rytme og bevegelse i ordene er med på å gi handlingen sammenheng og betydning. Dette kan vise til opplevelsen av handlingen og dermed gi mening for barnet (Horgen, 2006).

En nærværende voksen i samspill med barn med multifunksjonshemning vil ha en dobbeltfunksjon. Det ene er å bestrebe seg på å ha en følelsesmessig innlevelse, det andre blir på en kreativ måte å kompensere for det disse barna ikke selv kan erobre av gjenstander og rommet rundt seg (ibid.).

2.3 Voksenrollen i barn-barn samspill

Når det gjelder samspill mellom barn med multifunksjonshemning, vil det være nyttig å ta for seg hva som kjennetegner samspill mellom de aller yngste barna, siden fokuset da er på det preverbale og den kroppslige kontakten (Horgen, 2006). Jeg tar utgangspunkt i at alle barn er født sosiale og har de samme behovene, og at samspill med andre barn skaper nye muligheter for utvikling og utfordringer. Gunvor Løkken har forsket på de aller yngste barnas former for lek og samspill, og jeg vil blant annet ta for meg hennes funn i barn-barn samspillet.

2.3.1 De yngste barnas lek

Gunvor Løkken har satt fokuset på hva som skjer mellom de aller yngste barna i barnehagen, der hun omtaler barna som toddlere. Med utgangspunkt i Maurice Merleau-Ponty sin filosofi viser hun til at små barn gjennom samspill forstår hverandres intensjoner og meninger (Greve 2009, Løkken 2004). Løkken (2004) har funnet ut at det er nære relasjoner mellom små barn, at det er vennskap og et samhold som kan komme til uttrykk på svært komplekse måter.

Løkken (1996) setter fokuset på kroppen, og at det er gjennom den vi forstår oss selv og andre på en umiddelbar måte. Vi forstår gjennom kroppen før vi klarer å tenke det. I perioden før verbalspråket er på plass, er det det kroppslige samspillet som dominerer. Kroppen blir det viktigste redskapet barna har for lek og kommunikasjon. Et typisk kjennetegn for de yngste barnas lek er en felles handling, for eksempel løping fram og tilbake mellom to punkter. Små barn flokker seg gjerne sammen når de får anledning til det, og da ofte tre-fire stykker samtidig (Løkken, 2004). Barna oppnår felles mening med å gjøre ting sammen. Når barna beveger seg sammen opplever de et bevegelsesfellesskap blant ivrige likesinnede. De speiler hverandres muligheter til kroppsutfoldelse, og kan sammenlikne og prøve ut andre varianter av bevegelse. I et slikt samspill skaper barna sitt eget meningsfellesskap, der mye av gleden er å gjøre det samme. Her skjer det noe særegent mellom barna som den voksne ikke kan erstatte (Röthle, 2005). Den intersubjektivitet som oppnås mellom barna skjer gjennom felles oppmerksomhet om felles intensjoner og mening der de aktivt søker å samhandle med hverandre (Løkken, 1996). De lokker hverandre inn i lekens verden, hvor for eksempel den enes bevegelser appellerer til bevegelseslyst hos den andre. De inspireres av hverandres lekelyst (Röthle, 2005).

Den kroppslige leken til barna er preget av orden og kaos. Orden gjenkjennes ved at barnet har gitt seg hen, og at opplevelsen er bygget opp av koordinasjon og vilje til å være i fellesskap. Kaos i lek er lek som utløser blant annet lystbetont forvirring, fryd, tankeløshet, hurtige kroppslige bevegelser og voldsomhet (Rasmussen, 1992, ref. i Løkken, 1996).

Lek rundt store gjenstander er et annet kjennetegn leken barna har sammen. Dette kan være lek rundt sofa, madrasser og stoler med tepper hengende over, som barna kan gå, hoppe, og kripe inn i. Det er en enkel struktur i leken som er lett å få øye på og oppfatte, og gjør det lettere for flere barn å delta samtidig (Løkken, 2004).

Erfaringene barna har fra de aller tidligste voksen-barn samspillene kan de videre anvende i samspill med andre barn (Röthle, 2005). I samspill med voksne vil hovedansvaret for å utvikle leken være hos den voksne, og kjennetegnes gjerne ved å være forutsigbar i både lyd, berøring og bevegelse. Denne forutsigbarheten møter ikke barnet i samspillet med andre barn, og de har mindre kontroll på hva som skjer, men den erfaringen barna får gjennom samspill med jevnaldrende, gir dem bredere samspillsferdigheter som den voksne ikke kan gi (Løkken, 2004). Barna er trygge på at den voksne er imøtekommende og responderer og lytter til dem, men for å få kontakt med andre barn må de sannsynligvis anstrenge seg mer (Bonnevie & Pålerud 1998, Løkken 2004). Frønes (2006) fremhever at det er et viktig poeng at barnet selv må være aktiv for å oppnå det han eller hun ønsker. De må selv ta initiativ og holde fast på interaksjonen. Løkken (2004) understreker at det å være sammen med jevnaldrende er i utgangspunktet interessant i seg selv, det fordi de gjerne har mer lik interesse for gjentakelse av handlinger enn den voksne har. Barna bidrar til sin egen sosialisering- og dannelsesprosess. En amerikansk undersøkelse viser at barn som har erfaringer med samspill med jevnaldrende, har utviklet en mer avansert relasjon til andre barn enn de som ikke har erfaring på området (ibid.).

2.3.2 Voksenrollen

Trygge rammer er viktig når et barn skal inngå i samspill med et annet barn, og den voksne vil være en del av denne tryggheten. Hvilken evne den voksne har til å se og forstå hva denne interaksjonen mellom barna handler om, har mye å si for hvordan dette samspillet får mulighet til å vokse og utvikle seg (Løkken, 2004). Det vil spille en avgjørende rolle hvilke innsikt og holdning voksne har til hvert enkelt barns utviklingsmuligheter og behov, da det vil ha innvirkning på samspillmulighetene de får med andre barn (Sjøvik, 2007b). Voksne må være seg bevisst sin egen førforståelse, holdninger og forventninger til barna.

Trygghet er en forutsetning for at barna skal gi seg hen til leken (Röthle, 2005). Gjennom observasjon av små barn har man sett at de finner andre barn interessante når de har en trygg voksen de kjenner godt til stede, og at de studerer den andres aktivitet før de inngår i samspill (Garvey, 1979). Ofte ser man at små barn kryper rundt den voksne før de begynner å leke med hverandre. De kan også pendle mellom å være i lek og å søke trygghet hos den voksne, noe som er kjennetegn på en gryende selvstendighet (Röthle, 2005).

En viktig del av voksenrollen vil være å kunne se og avgjøre hva barna selv klarer på egenhånd, og å kunne vurdere når de trenger den voksne som aktiv deltaker, støttespiller eller formidler. En må ha evnen til å kunne vurdere når en skal være indirekte støttespiller, der en må forstå hva som er det særegne for barn generelt og deres samspill imellom, eller når en skal være direkte støttespiller for barnet. Denne balansegangen kan være vanskelig å finne ut av (Løkken, 1996). De voksne må være klar over hvilke konsekvenser deres deltagelse kan medføre, om det hjelper barna i videre samspill eller om det rett og slett distraherer barna slik at voksendeltakelsen virker mot sin hensikt (Løkken, 2004). Er barna i samspill med hverandre, kan voksenrollen vise seg i det å skjerme dem for forstyrrelser og la dem være i fred, eller de voksne kan tilføre nye elementer inn i samspillet for å gi dem nye idéer eller for å holde i gang samspillet over tid. Det blir viktig at den voksne utøver skjønn, noe som Røthle (2005) kaller for pedagogisk takt. Hun forklarer det som en "... form for varsomhet, der voksne viser respekt for barnas intensjoner og avpasser sin handling til situasjonen" (Røthle, 2005, s 128). Dette kan komme til syne gjennom blikk, tale, taushet eller bevegelser og er preget av omsorg og engasjement. Det viktigste blir å formidle at barnas væremåte er verdsatt og at deres samværsformer er akseptert (Røthle, 2005).

2.3.3 Forskning på samspill mellom barn med multifunksjonshemning

Det finnes lite forskning på samspill mellom barn med multifunksjonshemning. Det eneste jeg har funnet er et prosjekt som ble gjennomført i en barnebolig i Århus, som ble kalt "Barns samvær". Gjennom videoobservasjon av barn med multifunksjonshemning, erfarte personalet at det foregikk mer samspill og lek mellom barna enn det de tidligere hadde lagt merke til. De fant også ut at barn viste preferanser på hvilke barn de foretrakk å være med, og de fant ulike former for lek mellom barna som "gni hode lek", "tungelek" og "gledeskonert" (Madsen, 1999).

Prosjektet konkluderte med at voksne hadde en viktig rolle i forhold til samspill mellom barn med multifunksjonshemning. Barn som ikke selv kan bevege seg bort til andre, må fysisk bli ført sammen av den voksne. Dette var en helt avgjørende faktor for at det i det hele tatt skulle bli samspill mellom barna. For å kunne tilrettelegge for gode utviklende samspill er det viktig å være bevisst barnas måter å være sammen på, være oppmerksom på de signalene som er, og hjelpe dem til å utvikle leken med blant annet å tilføre eller ta bort leker. Den voksne har en

viktig rolle som fortolker og formidler av opplysninger og nye fysiske rammer. Suksessrike leke-forløp blant barn med multifunksjonshemning forutsetter oppmerksomme voksne som har blikk for og idéer til nye sceneskift (Madsen, 1999).

Barneboligen har i etterkant av prosjektet endret personalets praksis, fra å fokusere på voksen-barn samspillet der den voksne hadde en sentral rolle, til å fokusere mer på å knytte barn sammen der den voksne er mer tilbaketrukket, og har en indirekte støtterolle. Dette har gjort at barnas nettverk har blitt styrket, og som igjen har bidratt til en forbedring av deres livskvalitet (Madsen, 1999).

2.4 Oppsummering

I arbeid med barn med multifunksjonshemning tar en utgangspunkt i normalutviklingen, da barnas grunnleggende behov ikke er annerledes enn andres, det er skadene og funksjonsnedsettelsene som er hemmende.

For at den voksne skal kunne fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning, er det mange faktorer som har en innvirkning. De relasjonene som oppstår i voksen-barn samspillet kan legge grobunn for hvordan barna med multifunksjonshemning forholder seg i samspill med hverandre, og hvilke rolle den voksne får i forhold til det. Ved hjelp av en trygg voksen får barnet vist hvem det er, og får hjelp til å videreutvikle og støtte sine utviklingsmuligheter. Å være i samspill med et annet barn har en egenverdi i seg selv som den voksne ikke kan erstatte. Det er viktig å understreke at barnet med multifunksjonshemning har behov for både voksen-barn samspill og barn-barn samspill, og at barnets kompetanse styrkes og videreutvikles gjennom begge parallelt.

Voksenrollen i samspill mellom barn med multifunksjonshemning har stor betydning, da barna er avhengig av mye hjelp og støtte. Å finne balansegangen mellom for lite og for mye støtte underveis i samspillet er utfordrende, og kan ha konsekvenser for kvaliteten. En del av den voksnes rolle er å tilrettelegge for gode samspillsopplevelser, og gi et viktig bidrag til å videreutvikle samspillskompetansen. Voksenrollen er kompleks og består av ulike faktorer, men de henger alle sammen i hverandre. Den voksne har en viktig rolle både før, underveis og for å videreutvikle samspillet. Hvordan den voksne opptrer vil være avgjørende for hvordan barn utvikler seg gjennom samspill med andre, og til å bedre livskvaliteten.

3 Forskningsmetode og design

Rammene rundt prosjektet har betydning for resultatet, og mine valg er gjort på grunnlag av hva jeg ønsket å hente fram av kunnskap hos informantene. Valg av metode og design er gjort ut fra følgende problemstilling:

”Hvordan opplever personalet sin rolle i forhold til å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemming?”

3.1 Kvalitativ fenomenologisk tilnærming

Kvalitativ fenomenologisk tilnærming utpekte seg som en relevant innfallsvinkel for mitt prosjekt. I kvalitativ forskning er det overordnet målet å utvikle forståelsen av fenomener knyttet til personer og situasjoner i deres sosiale virkelighet (Dalen, 2004) og fenomenologien er ”et begrep som peker på en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver og beskrive verden slik den oppleves av informantene, ut fra den forståelse at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter” (Kvale & Brinkmann, 2009, s 45). Jeg ønsker å fremme den innsikten barnehagepersonalet har av egne opplevelser av voksenrollen i samspill mellom barn med multifunksjonshemming, og på den måten få frem den verdifulle kunnskapen de innehar. Det er informantenes subjektive opplevelse som står i fokus for forskningen, og disse oppfatningene kan ikke betraktes som usanne eller feil, selv om andre kan ha en annen opplevelse av det samme fenomenet (Postholm, 2010).

Forskning på samspill krever refleksjoner både på et vitenskapsteoretisk og filosofisk plan. Dette krevde at jeg på forhånd satte meg godt inn i personalets verden, da det gjenspeilet hvor relevante spørsmålene mine var i forhold til personalets situasjon. Min kunnskap opparbeidet gjennom arbeidserfaring, studie og litteraturlesing gjorde meg forholdsvis trygg på hvilke spørsmål jeg skulle stille. Min førforståelse måtte jeg allikevel prøve å legge fra meg slik at jeg stilte meg åpen som intervjuer for å innhente og få tak på informantenes beskrivelser av deres livsverden (Kvale & Brinkmann, 2009).

I prosjektet benyttet jeg meg av videoobservasjon og gruppeintervju. Metoden var intervju, der videoklipp som hjelpemiddel ble brukt for å hente fram mest mulig data i selve intervjusituasjonen.

3.1.1 Forskningsintervju som metode

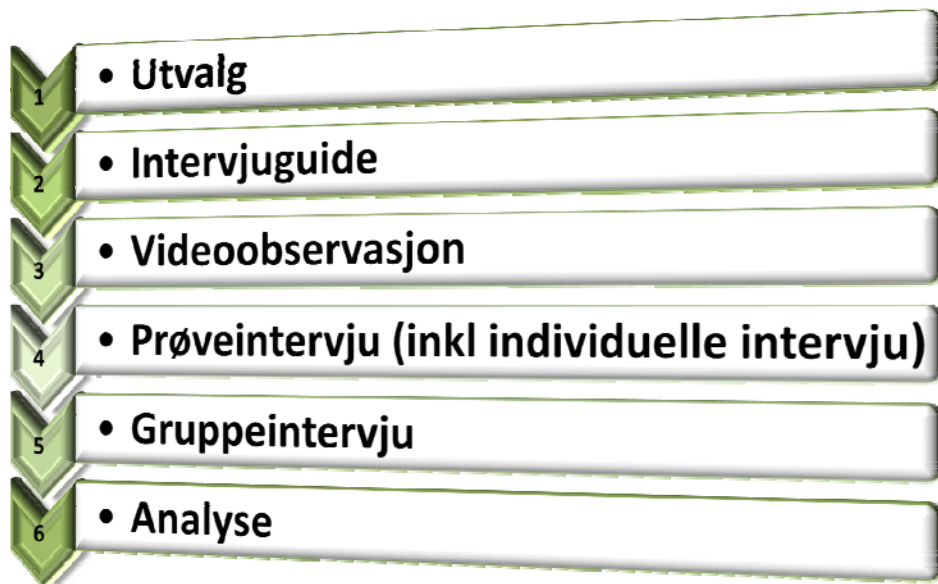
Jeg skulle begi meg inn i et tema det har vært lite fokus på i litteratur og forskning, og vurderte dermed hvilke intervjumetoder som best mulig kunne hjelpe meg i innhenting av informasjon for å belyse problemstillingen. Avgjørelsen falt på å benytte meg av gruppeintervju. Det er en intervjuform hvor flere informanter samtidig diskuterer et tema med forskeren som leder og ordstyrer (Brandt, 1998). Hensikten er ikke å komme til enighet, men å få frem ulike synspunkter på det temaet som er i fokus (Kvale & Brinkmann, 2009).

Begrunnelsen for å benytte intervjumetoden i mitt prosjekt, er en antagelse om at informantene ved å diskutere og reflektere sammen vil få fram flere tanker, minner og idéer som vil kunne gi fyldigere svar. Når informantene er tilknyttet samme tema ville de i større grad utfylle og berike hverandres kunnskap når de blir intervjuet, enn hvis de hadde møtt intervjueren en og en (Johnsen, 2006). I tillegg ville det "ufarliggjøre" meg som intervjuer når flere ble intervjuet sammen. Det å være i overtall ville kunne gi dem trygghet til å komme med sine personlige tanker og opplevelser istedenfor at de muligens ville føle at de måtte svare "riktig" i et individuelt intervju.

Jeg vurderte hvilke type intervjuform som kunne passe mitt prosjekt. Med tanke på de aktuelle temaene jeg ønsket å ta opp, og at jeg ikke hadde erfaring med gruppeintervjuer, falt valget på å bruke semistrukturert intervju. Det vil si at jeg på forhånd har utarbeidet en del gjennomtenkte spørsmål som jeg stiller informantene, i tillegg til å stille oppfølgende spørsmål underveis (Johnsen, 2006). Jeg opplevde det som en god måte å belyse problemstillingen på, i tillegg som det ga meg en viss kontroll over intervjusituasjonen. Det ga meg trygghet i rollen som intervjuer. Til gruppeintervjuene hadde jeg med meg et sett av spørsmål som la føringer for samtalene, og denne intervjuguiden dannet grunnlaget for hva samtalene skulle omhandle (ibid.). Det var allikevel rom for frie og umiddelbare innspill fra informantene som jeg kunne følge opp, og som kunne gi meg nyttig informasjon som jeg i utgangspunktet kanskje ikke hadde forutsett på forhånd.

3.2 Design og metode

Datatilnærming og prosjektets forløp illustreres i denne figuren, da det tar for seg de ulike stadiene i prosessen.

3.2.1 Utvalg

For å kunne besvare problemstillingen tok jeg utgangspunkt i noen kriterier som måtte oppfylles for å finne fram til barn, barnehage, og informanter. Alt måtte ses i sammenheng med tema og problemstillingen, og i forhold til prosjektets tid og omfang.

Barna:

- To barn; et hovedfokusbarn (Petter) og et barn (Ola) som er medvirkende i observasjonene
- Går i barnehage
- Har en multifunksjonshemning
- Tar aktivt kontakt med andre barn

Barnehage:

- Skal være spesialbarnehage eller spesialavdeling knyttet til ordinær barnehage

Informanter:

- Personalet i en spesialbarnehage / enhet
- Blandet gruppe av pedagoger og assistenter
- Åtte personer
- Erfaring fra arbeid med barn med multifunksjonshemning (min 3 år)

Det endelige utvalget

Fra min jobb som støttepedagog i barnehagesektoren, kjente jeg til et barn (Petter) som tilfredsstilte mine kriterier for deltagelse i videoobservasjon. Med utgangspunkt i han fant jeg fram til mitt endelige utvalg i prosjektet. Han oppholder seg i dag i en annen barnehage enn den jeg kjenner han fra.

Jeg tok kontakt med styreren i spesialbarnehagen der Petter går, for å høre om dette var noe personalet kunne tenke seg å bli med på. De var positive til et slikt prosjekt, og jeg dro deretter til barnehagen for å møte barnehagens veileder hvor jeg presenterte mitt prosjekt ytterligere. Hun ble fra da av min hovedkontakt ved barnehagen når det gjaldt prosjektet. I samråd med henne fant vi et barn (Ola) som var aktuell for å medvirke i videoobservasjon sammen med Petter. Barnet ble valgt ut fra at det hadde god kjemi med hovedfokusbarnet, og oppfylte de kriteriene jeg hadde satt.

Jeg tok selv kontakt med foreldrene til Petter, for å legge frem prosjektet og be om samtykke til videoobservasjon. Veilederen kontaktet foreldrene til Ola for å informere om prosjektet, slik at de kunne ta stilling til om barnet deres kunne medvirke eller ikke i videoobservasjon. I etterkant kontaktet jeg foreldrene per telefon for å presentere prosjektet, slik at de kunne gi informert samtykke til å delta.

På bakgrunn av utvalgskriteriene ble informanter fra personalgruppen i spesialbarnehagen plukket ut i samarbeid med veilederen. Jeg hadde håpet på åtte informanter til sammen i gruppeintervjuene, men grunnet at det ble vanskelig å få gjennomført i praksis, ble vi enige om at jeg kunne benytte seks informanter. For å oppnå ønsket antall informanter har jeg i tillegg inkludert to individuelle prøveintervjuer, som vil bli beskrevet senere.

Utvalget består av:

Gruppe 1: 1a + 1b + 1c

Gruppe 2: 2a + 2b + 2c

To individuelle: 3a + 3b

3.2.2 Intervjuguide

Ved bruk av et semistrukturert intervju er det nødvendig å utarbeide en intervjuguide. Den skal være til hjelp for intervjueren slik at en ikke mister fokus på hva intervjuet totalt sett er ment å inneholde (Johnsen, 2006).

I forkant og underveis i forberedelsene til intervjuguiden leste jeg faglitteratur om multifunksjonshemning, spedbarnsforskning og samspill mellom barn. Teori, forskning og faglitteratur ble innhentet fra pensumlisten på SPED4600, og ut fra søkemotorer som BIBSYS og ERIC. Søkebegreper som ble benyttet var blant annet ”multifunksjonshemning”, ”multiple disabilities”, ”samspill mellom barn”, ”lek mellom barn”, ”kommunikasjon”, ”samhandling” og ”samvær”.

Videre utarbeidet jeg to tankekart over alt det jeg kunne tenke meg å spørre informantene om når det gjaldt problemstillingen min. Det ene tankekartet hadde hovedoverskrift ”Samspill mellom barn med multifunksjonshemning” og det andre hadde ”Voksenrollen”, og jeg prøvde å se alle mulige aspekter det kunne berøre. Jeg hadde så et møte med en rådgiver fra Torshov kompetansesenter for å diskutere mine tankekart, og for å finne ut om det var noen sentrale punkter jeg ikke hadde tatt i betraktning. Ut ifra tankekartene utarbeidet jeg etter hvert noen hovedtemaer som jeg bygde min intervjuguide på, og utformet spørsmål med utgangspunkt i disse. Hovedtemaene var ”Samspill mellom en voksen og et barn med multifunksjonshemning”, ”Samspill mellom barn med multifunksjonshemning”, ”Voksenrollen”, ”Tilrettelegging” og ”Utfordringer”.

Ved utarbeidelse av intervjuguide bør man reflektere over noen kriterier, som at spørsmålene skal være klare og tydelige, og om de krever kunnskap som informantene kanskje ikke har. En må også vurdere om innholdet i spørsmålene er av sensitiv art slik at informantene kanskje vegrer seg for å svare, eller om de gir rom for å tilkjenne at en har utradisjonelle synspunkter. I tillegg må en ta hensyn til den bredden som informantene i utvalget kanskje representerer (Johnsen, 2006).

Jeg tok utgangspunkt i disse kriteriene da jeg utformet spørsmålene, og prøvde å ikke legge noen føringer ut fra hva jeg måtte ha av synspunkter selv. Jeg ønsket å forholde meg mest mulig nøytral og objektiv, men uansett vil valg av spørsmål, hvilke rekkefølge man setter dem i, hvilke temaer og lignende være påvirket av min førforståelse, noe jeg har vært bevisst under hele prosjektet.

Intervjuguiden ble brukt som et hjelpemiddel til å sikre at jeg fikk stilt de spørsmålene jeg trengte i forhold til problemstillingen.

3.2.3 Videoobservasjon

I gruppeintervjuene ville jeg benytte videoklipp underveis, og måtte finne korte sekvenser som var beskrivende for den tematikken jeg skulle ta opp. Intensjonen min var å ta videoobservasjon av samspill mellom barn med multifunksjonshemning og alt det som skjedde rundt. I følge Vedeler (2000) får man gjennom videoobservasjon et direkte innsyn i den fysiske og sosiale verden. Ved å benytte meg av videoklipp i gruppeintervju, ville jeg vise konkrete eksempler som kunne bidra til å sette i gang flere refleksjoner hos informantene enn ved kun å stille spørsmål. Jeg ønsket å tydeliggjøre informantenes refleksjoner, og dermed få best mulig innsikt i deres tolkning av hendelser og opplevelser.

Videoklippene ville være av barn informantene kjente godt til, og det var personalet selv som var deltakende som voksne. Ved å se på disse videoklippene kunne det muligens gi informantene et nytt syn på hva som skjedde (Vedeler, 2000). Kanskje oppdager de nye ting ved både seg selv og barna, som de har vanskelig for å se når de står oppi situasjonen selv?

Gjennomføring

Ut fra prosjektets omfang valgte jeg å ta videoobservasjon av barn som tydelig tok kontakt med hverandre og som likte å være i samspill. Det er stor variasjon av funksjonsnivå innenfor betegnelsen barn med multifunksjonshemning, og det viser seg blant annet gjennom måter å tilnærme seg hverandre på og våkenhet til å være klare for samspill. Grunnet kort tid til innhenting av data, valgte jeg barn som var tydelige i sin væremåte og som kunne raskt illustrere gode eksempler. Ved å bruke dette som utgangspunkt i gruppeintervju mener jeg at en allikevel vil få til diskusjoner rundt barn med ulik grad av sammensatte funksjonshemninger og deres utfordringer, men at det i noen sammenhenger ville vært bedre å vise eksempler ut fra ulike funksjonsnivåer.

Jeg ønsket å observere fem temaer, da dette skulle introdusere hvert tema jeg skulle ta opp i gruppeintervjuene. Dette var temaer en finner i alle situasjoner i løpet av en barnehagedag, og jeg diskuterte med barnehagens veileder om hvilke situasjoner som best ville egne seg til videoobservasjon. Hun tok diskusjonen videre opp med personalgruppen på et personalmøte.

Dette gjorde at jeg lettere kunne få filmet de gode eksemplene jeg var ute etter. I forkant av videoobservasjon tok jeg meg tid til å bli kjent med videokameraet, slik at jeg var trygg på det underveis. Deretter starter jeg videoobservasjonen, og holdt på med det helt til jeg følte at jeg hadde fått det materialet jeg trengte. Underveis sjekket jeg opptakene, slik at jeg visste hva jeg hele tiden var på ”jakt” etter. Jeg filmet barna i ulike situasjoner, der jeg fikk mulighet til å se hvordan de fungerte i samspill med hverandre, og hva personalet gjorde i forhold til det i de ulike situasjonene.

Videoobservasjon garanterer ikke at en får et ”riktig” bilde av det som skjer. Bare det at jeg var der med et videokamera kan ha fått både barn og voksne til å endre atferd (Vedeler, 2000). Jeg måtte derfor være bevisst på at jeg hadde en innvirkning på andre, og ”ufarliggjorde” meg så godt som mulig ved å bli kjent med stedet og personene på forhånd, og at jeg prøvde å filme i naturlige settinger. Nå er ikke mitt prosjekt basert direkte på disse videoklippene, men jeg var allikevel avhengig av å finne fram til de gode eksemplene for å bruke det i intervjuene.

I selve videoobservasjonen møtte jeg på ulike utfordringer. Mitt kjennskap til Petter gjorde at barnet til tider rettet oppmerksomheten mot meg istedenfor til det andre barnet han var sammen med. Jeg ble nok et forstyrrende moment. Jeg valgte å si ”hei” og vinke til han da han søkte min kontakt, noe som førte til at han lettere gikk tilbake til samspillet han hadde med andre. Ved at jeg kjente Petter fra før gjorde allikevel selve videofilmingene lettere ved at jeg kunne ”lese” barnet og vurdere når jeg skulle filme og ikke filme, da jeg kjente hans signaler og måter å kommunisere på.

Det at jeg tok fram et videokamera medvirket til at personalet endret litt på sin naturlige atferd, noe som er en vanlig reaksjon på det å bli utsatt for observasjon (Vedeler, 2000). Situasjonene ble derfor litt kunstige, og samspillsekvensene ble sannsynligvis litt ”dårligere” enn de normalt ville ha vært. Det oppdaget jeg da videokameraet ble slått av, og så hvordan samspillet utviklet seg til å bli bedre og forholdt seg over lengre tid mellom barn og voksne, og mellom barna i naturlige settinger. Allikevel syntes jeg at jeg fikk tatt opp gode nok samspillsituasjoner jeg kunne bruke i intervjuene senere.

Ved gjennomgang av videomaterialet redigerte jeg ut de klippene jeg ønsket å benytte i intervjusammenheng. Dette var fem videoklipp på omtrent to minutter hver. De ble benyttet som en introduksjon til hvert hovedspørsmål jeg tok opp med informantene gjennom gruppeintervjuene.

3.2.4 Prøveintervjuer

Før en skal intervju sine informanter til prosjektet bør en alltid holde et eller flere prøveintervjuer med så tilnærmet like informanter som mulig i forkant (Dalen, 2004). Hensikten med dette er at man skal få prøvd ut intervjuguiden og seg selv i intervjurollen. Man kan også få testet ut det tekniske utstyret en skal benytte, og en kan få tilbakemeldinger på endringer en bør gjøre i både spørsmål og gjennomføring av intervjuet (Johnsen, 2006).

I mitt prosjekt har jeg møtt på utfordringer i forhold til det å kunne gjennomføre et prøveintervju. Det finnes i dag svært få spesialbarnehager, og det gjorde at det å finne aktuelle kandidater til prøveintervju ikke var så enkelt. Selve intervjuformen jeg hadde valgt bidro til at et prøveintervju på lik linje med gruppeintervjuene ikke ville la seg gjennomføre. Jeg løste dette ved å teste intervjuguiden i individuelle intervjuer med to personer fra spesialbarnehagen der jeg senere skulle holde gruppeintervjuene. Jeg hadde dermed mulighet til å gjøre justeringer og endringer på intervjuguiden før selve gruppeintervjuene. I tillegg testet jeg ut min rolle som intervjuer for en gruppe ved å gjennomføre korte intervjusekvenser med de to gruppene av informanter jeg skulle bruke senere, og fikk da i tillegg innhentet den bakgrunnsinformasjon jeg ønsket av informantene.

I prøveintervjuene i gruppe fikk jeg testet ut både diktafonen og hvordan det var å lede gruppeintervju. Jeg merket raskt hvilke utfordringer jeg kunne møte på, som hvordan jeg skulle få alle informantene til å delta omtrent like mye, og hvordan jeg skulle ordlegge meg i forhold til å få frem best mulig informasjon fra informantene. Det var utfordrende å være like genuint opptatt av hva alle sa, og å komme med oppfølgingsspørsmål til hver enkelt. I forkant av disse intervjuene hadde jeg kommet med et ønske om at de skulle prøve å snakke en om gangen, noe som fungerte greit. Jeg lærte mye av hva som fungerte eller ikke da jeg gjennomgikk lydopptakene, noe jeg tok med meg videre i prosessen.

Individuelle intervju

I de to individuelle prøveintervjuene fikk jeg testet ut intervjuguiden, men ikke videoklippene. Disse prøveintervjuene fungerte bra, og i etterkant gikk vi igjennom intervjuguiden for å få deres kommentarer. Jeg fikk også tilbakemeldinger i forhold hvordan de opplevde meg som intervjuer. Jeg foretok med hjelp fra prøveintervjuene små justeringer på den endelige intervjuguiden.

Jeg har valgt å bruke de to individuelle prøveintervjuene som data i min oppgave. Dette fordi jeg i utgangspunktet ønsket å ha åtte informanter, noe som ikke lot seg gjennomføre i praksis i forhold til gruppeintervjuene. Ved å benytte de to prøveintervjuene som data ga det meg mer tyngde i analysen, og bidro til å gi et mer utfyllende bilde av personalets erfaringer. Ulempen med de individuelle intervjuene var at videoklippene ikke ble vist, da de ikke var ferdigklippet. Dette bidro til at de ikke fikk de samme holdepunktene for refleksjoner rundt temaene som informantene i gruppeintervjuene fikk. I de individuelle intervjuene mistet informantene den støtten gruppeintervjuer gir i forhold til å huske felles erfaringer og opplevelser. På den annen side gjorde det individuelle intervjuet at personen fikk fullt fokus og gitt rom for å svare utfyllende på alle spørsmål som blir stilt. I et gruppeintervju kommer ikke alle like godt fram med sine tanker og refleksjoner på alle spørsmålene underveis. Det å bruke en kombinasjon av gruppeintervjuer og individuelle intervjuer har til sammen gitt meg et mer helhetlig bilde av hvordan personalet reflekterer rundt sine opplevelser.

3.2.5 Gruppeintervju

Jeg benyttet to grupper, der begge gruppene igjen ble intervjuet to ganger. Det ble dermed i alt holdt fire gruppeintervjuer. Det var tre informanter i hver gruppe med en blanding av pedagoger og assistenter. Jeg benyttet meg av diktafon for å ta opp alt som ble sagt, slik at jeg friere kunne konsentrere meg om informantene og hva de sa.

Gruppeintervjuene ble holdt i barnas sovetid med en varighet på ca 1 ½ time hver gang, og de ble holdt på personalrommet i barnehagen. Den første dagen i hver gruppe gjennomgikk jeg temaene ”Samspill mellom en voksen og et barn med multifunksjonshemning” og ”Samspill mellom barn med multifunksjonshemning”, og de to temaene ble presentert med hvert sitt videoklipp. I neste intervjurunde ble de tre siste temaene ”Voksenrollen”, ”Tilrettelegging” og ”Utfordringer” tatt opp.

Det fungerte fint å starte de ulike temaene i intervjuene med et videoklipp. Det ble en god innfallsvinkel inn til temaene ved å se et konkret eksempel, slik at de først kunne snakke konkret om videoklippet og videre gå over på det generelle. Det var også fint å få litt ”pause” i selve intervjusammenhengen både for intervjuer og informanter ved å ha disse videoklippene.

Ved at jeg tidligere hadde hatt et kort prøveintervju med hver av gruppene, virket informantene litt mer avslappet i forhold til situasjonen og bruken av diktafon. Jeg som intervjuer var også blitt tryggere i forhold til å holde et gruppeintervju, siden jeg hadde fått prøvd meg litt på forhånd.

I et gruppeintervju vil dynamikken innad i gruppen ha noe å si for hva som kommer ut av intervjuet. Dette kan vise seg gjennom hvordan de veksler på å snakke, hvordan de påvirker hverandre i samtalen, hvilken retning fokuset går, hvordan de hjelper hverandre og husker ting sammen (Brandt, 1998). Gjennom gruppeintervjuene så jeg effekten av det jeg håpet, da de ved å lytte til hverandre kom med nye innspill etter hvert. Allikevel vil nok denne metoden fungere aller best når informantene har blitt mer vant til en slik intervjuform, og at intervjueren selv har lenger trening i å holde slike intervjuer og funnet sine teknikker som får frem mer informasjon av informantene. I del to av gruppeintervjuet så jeg en liten forandring i dynamikken, da personalet virket mer avslappet og hadde en friere tone seg i mellom, da de kjente igjen intervjuformen og hvordan videoklippene ble brukt.

Gruppeintervju er en intervjuform som stiller store krav til intervjueren i form av struktur og dynamikk, og for å få fram informasjon på best mulig måte. Jeg som intervjuer måtte være sensitiv overfor informantenes følelser og øvrige sinnsstemninger (Johnsen, 2006). Ved å være ordstyrer hadde jeg ansvar for at alle kom til ordet, og at informantene snakket mest mulig fritt.

Generelt var informantene mer aktivt deltakende i gruppeintervjuene enn i prøveintervjuene. I tillegg stilte jeg flere oppfølgingsspørsmål og flere direkte spørsmål til enkelte, slik at alle deltok mer på lik linje i intervjuene. Allikevel vil det være enkelte intervjuobjekter som naturlig dominerer mer enn andre. I et gruppeintervju kan man lettere velge bort å snakke og ”flyte” på det andre sier. Dette erfarte jeg i intervjuene, og det kan hende at ikke alle kom fram med det de satt og tenkte på.

Mot slutten av hvert intervju merket jeg at både informantene og jeg ble ganske slitne, og aktiviteten avtok. Å holde intervjuene innenfor en ramme på 1 ½ time var nødvendig. Intervjuene ble holdt på ulike dager der jeg hadde satt av tid til å transkribere alt før neste intervju. Dette for at både intervju og forholdene rundt skulle være friskt i minne.

3.2.6 Analyse

Gjennom prosessen i et prosjekt vil det hele tiden foregå en analyse som vil påvirke resultatet, og det gjennom forskerens førforståelse, tolkninger underveis, transkribering av intervju, og tilnærming og bearbeiding av datamaterialet (Postholm, 2010). Jeg vil trekke fram tre sentrale deler for mitt prosjekt; *førforståelse*, *transkribering* og *Grounded Theory*.

Førforståelse

I kvalitativ forskning er det viktig at forskeren selv er klar over sin førforståelse, da den vil prege og farge både hvilke spørsmål som stilles og hvilke konklusjoner en kommer fram til. I prosessen vil førforståelsen til forskeren påvirke fortolkningen (Dalen, 2004). Dette var noe jeg måtte reflektere over, at jeg som forsker tar med meg mine egne erfaringer inn i forståelsen, og at det bidrar til å skape den konteksten noe forstås innenfor (Johnsen, 2006). Mine erfaringer var med på å bestemme hvilke forventninger jeg hadde til det jeg skulle fortolke.

Min førforståelse er preget av mine holdninger og tanker rundt barn med multifunksjonshemming, og hvilken betydning samspillet ville ha for dem. Utdannelsen min som førskolelærer og den jobberfaringen jeg har med funksjonsfriske barn og barn med nedsatt funksjonsevne, har innvirkning på min førforståelse. I forkant av prosjektet satte jeg av tid til å tenke igjennom hvor jeg selv sto i forhold til temaet jeg skulle ta opp og til problemstillingen min, og det gjorde det lettere for meg å legge det til side og heller prøve å forstå hvordan andre reflekterte rundt dette.

Transkribering

Alt datamaterialet som samles inn skal transkriberes, kodes og analyseres. "En transkripsjon er en konkret omdanning av en muntlig samtale til en skriftlig tekst" (Kvale & Brinkmann, 2009, s 192). En overfører rådata over til et oversiktlig og strukturert nivå (Befring, 2007). En fordel med å transkribere er at jeg som forsker blir tvunget til å lytte og nøye tenke igjennom dataene jeg har samlet inn, som videre hjelper meg til å få en dypere innsikt i materialet. Transkripsjon gjør analysedelen enklere ved lettere tilgang til å få oversikt over hva som er viktig og hva som er overflødig informasjon. Samtidig kan jeg ved å ha transkribert intervjuene benytte meg av sitater herfra i den endelige rapporten, noe som vil styrke

validiteten (Vedeler, 2000). En av ulempene med transkripsjon er at den er tidkrevende, og at man allerede ved overføring fra samtale til tekst har mistet viktige data, som viser seg blant annet i nyanser av tonefall og bruk av pauser.

Jeg valgte å transkribere hvert intervju rett etter gjennomføringen, da med tanke på at jeg lettere husket hvordan ting ble sagt og hele stemningen og opplevelsen rundt intervjuene. I tillegg hadde jeg laget et loggskjema som jeg fylte ut rett etter gjennomføringen av hvert intervju, med mine tanker rundt det verbale, non-verbale, konteksten og andre egne refleksjoner. For å anonymisere informantene ble alle intervjuene transkribert til bokmål.

Ved å transkribere gruppeintervjuer kan en støte på noen utfordringer. Hvis informantene snakker samtidig kan det bli vanskelig å tyde hva som blir sagt. Ved gjennomgang av lydopptakene syntes jeg at mine informanter var flinke til å snakke en om gangen, noe som gjorde at transkriberingen gikk greit. Der de snakket samtidig, klarte jeg av og til ikke å tyde alle ordene som ble sagt, og meningen i setningene ble borte.

I selve transkriberingen fargekodet jeg hver enkelt informant, slik at jeg lettere kunne finne fram til hva hver og en har svart i intervjuet, og gjorde at jeg lettere kunne se på deler og helhet i analysen.

Grounded Theory

Analyse i kvalitativ forskning kjennetegnes ved at analysekategoriene ikke er bestemt på forhånd (Vedeler, 2000). Kategoriene finner man gjerne ut av etter hvert som man gjennomgår datamaterialet, da de viktigste temaene vil utpeke seg.

I min analyse av datamaterialet var jeg inspirert av Grounded Theory, en tilnærming som kjennetegnes ved at det utvikles teori fra empiri gjennom induksjon (Corbin & Strauss, 2008). Jeg ville la datamaterialet tale for seg selv gjennom mønstre og kategorier som utpekte seg som sentrale. Det er en utfordring å klare og legge helt til side sine subjektive, individuelle teorier, men ved å være bevisst sin egen førforståelse vil en best mulig kunne møte det med et åpent sinn (Postholm, 2010).

Utgangspunktet for analyse er informantenes egne opplevelser og perspektiver (Dalen, 2004), og i mitt tilfelle utgjorde det transkripsjoner av intervjuene, og mine notater og memos underveis. Det som er sentralt for Grounded Theory er at det foregår en omfattende

kodingsprosess på tre ulike nivåer; *åpen koding*, *aksial koding* og *selektiv koding* (Corbin & Strauss, 2008). Gjennom en intens og nøye gjennomgang av datamaterialet skjer det en *åpen koding* der man setter navn på og kategoriserer ulike fenomener, og en ender gjerne opp med en stor mengde kategorier. Ved *aksial koding* ser en på sammenhenger mellom de ulike fenomenene, og danner enkelte samlebegreper som utgjør subkategorier. Neste nivå i kodingsprosessen gjelder *selektiv koding*, som er å finne kjernekategoriene og systematisk relatere den til de andre kategoriene (Postholm, 2010).

I analysedelen benyttet jeg dataprogrammet Nvivo8. Dette programmet gjorde at jeg kunne samle alt datamaterialet på ett sted, og gjennom koding finne fram til de beste resultatene. Jeg har vært på et todagers-kurs i regi av Universitetet i Oslo angående bruk av Nvivo8. Dette programmet gjorde at jeg raskere kunne vri og vende på alt materialet, noe som var tidsbesparende samtidig som jeg lettere kunne vurdere ulike tolkninger av materialet.

Ved bruk av Nvivo8 gikk jeg gjennom all transkriberingen fra intervjuene og navnga og kodet det i "Free nodes", som tilsvarer det Grounded Theory kaller for åpen koding. Da endte jeg opp med en rekke kategorier, som jeg igjen inndelte i færre kategorier, såkalte subkategorier og kjernekategoriene gjennom bruk av "Tree nodes". Jeg organiserte først kategoriene i "Free nodes" etter temaene jeg benyttet i intervjuguiden, men så straks at den inndelingen ikke fungerte godt nok. Ved å se nærmere på datamaterialet dannet det seg nemlig nye mønstre og sammenhenger, som jeg bygde opp helt nye kategorier rundt. Elementer fra det jeg hadde satt under "Samspill mellom en voksen og et barn med multifunksjonshemming" som "å bli kjent med barnet" og "sensitivitet" ble også viktige punkter under "Voksenrollen" i barn-barn samspill. Voksenrollen igjen delte seg inn i fire ulike sider som jeg vil presentere nærmere i kapittelet 4.

3.3 Validitet og reliabilitet

I kvalitativ forskning møter en på mange utfordringer i forhold til validitet og reliabilitet. "Validitet refererer til sannhetsgehalten i dataene man har innhentet, og hvor velbegrunnet og troverdig undersøkelsen og resultatene fra den er som helhet" (Vedeler, 2000, s 106). Det dreier seg om en metode er egnet til å undersøke det den skal undersøke. "Reliabilitet har med forskningsresultatene konsistens og troverdighet å gjøre" (Kvale & Brinkmann, 2009, s 250). Det omhandler hvorvidt funnene som kommer frem er til å stole på.

Det finnes ulike måter å kontrollere validiteten og reliabiliteten på som kan sikre kvaliteten i prosjektet. I mitt prosjekt ser jeg at redegjørelse rundt *forskerrollen* og *forskningsprosessen* blir viktige faktorer, samt drøftinger rundt *datamaterialet*, *tolkninger* og *analytiske tilnærminger*.

3.3.1 Forskerrollen

Forskeren er det viktigste forskningsinstrumentet i kvalitativ forskning, og for å styrke validiteten må en synliggjøre forskerens subjektivitet (Postholm, 2010). Jeg har gjort rede for min bakgrunn for valg av tema, hvilke tilknytning jeg selv har til feltet gjennom utdanning og yrkeserfaring, og at jeg fra før kjente til Petter som deltok i videoobservasjonene. En kan stille seg kritisk til å benytte seg av noen en på forhånd har kjennskap til. Fordelen var at jeg allerede kjente til hans signaler og måter å kommunisere på, og kunne dermed lettere identifisere hans intensjoner og reaksjoner i et samspill. Det ga meg mulighet til raskt å fange opp de gode eksemplene jeg trengte, som igjen kunne gi meg fyldige data fra informantene. Ulempen ved å kjenne til Petter var at min førforståelse kunne farge hvilke spørsmål jeg stilte i intervjuet, og at personalet kunne føle at jeg testet deres kunnskap rundt dette barnet. Det å være klar over sin egen subjektivitet gjør at en lettere kan legge den til side og møte forskningsfeltet så objektivt som mulig (Postholm, 2010). Noe påvirkning av min førforståelse vil det allikevel være i forhold til utforming av intervjuguide og i hvilke teorier jeg legger til grunn for tolkning og analyse av datamaterialet.

”Den kvalitative intervjuformen bygger på menneskelig samspill, og det er en metodisk forutsetning at det skapes intersubjektivitet mellom forsker og informant” (Dalen, 2004, s 105). Opplevelser og situasjonstolkninger blir til i fellesskap mellom oss, og min rolle blir å tilrettelegge for at uttalelsene ligger så tett opp til informantenes opplevelse og forståelse som mulig. For å få til dette har jeg lest meg opp på kunnskap innenfor temaet, blitt litt kjent med informantene i forkant, prøvd å skape en hyggelig atmosfære rundt intervjuene, og i tillegg har jeg arbeidserfaring innenfor liknende felt som kan hjelpe meg med å få en større forståelse av deres tanker og opplevelser.

3.3.2 Forskningsprosessen

Redegjørelse for hele forskningsprosessen er viktig i forhold til troverdigheten av prosjektet, og omtales av Maxwell (1992) som deskriptiv validitet. Det omhandler hvor nøyaktig datainnsamlingen har vært.

I metodedelen har jeg så grundig og beskrivende som mulig redegjort for de valg og metoder jeg har foretatt meg innenfor utvalg, forskningsdesign og analyse. Dette gjør at andre kan følge min tankegang og mine begrunnelser for det jeg har gjort underveis i prosessen. I tillegg har jeg lagt ved dokumenter, slik at leser av oppgaven har mulighet til å se på enkeltdele av mitt prosjekt, som for eksempel informasjonsskriv og intervjuguide.

Jeg benyttet meg av videokamera for å vise samspill mellom barn med multifunksjonshemming og hvilken rolle de voksne hadde i det. Jeg fikk mulighet til å studere hver sekvens nøye i etterkant, der jeg oppdaget stadig nye elementer i samspillet som jeg kunne ta med meg i gruppeintervjuene.

Intervjuene ble tatt opp med diktafon for å sikre at informantens uttalelser ble korrekte. Informantene ble i forkant oppfordret til å snakke en om gangen, og det for å sikre at alle ord og uttrykk tydelig skulle komme fram ved gjennomgang av lydopptaket.

Styrken i kvalitativ forskning er at den kan gi en detaljert og helhetlig dybdeforståelse av det fenomenet som er forsket på, mens svakheten er overførbarheten av resultatene. I hvilke grad mine forskningsresultater kan overføres til andre personer og situasjoner, er opp til hver enkelt mottaker av min informasjon å vurdere. I følge Andenæs (2000) må en som forsker være grundig i anskaffelse av tilstrekkelig og relevant informasjon for å muliggjøre en slik generalisering. Dette gjør at andre kan ta på seg de samme ”forskerbrillene” ved en tenkt gjennomføring av prosjektet (Dalen, 2004). Jeg har gjennom prosessen vært nøye med mine beskrivelser og framstilling av data i alle ledd i forskningsprosessen, og ut fra det kan andre se om det er noe de kan overføre til lignende situasjoner og selv dra nytte av.

3.3.3 Datamateriale, tolkninger og analytiske tilnærminger

I følge Kvale & Brinkmann (2009) vil en oversettelse fra talespråk til skriftspråk gjøre at man taper mye av det kontekstuelle, da det allerede har foregått en reduksjon av dataene. For å bevare noe av dette skrev jeg ned mine refleksjoner etter hvert intervju angående kontekst,

kroppsspråk, verbalspråk og andre punkter som hadde betydning intervjuet. Det vil allikevel gå tapt en del sentrale ting ved en slik overføring.

Transkribering krever en rekke vurderinger og beslutninger (Kvale & Brinkmann, 2009). Jeg valgte å skrive alt på bokmål for å anonymisere informantene, da verken språk eller dialekter skulle kunne avsløre hver enkelt informant. Dette kan ha gjort at jeg har mistet viktige nyanser i språket som kanskje ville hatt en innvirkning på resultatet.

Kritikk en ofte møter på i kvalitativ forskning er hvilken grad av sannhet det er i informantenes uttalelser (Kvale & Brinkmann, 2009). En kan aldri være fullstendig sikker på hvor ærlige alle informantene er, og det kan være mange faktorer som spiller inn. Noen av grepene jeg foretok meg for å sikre troverdige svar, var å påminne informantene om anonymisering og oppfordre til ærlige svar, minne dem på at det ikke fantes noe fasitsvar på de spørsmålene jeg stilte, men at jeg i stedet var ute etter deres tanker og opplevelser. Jeg la også vekt på å ha en avslappet tone i selve intervjuet. Jeg prøvde å gjøre stemningen under intervjusituasjonen så trygg og behagelig som mulig, og fikk i etterkant positive tilbakemeldinger på det fra informantene. Dette gjør at jeg vurderer mitt materiale som valid nok til å begi meg inn i en videre tolkning.

Tolkningsvaliditet i forhold til mitt prosjekt omhandler å søke en dypere forståelse av fenomenet gjennom å se indre sammenhenger i datamaterialet. Det blir viktig å få tak i betydningen av informantenes ulike opplevelser og utsagn, og komme med en beskrivelse som er basert på deres egne ord, begreper og språklige uttrykk (Maxwell, 1992). For at jeg skulle få større helhetsforståelse av fenomenet sett fra personalets perspektiv var det viktig at det forelå valide, rike og fyldige beskrivelser fra informantene (Dalen, 2004). Jeg utformet en intervjuguide som skulle hjelpe meg med å innhente rikelige data, der den semistrukturerte formen sikret at jeg i løpet av intervjuet var innom de temaene jeg syntes var viktige å ta opp. Gjennom prøveintervjuene i forkant fikk jeg testet formuleringen av spørsmålene, og gjort små endringer slik at de oppfordret til utdypende svar. Ved analyse kan mine tolkninger av informantenes ytringer være annerledes enn det de selv tenker, og jeg har ikke hatt mulighet til å sjekke ut dette i etterkant med informantene grunnet prosjektets tidsramme.

Teoretisk validitet omhandler hvilke begreper man bruker, og hvorvidt det er samsvar mellom de beskrivelser av fenomenene man gjør og den teorien en knytter det opp mot (Maxwell, 1992). Dette går på min evne til å kombinere de funn jeg finner i datamaterialet opp mot teori,

det vil si opp på et mer abstrakt nivå. Ved å henvise til teori underveis og gi tydelige beskrivelser av sammenhenger og forståelse av empiri og teori, vil leseren kunne følge min tankegang.

3.4 Ethiske refleksjoner

En skal gjennom hele prosjektets forløp ta hensyn til etiske problemstillinger (Kvale & Brinkmann, 2009). Dette gjelder både før, underveis og etter prosjektets slutt. Ved prosjektet startfase sendte jeg inn meldeskjema samt intervjuguide og informasjonsskriv til Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD), da alle prosjekter som inneholder sensitive opplysninger har meldeplikt. Jeg fulgte de retningslinjer jeg ble pålagt fra dem i forhold til gjennomføring og oppbevaring av data, og hensyn til personvern. I tillegg fulgte jeg de retningslinjer Det nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) har utarbeidet for å hjelpe forskeren til å ivareta forskningsetiske hensyn. I mitt prosjekt ble det viktig å tenke igjennom hensyn i forhold til *utsatte grupper*, egen *forskerrolle*, krav om *informert og fritt samtykke*, samt *konfidensialitet* og *anonymisering*.

I prosjektet mitt har jeg tatt for meg barn med multifunksjonshemming, noe som er en synlig gruppe mennesker i samfunnet som lett kan bli stigmatisert. Dette tok jeg hensyn til i forhold til valg av tema, utforming av problemstilling, og hvordan jeg fremstilte dem i oppgaven. Jeg tok for meg samspillet mellom barna, og satte fokus på voksenrollen i forhold til dette. Min forskning kan kaste nytt lys på barn med multifunksjonshemming, og bidra til mer kunnskap på dette feltet.

Refleksjoner rundt egen forskerrolle har vært viktig i prosjektet. Min nærhet til forskningsfeltet ved å ha kjennskap til Petter, hovedfokusbarnet i videoobservasjonene, har gjort at jeg har måttet ta noen valg for å skape en distanse til feltet. For å sikre at jeg holdt meg mest mulig objektiv, benyttet jeg disse videoklippene til kun å sette i gang tankeprosesser hos informantene og ikke til å spørre om Petter spesielt, men om temaet generelt. Personalet ble informert om dette før intervjuene satte i gang.

I forkant av prosjektet ga jeg skriftlig informasjon til personalet i spesialbarnehagen og til foreldrene til barna som det ble tatt videoobservasjon av. De fikk informasjon angående prosjektets formål, gjennomføring, behandling av datamaterialet og om konfidensialitet. Alle parter i prosjekter ble informert om frivillig deltakelse både skriftlig og muntlig. De ble

opplyst om muligheten til å avbryte sin deltakelse når som helst uten å måtte oppgi grunn, og at all data vedrørende personen da ville bli slettet umiddelbart. Alle ga deretter informert og fritt samtykke til deltakelse. ”At samtykket er fritt, betyr at det er avgitt uten ytre press eller begrensninger av personlig handlefrihet. At det er informert betyr at informantene orienteres om det som angår hans eller hennes deltakelse i forskningsprosjektet” (NESH, 2006, s 13). Foreldrene tok avgjørelsen på vegne av sine barn da de selv ikke har samtykkekompetanse. Underveis i videoobservasjonene tok jeg i tillegg vurderinger på hvordan barna selv reagerte på situasjonen, og om når jeg skulle filme og ikke. I tillegg utsatte jeg dem ikke for mer videoobservasjon enn nødvendig.

Hensyn til konfidensialitet og anonymisering i forhold til informantene har vært viktig å vektlegge i dette prosjektet. Mine informanter er hentet fra en spesialbarnehage, og ved at det finnes få spesialbarnehager, har det vært vesentlig å ikke opplyse hvor i landet den befinner seg. Samtidig har jeg valgt å ikke oppgi noen diagnoser eller beskrivelser av barna, annet enn at de faller innefor en gruppe mennesker som betegnes som mennesker med multifunksjonshemming. Jeg har gjort ytterligere tiltak for å ugjenkjenneliggjøre barna og personalet, som å endre navn og kjønn, og ved at sitater i oppgaven har blitt skrevet i bokmålsform. Dette for at informantene ikke skal gjenkjennes på dialekt eller morsmål, og jeg har i tillegg unnlatt å gi opplysninger om informantenes utdanning og stillingstype.

I løpet av hele prosjektet er det viktig at informantene føler seg trygge på at de opplysninger som kommer frem i intervju sammenheng behandles fortrolig (Dalen, 2004). Oppbevaring av datamaterialet har hele tiden vært i tråd med hva informantene har samtykket til, og slettes som avtalt ved prosjektets ende.

4 Presentasjon av funn

I dette kapittelet tar jeg for meg de funn som ble gjort gjennom analyse av innsamlede data, og knytter dem opp mot teoridelen. Rammen som legger føringer for presentasjonen består av to deler; første del tar for seg kjennetegn på samspill mellom barn med multifunksjonshemning og andre del tar for seg voksenrollens fire sider i tillegg til at den blir sett i forhold til barnehagehverdagen.

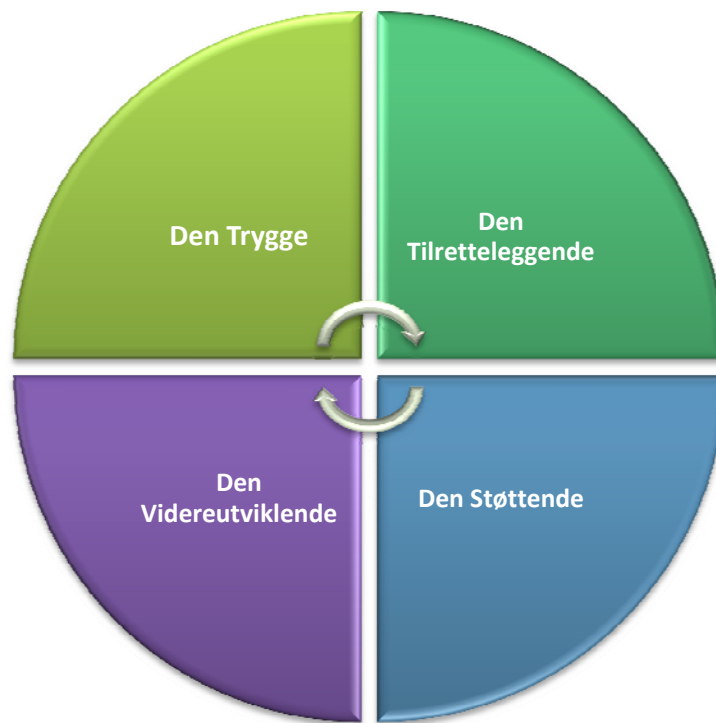
I møte med datamaterialet dannet det seg et mønster av ulike kjennetegn på samspill mellom barn med multifunksjonshemning, som jeg har valgt å dele inn i følgende:

- *Indre motivasjon*
- *Opplevelse*
- *Matche hverandre*
- *Korte sekvenser*
- *Lite fleksibilitet*
- *Dagsform*

Rundt voksenrollen framhevet personalet en rekke faktorer i forhold til det å fremme samspill mellom barna med multifunksjonshemning. Ved gjennomgang av intervjuene så jeg at det utpekte seg fire sider ved voksenrollen som er avgjørende for at samspillet kan forekomme, opprettholdes og bygges videre på. Dette har jeg illustrert i en modell.

Voksenrollens fire sider:

- *Den Trygge*
- *Den Tilretteleggende*
- *Den Støttende*
- *Den Videreutviklende*

Informantene er hentet fra personalet i en spesialbarnehage, og er sammensatt av både pedagoger og assistenter. De har lang erfaring innenfor arbeid med barn med multifunksjonshemming, og gjennomsnittet ligger mellom 10 og 15 år. De fleste kjenner hverandre godt da de har vært kollegaer i mange år.

Informantenes utsagn i presentasjonen:

Gruppeintervju 1 – Informanter er kodet 1a, 1b og 1c

Gruppeintervju 2 – Informanter er kodet 2a, 2b og 2c

Individuelle intervjuer – Informanter er kodet 3a og 3b

4.1 Samspill mellom barn med multifunksjonshemning

Kjennetegnene på samspill mellom barn med multifunksjonshemning har både likheter og forskjeller i forhold til det samspillet funksjonsfriske barn har seg i mellom, noe jeg vil kommentere underveis i presentasjonen. De ulike trekkene har betydning for hvilken rolle den voksne har i forhold til å fremme samspillet, og er derfor naturlig å presentere først. De mest sentrale kjennetegnene har jeg delt inn i følgende: *Indre motivasjon, Opplevelse, Matche hverandre, Korte sekvenser, Lite fleksibilitet og Dagsform.*

4.1.1 Indre motivasjon

Informantene trekker fram *indre motivasjon* som drivkraft til samspill mellom barn med multifunksjonshemning, og at dette samspillet skiller seg fra samspillet barnet har med en voksen.

2b) Det er friere. Det er ikke så styrt på en måte. Det er ikke så satt i gang. Den kommer... mer av seg selv.

Barna får i større grad styre tid, bevegelse og opplevelse sammen med et annet barn. Sammen med en voksen mener personalet at den voksne ofte tar styringen i samspillet og engasjerer barnet gjennom å introdusere og gjøre dem oppmerksom på ulike ting. Informantene trekker også frem at ujevnheter i utvikling og fysisk størrelse mellom barn og voksen har betydning, og at det derfor er verdifullt for utviklingen av barnets identitet at det er sammen med noen som er tilnærmet lik seg selv. En ser at det foregår noe spesielt mellom dem. Dette er i tråd med hva Frønes (2006) trekker fram, at jevnbyrdigheten rent kroppslig og utviklingsmessig gjør at barn har større interesse for hverandre.

Ved spørsmål om barna tar kontakt med hverandre, mente personalet at det var store forskjeller. Noen barn tar aktivt kontakt på egenhånd, mens andre så å si ikke tar kontakt og trenger hjelp fra voksne. I et av gruppeintervjuene kom denne dialogen opp mellom informantene, da det var snakk om hvordan to svaktfungerende barn søkte mot hverandre:

2a) Jeg tenker på X som nesten ikke beveger seg, og hvis Y er ved siden av henne. Så på en rar måte så klarer hun å komme inntil Y og legge seg. Det er jo det.

2c) Og begge opplever og sanser noe...

2a) "Og du som ikke kan bevege deg, hvordan klarte du å komme der?" Hun rører seg bare så lite, men hun klarer altså å...

2b) ... å få kontakt.

2a) Det er ganske rørende akkurat det.

Dette viser eksempel på hvor sterk den indre motivasjonen kan være i forhold til å få kontakt med jevnaldrende, der selv de som strever mye med motorikk og våkenhet allikevel klarer å oppsøke hverandre. Barn har et grunnleggende behov og lyst til å være sammen.

Personalet mener det finnes en type *vennskap* mellom enkelte av barna, der de definerer vennskap ut fra trivsel, hvem de liker å være sammen med. De så eksempler på hvem barna foretrakk å være sammen med, der kjemien stemte bedre enn med andre barn. Barna blir mer åpne og levende overfor hverandre, og de viser hvem de liker gjennom mengde respons de gir til det aktuelle barnet de foretrekker. De uttrykker seg gjennom kroppsspråk, bevegelser og lyder. De ser etter, strekker seg etter, tar på, berører, lener seg mot, og kan gjennom toneleie vise at de liker den andre. En av informantene beskriver hvordan et av barna viser hvem det foretrekker å være sammen med:

1a) ... tar etter henne og tar på henne og sender lange lengselsfulle blikk... og legger seg slik at han alltid ser i retning av henne óg.

Vennskap blant små barn starter i følge Løkken (1996) ved at barna lystbetont utfolder seg kroppslig sammen. Den tilliten som skapes mellom dem i slikt samvær er grunnleggende for videreutvikling av vennskapet og leken. Informantene mener at det kan forekomme *lek* mellom barna med multifunksjonshemning, men at en da må se på lek i en vid forstand. De ser for det meste bort fra den direkte samhandlingen, men trekker fram parallelllek og ønsket om bare å være sammen som sentralt hos disse barna. Det at det er selvmotivert og lystbetont gjør at de definerer det som lek. Horgen (2006) sier at selv om ikke barna med multifunksjonshemning kan krype over hverandre og tumle rundt slik som funksjonsfriske småbarn gjør, så kan de på sin måte søke mot hverandre og utveksle lyder. Denne lydutvekslingen var ikke noe som dukket opp blant informantenes beskrivelser, men det kan ha bakgrunn i den store forskjellen innad i gruppen av de som betegnes som barn med multifunksjonshemning. Kanskje kan barna de tenkte på i liten grad utveksle lyder med hverandre, eller kanskje er det bare at personalet ikke har lagt merke til at det skjer?

4.1.2 Opplevelse

Det som med stor enighet blant personalet kjennetegner en viktig del av samspillet mellom barna, handler om å være til stede ”her og nå” der de deler felles opplevelse om noe.

3b) Jeg tror de forstår hverandre... særlig hvis de ser at den andre liker det en selv gjør. Så opplever jeg at de kan lissom ”Å haha, det er jo kjempegøy lissom. Nå hadde vi samme opplevelse litt”. Glede seg over de samme tingene.

Løkken (1996) tar frem denne fellesopplevelsen som et kjennetegn i sin beskrivelse av samspillet mellom små barn. Den kroppslige leken skaper en gjensidig glede og tilhørighetsfølelse. Stern (2003) knytter denne ”her og nå” opplevelsen til følelser, noe som viser seg i gryende relasjoner.

Informantene så noen begrensninger i barnas samspill, og det i forhold til at de fungerer på et tidlig utviklingstadiet. Barna er stort sett bare i opplevelsen, og ikke kommet videre i måten en kan være i samspill på. De har fellesopplevelser med blant annet å vugge sammen i gynge, lytte og spille på instrumenter og ligge nær hverandre på trampolinen.

3b) De er ikke helt sånn på turtaking, ”vil du ha den” og så bytter man leke og sånn. Men det å oppleve at andre også har noe og så ser man på dem. Det gjør de, de ser på hverandre. Sine ting og kanskje også kan strekke seg etter å ta den andre sine ting for eksempel.

Personalet mente at barna enten hadde fokuset på hverandre eller mot et objekt. Å ha felles fokus om noe og så veksle mellom det og å se på hverandre, dit var ikke alle barna kommet i sin utvikling.

4.1.3 Matche hverandre

Barn med multifunksjonshemning kan være svært forskjellige, og det er mange ting som må være på plass for at samspillet skal kunne fungere. Tre sentrale ting personalet nevnte var *tempo, timing* og *motoriske vansker*. Mange av utfordringene til barna ligger her, og en av informantene uttrykte det slik:

1a) ... både fysisk men også det med timing da. At det er vanskelig å finne hverandre og holde fast i hverandre selv om kanskje ønsket og viljen kan ligge der et sted. Så er de for det første ikke helt målrettet i det, og så har de fysiske hindringer, og så er det ikke så lett å få timing til å fungere fordi de følger sin egen tid litt begge to ofte. Og det å da komme sammen der, det tror jeg er en utfordring...

Innenfor spedbarnsforskning har en sett at samspill viser seg gjennom det å ha en felles rytme og tempo, der spesielt den voksne nærpersonen er den som må tone seg inn på dette (Smith & Ulvund, 2006). Intuisjon hjelper en til å vite når og hva en skal gjøre i samspillet. Dette ser det ut til at barna med multifunksjonshemning har store vansker med, og det forsterkes ytterligere ved at de har fysiske funksjonshemninger.

Vedrørende de mest svaktfungerende barna med multifunksjonshemning dukket det opp refleksjoner rundt det om de i det hele tatt kunne klare å være i samspill med hverandre. De var enige om at det var noe samspill mellom dem, men i mye mindre grad, noen svært lite. En av informantene kom med følgende innspill:

2a) ... men så tenkte jeg da også at skal det være samspill mellom multifunksjonshemmede, så må det være en som er litt bedre fungerende og mer aktiv i samspillet. Jeg tenkte på X og Y, jeg tror ikke mellom de veldig svaktfungerende multifunksjonshemmede barna er så veldig mye samspill.

Å være aktiv kan defineres på ulike måter. Noen vil si det er tydelig å vise interesse gjennom gester og bevegelser, mens andre vil tenke på det å ha et indre ønske om kontakt. Personalet kom med mange spennende uttalelser angående dette, blant annet at kanskje det foregår noe mellom barna som en ikke legger merke til? Kanskje de opplever mye gjennom å kjenne hverandres kroppsvarme og møte hverandres blikk? Det kan være små signaler og uttrykk som ikke i utgangspunktet er lett å få øye på.

3b) Da syns jeg de opplever en sånn delt oppmerksomhet... se på hverandre eller begge ler samtidig...

1a) Det er jo vanskelig å vite hva de misforstår eller forstår utover det. Men så lenge de fortsetter samspillet så er det jo noe som driver dem videre, og som gjør at de tenker at "dette her er noe jeg vil holde på med". Da tenker jeg at de forstår hverandre og er på bølgelengde... Hvis det ikke fungerte så ville de ha sluttet...

4.1.4 Korte sekvenser

I løpet av intervjuene handlet samtalene ofte om varigheten av barnas samspill. En typisk uttalelse på det var:

2a) Veldig korte sekvenser i blant med samspill. Og så tar de pause...

1a) Og oppmerksomhet mot hverandre... de er jo litt sånn ut og inn av det. X som kikker bort på den voksne... tar en pause og kommer tilbake...

Personalet uttrykte at et viktig kjennetegn på samspillet mellom barna med multifunksjonshemning er at de ofte går inn og ut av samspillet. Enkelte har behov for *pauser*, andre blir lett *distrahert* og klarer ikke å holde *fokus* over tid. Dette medfører at samspillene ofte forekommer i korte perioder.

Spedbarn bruker ofte å snu seg vekk når de trenger en pause eller har ønske om å avslutte en aktivitet, og søker blikkontakt når det ønskes mer kontakt. Dette er med på å gi signaler om hvor mye den voksne må avpasse stimuleringens form og intensitet (Smith & Ulvund, 2006). Stern (2003) mener barnet oppdager at det kan påvirke sin omverdenen gjennom denne ansikt-til-ansikt samspillet.

Det kan være en utfordring å vite om barnet med multifunksjonshemning trenger en pause eller ønsker å avslutte samspillet, eller om det er andre faktorer som spiller inn. Vil de mer enn det de får uttrykt? Er det andre forstyrrelser som gjør at de faller ut? Barnas funksjonsnedsettelse kan påvirke uttrykkene og til tider være vanskelig å tolke og forstå. En må gjerne se på hele kroppen, istedenfor kontakten med blikket som er det vanligste å forholde seg til. Mange barn med multifunksjonshemning strever med blikkontakt, og når en i tillegg skal forholde seg til et annet barn som også strever med tilsvarende, blir det utfordrende å klare å holde på dette samspillet over tid.

4.1.5 Fleksibilitet

For å få til et samspill mellom barna er man avhengig av at de *tilpasser seg hverandre*. I samspill med en voksen kan den voksne tilpasse seg barnet, slik som en nærpersion gjør ovenfor et spedbarn (Smith & Ulvund, 2006). I samspill med andre barn må de regulere dette selv, noe som er en stor utfordring mellom barna med multifunksjonshemning. En av informantene omtalte det slik:

1a) ... det er kanskje noe av det som begrenser littegrann også samspillet da. At de ikke alltid er så fleksible i måten å tilpasse seg på, eller å fange andres oppmerksomhet på, eller å opprettholde... Det er ikke alltid at det et barn synes er å ta kontakt, er det et annet barn skjønner er å ta kontakt på en måte.

Her pekes det på et viktig poeng som gjelder i forhold til hvilke *strategier* barna bruker for å få kontakt med andre, eller det å opprettholde kontakten over tid. Barna med multifunksjonshemning er i større grad fare for å misforstå hverandre, og de svaktfungerende

strever mest. En informant kom med følgende uttalelse rundt spørsmål jeg stilte angående barnas strategier:

3a) Tenker på et barn... som ikke hadde det i det hele tatt, i alle fall ikke tilsynelatende. Men de kan allikevel ha ønske om det.

Det er mange faktorer som spiller inn i forhold til det å klare og ta kontakt med et annet barn, blant annet fysiske og kognitive funksjonshemninger, og helsemessige vansker. Alt dette påvirker et barns muligheter til å kontakte andre barn, men ønsket om det kan ligge der allikevel. I følge Stern (2003) er barn født sosiale og søker hverandre naturlig, noe informantene mente også gjelder for barn med multifunksjonshemming. En informant tok fram et svaktfungerende barn som eksempel, som tydelig brukte krefter på å løfte hodet ekstra høyt når andre barn var til stede.

Ved de bedrefungerende barna la personalet merke til at det er en forskjell på hvordan de tar kontakt med voksne og med et annet barn. Det at vi voksne gjerne responderer raskt på initiativ, gjør at de ikke trenger å bruke så varierte strategier. Mot andre barn må de derimot prøve seg mer:

1c) Når han har kontakt med voksne vi blåser det opp litt mer, for når han tar hånda så tar vi hånda og sånt ikke sant. Når han har kontakt med X så prøver han flere måter...

Enkelte av barna viser utholdenhet og gir ikke opp så lett selv om de får lite respons av andre barn, mens andre igjen gir opp med en gang. En av informantene mente at en av grunnene til det kan ligge i hvilke erfaringer barna har fra samspill med voksne. Opplever barna seg sett og forstått og har fått fylt opp sitt oppmerksomhetsbehov, kan det gjøre at de blir mer utholdende i forsøk på å kontakte andre.

4.1.6 Dagsform

2a) Jeg tror dagsform gjelder mye, men det gjelder jo for oss alle. Men det er kanskje enda mer tydelig i den type barn.

1c) Det som kan være en utfordring er hvis barnas allmenntilstand er dårlig.

Dagsformen til barna spiller inn på om de får til å være i samspill med andre barn. Mange har smerter, hyppige epilepsianfall, og allmenntilstanden påvirker mulighetene til samspill. Noen barn er mest mottakelig for samspill tidlig på dagen, da de er godt våkne, mette og har mest energi. Andre kan være jevne i løpet av dagen. Det å ha epilepsianfall og det å være sulten

kan påvirke barna om de er klare for samspill eller ikke, og noen er mer sensitive for dette enn andre. Barn med multifunksjonshemning er en heterogen gruppe, og mye av utfordringene bunner i barnas funksjonsnivå, men også deres helsemessige vansker. Ved å få dekket de primære behovene, som mat, søvn og medisiner, kan barna lettere være åpne for samspill med andre barn.

4.2 Voksenrollen i samspill mellom barn med multifunksjonshemning

Jeg har valgt å dele voksenrollen inn i fire; *Den Trygge, Den Tilretteleggende, Den Støttende og Den Videreutviklende*. Det finnes ikke noe markert skille mellom de ulike sidene av voksenrollen, men de overlapper hverandre. Det er allikevel gunstig å dele de opp for lettere å kunne få en oversikt over hva voksenrollen innebærer.

Personalet mener at den voksne har en avgjørende rolle for å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning.

3b) Det kan ha en veldig stor betydning. For vi... hjelper de litt på vei på en måte. Til å oppleve glede og samhørighet og oppdage hverandre. Så... ja. Jeg syns i hvert fall da med barn som ikke selv aktivt oppsøker andre eller ting lissom... da er jo vi nødt til å bringe verden til dem.

Denne voksenrollen gjelder både i forkant og underveis i samspillet. De trekker frem at barna kanskje ikke har noe kontakt med hverandre annet enn i de mer eller mindre tilrettelagte situasjonene som de voksne skaper.

4.2.1 Den Trygge

For at barn skal kunne inngå i samspill med andre barn er det enighet blant informantene at det er viktig å føle seg trygg i situasjonen. Den voksne har derfor en rolle i forhold til å skape trygghet for barna, og det kan de gjøre ved å *kjenne barnet godt*, vise at de har *sett og forstått* barnet, og at barna gjennom en trygg voksen dermed er klar for å kunne *søke kontakt med andre barn*.

Kjenne barnet godt

For at barnet skal føle seg trygg nok til å kunne rette fokus mot andre barn, må den voksne kjenne godt til barnets signaler og uttrykk. Dette krever at den voksne bruker tid på å observere, være nær barnet og være til stede. Gjennom å kjenne barnet godt blir det lettere å tolke og bli et språkrør for det.

De signaler og uttrykk som er vanlige å observere er ansiktsuttrykk, muskeltonus, bevegelse, smil, gråt og lyder. Personalet ser på små endringer, og må kunne kjenne barnet godt for å tolke de ulike nyansene riktig. En av informantene kom med en beskrivelse av hvordan en kunne gå fram for å finne ut hvordan barnet har det den dagen:

1a) Da ser jeg vel på hele barnet; hvordan sitter barnet i stolen, er barnet spastisk, hvordan ser barnet ut i øynene i dag, er det et mørke over øynene eller er det et åpent lyst blikk? Snurper barnet munnen eller er barnet avslappet, er barnet blekt eller røde roser i kinnene, er barnet kanskje for glad så det kanskje kommer til å få et anfall, eller er det... det er lissom sånne små ting som man lærer både med erfaring, men også med hvert enkelt barn på at "oj", nå er kanskje dette menneske kvalm fordi at nå ser jeg at det snurper munnen litt for mye og ser litt anspent ut eller...

I tillegg til observasjon kan kroppslig kontakt gi bedre kjennskap til barnet. Nærkontakt mellom den voksne og barnet knytter viktige bånd. Kroppskontakt gjør at man enklere kan kjenne de signaler og uttrykk barnet gir, og man sanser med hele seg. Den voksne kan i tillegg lettere bryte spasmer og uro hos barnet ved en slik kroppslig nærhet (Horgen, 2010d).

Samspillet skaper en nær kontakt mellom de to som er unikt. Det å kjenne barnets signaler gjennom kroppen er det Horgen (2006) omtaler som "det nære språket". Personalet trekker fram dette som en god måte å være sammen med barnet på.

For å bli kjent med hvert enkelt barn møter informantene på en rekke utfordringer på veien, som det å forstå de signalene som bli gitt, og å forstå om det er noe barnet liker eller ikke liker.

3a) Jeg har også opplevd at såpass svake barn kan faktisk snu seg bort og si at de ikke vil. Og det gjelder jo å være veldig veldig veldig sensitiv som voksen på å tolke de aller minste signalene på det. ... Det er jo at du må tolke, at dette virker som om dette barnet synes er okay. Da tenker jeg på de som verken kan kanskje bevege seg bestemt, altså bestemme hvordan de vil bevege seg, og ufrivillige bevegelser og slikt og... så er det ikke så lett.

Denne usikkerheten kjenner ofte personalet på, og de tror at barna ”senser” dette. En av informantene fremhevet hvor viktig det er å stole på seg selv, og at man må være innstilt på å prøve og feile i blant.

2b) Og så er det viktig å holde fast ved den tolkningen som man har, så man ikke blir vinglete på en måte. Hvis man hele tiden lurar på om det var riktig eller var det galt det jeg gjorde nå. Hvis man først har tolket noe da så må man holde fast ved det. Et stykke tid i alle fall. Eller så blir jo verden veldig uforutsigbar for barnet. Det blir veldig kaotisk og rotete. Så det er jo veldig mye å stole på seg selv og de tolkningene som man kommer med.

Gir man barna motstridene tolkninger kan det skape utrygghet i hverdagen, og gjøre dem mindre mottakelig for samspill med andre. Deres signaler og uttrykk mister mening, og verden kan føles kaotisk.

Tid er et viktig ord sammen med barn med multifunksjonshemning. For at barn og nærpersion skal forstå hverandre godt må en bruke tid på å bli kjent. Det skal sitte veldig i ”fingertuppene” før en føler at samspillet i mellom de to går av seg selv.

Informantene var enige i at den voksne oftest starter voksen-barn samspillet og legger føringer for det, mens barnet som regel bestemmer innholdet. Både voksen og barn må være til stede *her og nå* slik at de deler en felles opplevelse.

1a) Man kan tenke på det som en dans der noen fører da, at det går an at en i samspillet som på en måte har den andre i armene sine og fører den andre litt... Men begge må på en måte høre musikken og være med...

Forutsigbarhet blir viktig ovenfor barna med multifunksjonshemning, og som den voksne må være seg bevisst. Å sette seg ned for å være i lik høyde, ta på dem, forberede dem på hva som skal skje både verbalt og gjerne med forberedende lyder, vise med bilder eller gjenstander og gi dem tid til å oppfatte det som skal skje. Alt dette skaper tryggere barn.

Å se og forstå barnet

For at barnet skal oppleve trygghet, er det avhengig av å bli sett og forstått av den voksne som den personen det er. Det er stor enighet om dette blant personalet, og måten de bekrefter barna på er oftest gjennom speiling. De gjør det samme som barnet gjør, av og til med små variasjoner. Personalet ser også etter positive forventninger hos barnet ved ulike aktiviteter, venter på respons der de viser tegn til å ønske mer av det de holder på med, og bekrefter at de

har sett og forstått barna med både å snakke til og berøre dem. Et par av informantene uttrykker det slik:

3b) Jeg tenker jo det å se hele, det blir hele kroppen på en måte. Prøve å tenke hvordan både det beveger seg og kanskje tenker om neste ting. Se etter forventning. Se kroppsspråk, mimikk, lyder, alt. ... Det hjelper å kjenne godt. Men det å faktisk litt sånn... lytte da. Med hele deg på en måte.

2b) ... forsterke de initiativene som han kommer med. For at han skulle bli sett og hørt, og ha opplevelse av å styre kommunikasjonen...

Personalet synes av og til det kan være utfordrende å vite om en har oppfattet barnet riktig, men ofte mener de at barnet selv kan gi bekreftelse på at det føler seg sett og forstått, men at det kan gis på ulike måter. Det kan for eksempel vise det med å være avslappet i kroppen, smile og le, og bli tryggere på å vise hva de mener.

2c) ... hvis barnet smiler og virker tilfreds så kan det også tolkes som om... at du har forstått barnet eller at det opplever seg forstått da. På en eller annen måte.

En av informantene trekker frem spesielt viktigheten av at en voksen vet hva de gjør i møte med barn som er veldig svaktfungerende, og at det kan ha en stor betydning.

1a) Og hvis en av partene ikke er så tydelig i signalene sine, sånn som mange mennesker med multifunksjonshemninger ikke er. De kan være litt avvikende eller utydelige i måten de gir signaler til omverdenen på, så trenger de kanskje en kompetent partner... som er øvet i å se slike signaler og kan gi tilbakemelding til den andre parten om at "Ja, jeg har sett deg. Jeg er her, jeg er klar til å være i samspill med deg" på en måte.

Å gi barna trygghet for å kunne søke utover

Et godt voksen-barn samspill er grobunn for at barnet skal kunne føle seg trygg på å søke kontakt med andre barn. Det kan dra nytte av de erfaringene de har med samspill med en voksen over til samspill med et annet barn (Röthle, 2005). Løkken (1996) påpeker at en aktiv voksen skaper godt samspill mellom voksen og barn, som videre har en positiv innvirkning på samspill mellom barna.

Er barnet trygg på den voksne som er i nærheten når det skal utforske andre, vet de at den voksne hjelper til så alt skal gå fint for seg. Alt rundt er trygt og forutsigbart. Den tryggheten gir barnet mer motivasjon til samspill. Informantene kom med ulike innspill på hva som kan gi barnet trygghet:

2b) ... for at barn som ikke får oppmerksomhet, de gir jo lettere opp ovenfor andre barn også. De som har fått mye oppmerksomhet på det og blitt sett og speilet mye, de gir ikke like fort opp i forhold til andre heller... De har bedre selvtillit og de prøver mer.

1a) Det er jo noe med berøringssansen som er veldig nært. Og du vekker mye i kroppen tror jeg, som kan gjøre enda mer barn mottakelig for samspill.

Personalet mener at barnet kan vise mer hvem de er gjennom en voksen. Barna føler seg fortrolige med situasjonen, og blir tydeligere i sin kommunikasjon. Enkelte av barna kan ved å være trygg på nærpersoner være mottakelig for nye utfordringer, som blant annet det å ha mer action rundt seg. Føler en seg trygg i en situasjon, har en mulighet til å utvikle seg og lære noe nytt (Horgen, 2010b).

4.2.2 Den Tilretteleggende

Tilrettelegging er av stor betydning for at det i det hele tatt skal forekomme samspill mellom barn med multifunksjonshemming. Den tilretteleggende rollen den voksne har, har jeg delt inn i *rammene rundt, fysisk tilrettelegging, å bruke seg selv og matching av barn.*

Personalet ytret stor enighet om nødvendigheten av tilrettelegging. De mente at barna tok lite initiativ til kontakt med hverandre uten at det var lagt til rette for det.

Rammene rundt

3a) Rammene må være trygge. Så grunnlaget der må være til stede før vi tenker at "okey, det gjør vi". Så gradvis tilnærming.

Informantene tenker helhetlig rundt det å få til samspill mellom barn med multifunksjonshemming. De tenker blant annet på tid, rom og hvert enkelt barns behov, og at dette må være på plass først. I den fysiske tilretteleggingen vil mye dreie seg om å legge til rette for de små barnas særpregete aktiviteter (Løkken, 1996). Personalet trekker frem at hvert barn har sine behov som i større grad må tilfredstilles før de er klar til et samspill med en jevnaldrende enn det en må med funksjonsfriske barn.

1c) ... barna må være i godt humør og ikke sulten og ikke tørst...

1b) ... med X, så vil jeg alltid tenke på om hun har spist og drukket, for sånne ting er veldig viktig hvis du skal jobbe med X. Og jeg vil faktisk si sånn med Y at han faktisk må varmes opp først. Tulle og tøyse med han for han kan bli helt "borte".

Å dekke de primære behovene er det Horgen (2006) fremmer som viktig i det å være den regulerende andre, og gjør at barnet kan klare å rette fokuset utover en selv. Barnet er da mer våken og opplagt til det som skjer.

Fysisk tilrettelegging

Personalet understreker det å plassere barna fysisk sammen er sentralt for at de skal søke kontakt med hverandre.

3a) De kan jo ikke bevege seg bort til hverandre, ja ikke har den evnen. De er jo avhengig at en voksen gir mulighet til det. At de kommer fysisk nær hverandre. Da har vi sett mange eksempler på det at de strekker ut hånden og vil ta på og kjenne på. Viser interesse.

Spedbarnsforskning påpeker at barn er født sosiale, og Løkken (1996) fremhever at små barn har en naturlig interesse for hverandre. Denne iboende kraften som ligger i oss gjør at vi tiltrekkes av hverandre.

Informantene legger til at noen er avhengig av å være veldig nære for at de i det hele tatt skal kunne oppdage hverandre, mens for andre blir denne nærheten fort ubehagelig og trenger mer avstand. Dette må den voksne være sensitiv for og vurdere hvert enkelttilfelle.

Personalet understreker at selv om den voksne tilrettelegger for samspill mellom barna, vil det ikke dermed si at det forekommer. Det er barna selv som må sette det i gang.

2b) Men når man har voksen-barn så er det jo mer den voksne som setter i gang mer aktivt i samspillet, men tilrettelegger en for to eller flere barn som sitter sammen så får du jo ikke styrt så mye. Du får ikke satt i gang på samme måte. Og du får ikke, du klarer ikke å si "Nå må du svare på det andre barnet. Kom igjen nå". Du kan liksom ikke si at noen skal svare, det er sånn som må komme av seg selv.

Andre ting som personalet trekker frem som viktig for tilrettelegging for samspill er stabilisering, bruk av ulike aktiviteter og hjelpemidler, rydde unna eller tilføre leker, og avskjerming.

Stabilisering

En av de spesielle oppgavene til den voksne er å ha øye for spenningsregulering og stabilisering av kroppen. De hjelper barna til å regulere seg selv (Horgen, 2006). Skal de klare å rette oppmerksomheten mot et annet barn er de avhengig av at de sitter, står eller ligger

godt. Personalet ser dette som viktig for at barna skal kunne fysisk og kognitivt klare å ta imot nye inntrykk, der de er i stand til å være i samspill med andre.

3b) Nei, altså det med for eksempel en god stilling da... Barnet må på en måte sitte eller ligge for å være i en komfortabel stilling. Det er lissom første bud tenker jeg, sånn at... de ikke bruker alle kreftene på å holde seg oppe. Ja, ikke klare da å ta noe mer.

2c) Sitter stødig. Ikke lene seg kun inntil en voksen. For eksempel holde hodet selv eller... ja. Støtte opp ... bygge opp med noen puter eller skråpute eller noe som gir mulighet til å ta mest mulig initiativ selv.

Horgen (2006) mener at kroppen må være stabilisert og i balanse før en kan rette sansene ut mot verden. Er ikke dette på plass så må en anta at all oppmerksomheten rettes innover. Fysisk velvære er en viktig faktor.

Bruk av ulike aktiviteter og hjelpemidler.

Informantene tar i bruk ulike hjelpemidler for å få til samspill mellom barna. Hjelpemiddel med gyngeseffekt blir ofte tatt i bruk, noe de fleste barna er glad i. Det gjør det lettere å få til gode samspillsopplevelser.

1a) Man kan ha de for eksempel på en huske... eller i hengekøya sammen. Og så hvis begge er engasjerte i det så kan det på en måte være at de kanskje ser på hverandre og deler at "åh, dette var gøy", eller at de kan le sammen eller at man starter der...

Løkken (1996) mener den voksne må vurdere når en skal bruke hjelpemidler og aktiviteter, slik at det ikke får motsatt effekt og hindrer barnas samspill. Personalet benytter aktiviteter som kan stimulere til mer samspill. Dette er aktiviteter som berører de ulike sansene, som det visuelle, auditive og taktile. De leker med barna i basseng, fokuserer på berøring, og bruker sang og instrumenter i sitt arbeid med barna.

Musikk var noe informantene ofte trakk frem, da de synes det hjelper dem til å skape gode fellesopplevelser for voksne og barn, og som hjelpemiddel til å fremme samspill mellom barna med multifunksjonshemning. Musikk er nært forbundet med samspill mellom mennesker, da rytme, tempo og pause er viktige elementer både i musikken og i samspillet mellom personer. Stern (2003) bruker betegnelser som puls, klang, dynamikk og tonehøyde når han beskriver samspill mellom barn og dets nærpersion. Musikken får dermed sosiale og kommunikative funksjoner og blir utgangspunkt for samspill (Ruud, 1990, ref. i Galaasen, 2010). Musikk vekker opp, holder oppmerksomheten og gir mulighet for følelsesmessige uttrykk gjennom dets dynamiske forløp. Musikk kan ha forløsende effekt på følelsene. Barn

kan forbinde noe sanger eller lyder med gode opplevelser og bli beroliget av det. Enkelte melodier kan også gi pekepinn på hvilke aktivitet som skal begynne, da sangene brukes på bestemte tider og steder. Denne gjentakelsen av melodier kan vekke trygghet, forventning og glede hos barna.

Rydde unna eller tilføye leker.

Når ikke leketøy er tilgjengelig ser spedbarn ofte på sine jevnaldrende (Løkken, 1996). Dette står i tråd med hva personalet erfarte, at i enkelte tilfeller vil bruk av leker og gjenstander skape brudd i samspill mellom barna med multifunksjonshemming. For noen barn kan en leke oppta all oppmerksomhet, og da blir det andre barnet lite interessant å være med. Dette gjelder derimot ikke for alle, og en gjenstand kan fremme opplevelsen de har sammen.

1a) Det kan godt å av og til rydde bort ting og leker, og hvis man skal jobbe med turtaking og å være i samspill så... Mens andre ganger kan det å ha objekter og leke med fremme felles oppmerksomhet eller parallelllek... også er en form for samvær.

Informantene visste godt hvilke leker og gjenstander som kunne forstyrre enkelte barn i samspill med andre, og at de var bevisst det når de tilrettela for samspill.

Avskjerming.

Skjerming rundt barnas mulighet til samspill med hverandre ser personalet som sentralt. Gjennom intervjuene dukket det ofte opp at det å ta bort forstyrrende momenter skapte mer rom for gode samspillssituasjoner. Informantene trakk frem viktigheten av det å finne et egnet rom der barna kunne være i fred for å dyrke samspillet. De lukker dører slik at ingen kan komme inn og distrahere samtidig som det stenger støyen ute. Samtidig er det viktig å skjerme for andre type forstyrrelser, som for eksempel solen. Personalet mente at samspillet mellom barna kunne foregå i alle mulige situasjoner i løpet av dagen, og ikke bare der de la til rette for det, men at kvaliteten på samspillet ble bedre ved å skjerme rundt. I løpet av en barnehagehverdag er barna ofte sammen på morgenen og mellom aktiviteter, og samværet øker når det er sykdom blant personalet.

Å bruke seg selv

For å tilrettelegge for samspill kan den voksne selv være en fysisk støtte for barna, samtidig som det å ha nærkontakt gjør at en lettere kan lese barna og situasjonen. Ved et videoklipp som ble vist under gruppeintervjuet kommenterte informantene det slik:

2b) Du satt sånn med hendene (viser). Du tar ikke da og styrer ham, men at han får lov å ta hånda frem og tilbake uten at man holder fast, og så blir det... ryggstøtte da, fysisk ryggstøtte.

2c) Det var ikke noe styrende, det var bare ramme på en måte.

2b) Å sitte på en sånn måte at de ikke... blir låst.

Det at en voksen bruker seg selv som støtte, gjør at barnet kan slappe av og konsentrere seg om det som er foran det, i dette tilfellet et annet barn. Den voksne regulerer slik at barnet får den nødvendige støtten som gjør at det ”greier det selv” (Horgen, 2010d). Kroppskontakt med barnet kan gjøre at de ”senser” og kan lese hvordan barnet har det; om de liker situasjonen, gjør de i stand til å forsterke barnets bevegelser, og lettere ta til seg hva barnet kommuniserer.

Barn som matcher

En av de voksnes oppgaver i forhold til å få til samspill mellom barna med multifunksjonshemming blir å finne barn som passer hverandre.

3a) ... en må jo finne to barn som det virker som om det kan ha noe utbytte av å være sammen, om det så er bare at de ser på noe sammen, eller at det kan være at den ene vil ta på den andre uten at det oppleves ubehagelig. En må jo vite at... vi må jo vurdere at dette kan være noe som de kan ha nytte av eller glede av. Sånn at det ikke oppleves at man plutselig får et bein i hodet, det må jo være trygt.

Personalet ser på barnas ulike tempo som viktig i vurderingen når en skal finne de som kan passe sammen. Er et barn langsomt i sin oppfattelse og bevegelser, kan det være en utfordring å holde på et annet barns oppmerksomhet over tid. Informantene tar hensyn til kjemien mellom barna, og trekker også fram at de tar utgangspunkt i barnas interesser når de vil skape gode situasjoner for samspill mellom dem.

I tillegg til å finne barn som går godt sammen, må en også tenke på å forberede og varme opp barna slik at de er klare for samspill. Hvert barn er unikt, og noen trenger å bli forberedt og kommet i den rette stemningen før det møter et annet barn. En av informantene tok for seg hvordan en kunne gjøre et av barna klar for samspill med jevnaldrende:

1b) ... å ”gasse” han litt opp. Faktisk tenke på det, for da kommer han mye mer.

Dette viser at en må kjenne hvert enkelt barn for at de skal få best mulig utbytte av å være sammen med andre barn.

4.2.3 Den Støttende

En voksen som er til stede i situasjonen rundt barnas samspill har betydning for at barna kan føle seg trygge, og at samspillet barna seg i mellom skal fungere. Å være den støttende voksne krever at den voksne må være *sensitiv, bruke hele seg, være observerende, være både aktiv og passiv, og flink til tolking og timing*. En kombinasjon av disse elementene hjelper barna å ta kontakt, opprettholde den over tid, og å kunne bygge videre på den.

Sensitivitet

Det var enighet blant informantene at det å være sensitiv er en stor del av voksenrollen. En må være tilstedeværende og fokusert, og den voksne må kunne se helheten rundt samspillet. En må kunne sette sine egne behov til side, og se på hva barnas behov og initiativer er, slik at de kan få hjulpet dem. En må se og vite hva barnas signaler betyr. Gjennom intervjuene kom personalet med beskrivelser på hva en sensitiv voksen innebærer:

2a) Jeg tenker det å gå i barnets takt. Ikke kjøre over dem, og å være obs på pauser.

2c) Å "tune" seg inn på et barn. Jeg prøver å lytte og til å være en forsterker. På en måte komme inn der det... tenker at "nå, nå trengs en liten forsterker".

1a) Det må jo være en lyttende voksen som er veldig på bølgelengde med barnet.

Det følelsesmessige nærværet og inntoningen til barnets uttrykk er kjernepunktet for at den voksne kan finne måter å gi hjelp på (Horgen, 2006). Ved å være sensitiv og innlevende kan en finne fram til barnas interesser og bruke det som et hjelpemiddel til å få til gode samspill mellom barna.

Begrepet *intuisjon* dukket ofte opp i intervjuene. Personalet stoler mye på intuisjonen sin, eller magefølelse som de også kaller det, og handler ut fra det. En av informantene beskriver det slik:

2b) Jeg har mye sånn intuisjon. At man bare kjenner på når man venter for lenge og når skal man vente lenger. At det er noe man bare... at samspillet gir tegn på en måte uten at det er sånn fysiske tegn, men at man bare kjenner... en sånn type kommunikativ intuisjon da, når man skal gi bare en liten dytt for å se om det kommer noe mer eller om man skal ta en fullstendig pause.

Dette gjenspeiler det Stern (2003) ser i forholdet mellom barn og dets nærpersion, at det foregår en umiddelbar forståelse. Ved å kjenne barnet godt kan en klare å "lese" dets uttrykk

og intensjoner. Gjennom lang erfaring med barn vil en sannsynligvis intuitivt tolke barnas reaksjoner på en riktig måte (Smith & Ulvund, 2006).

En av utfordringene en møter i voksenrollen er å være der barna er på deres nivå, og ikke prøve å skynde seg for fort fram.

3b) Jeg syns det mest utfordrende er at jeg vil mer enn der de er. Det syns jeg er det mest... jeg vil gjerne lissom. Så det å tenke at jammen det de har nå er veldig verdifullt.

Personalet trekker frem at en ikke alltid skal strebe etter å videreutvikle samspillet, men gi dem mulighet til bare å være sammen. Den opplevelsen kan gi mye glede og lærdom i seg selv.

Bruke hele seg

I arbeid med barn med multifunksjonshemming er den voksne avhengig av å bruke hele seg. En av informantene uttrykte det på denne måten:

3a) Vi er jo veldig teatralisk her da. Både gester og mimikk og stemme og gjøre det både spennende og interessant og sånt... "Se" og lyder eller hva det måtte være som gjør at en får en felles oppmerksomhet hos dem begge to.

Den voksne må hele tiden gi av seg selv, være lyttende med alle sansene, være på alerten hele tiden og de må stole på seg selv. Personalet synes dette er utfordrende å få til. Det er krevende, og en av informantene uttalte det som...

2b) ... utmattende, for man bruker alle sansene sine samtidig.

Ved å ta i bruk hele sitt sanseapparat og være innlevende i det barna gjør, er den voksne nærværende med hele seg (Horgen, 2010a). Det krever tilstedeværelse, der en må leve i øyeblikket.

Observerende

1a) Det er mange initiativ som forsvinner når det ikke er noen til å fange opp.

Å være observerende er viktig, men krevende. En kan gjennom observasjon se hva som fungerer og ikke, og bryte inn der det ikke går godt og prøve nye innfallsvinkler. Rollen som observerende omtales av informantene som et *detektivarbeid*. En er hele tiden på leting etter hvordan hvert enkelt barn kommuniserer og gir uttrykk for hva det vil og ikke vil, hva det

ønsker, hvordan det har det, og hva de trenger hjelp til. Å være en detektiv er ikke enkelt, og en må prøve og feile en del.

3a) Det er en utfordring å være observant nok. Se og tolke og kunne gripe inn i rette øyeblikk. Det er en utfordring syns jeg. Som det krever god trening på.

Dette henger godt sammen med det å ha kjennskap til et barn, men gir større utfordringer når det gjelder samspill mellom barna. En må kjenne begge barna godt, og hvordan de fungerer i samspill med hverandre.

Balansegang mellom aktiv og passiv

En av de mest finurlige sidene av voksenrollen er å forstå balansegangen mellom når en skal gå inn å hjelpe barna i samspillet, og når en skal trekke seg unna og la barna prøve på egenhånd. Ved spørsmål om hvordan de vet når de skal gjøre hva, var det enighet om at man tok det på *magefølelse* og *intuisjon*. Allikevel gjelder ”prøve og feile” metoden her.

Personalet mener at konsekvensene av å være for aktiv eller å være for passiv er den samme, nemlig at samspillet mellom barna kan bli brutt.

3a) Hvis man hjelper det for mye så blir det jo ikke deres samspill, men det blir den voksne som overtar samspillet. For lite igjen så kan det jo være at det ikke blir noe. Man må finne balansen.

Det som kan være riktig å gjøre i forhold til ett barn trenger ikke nødvendigvis være rett for et annet barn (Løkken, 1996). Personalet syntes denne balansegangen med å gripe inn eller å være observerende til stede er vanskelig. Om denne delen av voksenrollen uttalte de seg følgende:

3b) Men samtidig da så når vi får det til så de er opptatt av hverandre, så føler jeg ikke at vi egentlig... da er vi litt sånn på siden igjen. Vi er kanskje med å starte noe, og så prøve å trekke seg litt tilbake igjen. Og så la de ta det videre da. Det syns jeg er viktig, det å sånn inn og ut hele tiden, avpasse...

2b) Hvis de ikke kommer helt frem og hvis du da gir et lite støtte der, eller et lite puff bakfra, så kommer det et par centimeter lenger frem. Så har de plutselig kontakt.

3a) Og vi kan se at de, selv om de ikke kan klare det, så kan de vise små bevegelser, og da hjelpe dem med å tolke at det ”okey, du har lyst til å ta på”, og hjelpe og legge hånden over, sånn at de holder rundt, og da kan en ofte se at de syntes det var hyggelig. Et lite smil eller en godlyd eller et eller annet.

Informantene beskriver det å bevege seg ut og inn i samspillet som et typisk trekk ved voksenrollen, der de trer støttende til når det trengs. Barna sklir ofte ut av samspillet, og den

voksne prøver å fange opp igjen til felles fokus. Det er stor ulikhet mellom barn med multifunksjonshemming, og viser seg blant annet gjennom hvor mye hjelp og støtte det trengs. I iveren etter å lære barna samspill kan den voksne fort ta over det hele (Løkken, 1996).

Personalet ser betydningen av at den voksne hele tiden er oppmerksomt til stede, enten som direkte støtte eller på sidelinjen. De kan da være til hjelp i selve samspillet, og være der for å vurdere om barna har det bra sammen.

3a) Det er jo klart at den voksne er jo alltid i nærheten der og vil kunne ikke forstyrre men hjelpe dem. Til å kunne se om nå er det nok eller nå vil de kanskje mer. Så det skal være en god opplevelse og at det ikke skal bli en sånn opplevelse av at "Nå vil jeg ikke mer. Hjelp meg!"

Det er viktig at barna får oppleve at det bare er de to som er sammen, og at ikke alltid en voksen må være involvert. Men en møter stadig vekk på utfordringer underveis:

2a) Ja, for de har jo veldig forskjellig tempo, X og Y, og det er ofte en utfordring med to barn. Hvilket tempo skal man holde? Hvis jeg gjør det for sakte... kanskje X detter ut. Og gjør du det for fort så detter Y ut.

2a) Da er det den balansegangen da. Tør vi vente lenge nok? Og har vi plutselig ventet for lenge så må vi begynne om igjen. Du er god på det syns jeg (henvender seg til en annen deltaker), for du har denne her roen også. Du tør å vente.

Det at den voksne er til stede kan ofte fungere stabiliserende i seg selv, da den voksne kan snakke om det som skjer, tolke, og veilede slik at det kan skape nye muligheter og variasjoner (Løkken, 1996). Støttefunksjonen den voksne har kan utvide barnas repertoar både i kommunikasjon og samspill (Hjelmbrekke, 2010).

Tolking og timing

Personalet tolker barna hele tiden. De bidrar til den ekstra lesingen av situasjonen for barna, og kan verbalisere det som skjer eller hjelpe dem med bevegelser. En informant uttrykte det slik:

2c) Ordsette. Det man tror de prøver å si og så på en eller annen måte lytte eller se om det er det, eller få en bekreftelse på at det er det de mener da. Eventuelt håndlede hvis barna har vist initiativ til noe.

Timing er stor utfordring for å få til samspill mellom barna, og i forhold til at den voksne hjelper til på riktig sted til riktig tid.

1a) Det med timing kan være veldig vanskelig, og få det til å matche. At når den ene er klar, så er plutselig den andre opptatt med noe annet. Og så oppfatter ikke det barnet at en egentlig har lyst til å ha kontakt med den... eller... sånn at den voksne hjelper med å få i gang slik at begge to er klare for å være i samspill samtidig.

Her kommer barnas tempo inn som et viktig moment. Tempo er grunnpuls, og en tilpasning av dette tempoet hjelper en å opprettholde kontakten og å være i samme flyt (Galaasen, 2010). Personalet trekker frem at den voksne kan hjelpe barna til å få de ulike tempoene til å tilpasse hverandre ved å gi dem et lite dytt eller ved håndledelse. Den voksne kan regulere slik at det blir en flyt i samspillet.

4.2.4 Den Videreutviklende

Den voksne har en rolle i forhold til å hjelpe barna med å videreutvikle samspillet seg i mellom. Personalet utvider samspillet med å finne elementer som holder barnas fokus *over tid*, gir *variasjon og introduksjon av nye ting* slik at situasjonene blir spennende, og i tillegg gjelder det å *overføre kunnskapen* en har om samspillet mellom barna til andre i personalgruppen.

Over tid

Personalet bygger på barnets interesser når de finner måter de kan få samspillet til å strekke seg over lengre sekvenser. Det som utpekte seg som den mest brukte aktiviteten var *musikk*. Det var tydelig at de hadde gode erfaringer med bruk av det, og de ser på sang og musikk som et fint virkemiddel til å knytte bånd.

2b) Det er jo en sosial aktivitet... å synge. Og bevege seg sammen.

Musikk og bevegelse er nært knyttet til hverandre, og en omtaler musikk gjerne som menneskelige bevegelser. Rytme, puls, tempo og pauser er noe vi forholder oss til hele tiden. Å bruke musikk med barn med multifunksjonshemming handler om å fange opp hver bevegelse og hver lyd, der en som voksen toner seg inn på barnet og skaper en felles meningsbærende ramme. Musikken er derfor et godt redskap for å skape samspill (Horgen, 2006).

Variasjon og introduksjon av nye ting

Å gjøre mange variasjoner av det barna liker å gjøre har en effekt i forhold til å utvide samspillet. Informantene kom med ulike måter å gjøre det på:

2b) Man kan også utvide med å gjøre nesten det samme. Speiler og så gjør man littegrann annerledes samtidig som det er noe som er likt.

3b) Jeg tenker at man prøver på alle arenaer litt, så nesten litt sånn hjemme hos hverandre.

Med utgangspunkt i det barna allerede klarer og har interesse for, kan en introdusere nye elementer. Selve ”veksten” springer ut fra det som skjer mellom barna, det vil si samspillet (Galaasen, 2010).

Personalet kan i tillegg regulere avstanden mellom barna slik at en får kjent litt på deres grenser, og sett om denne avstanden har betydning for selve samspillet. Enkelte må være helt nær for å ”sense” den andre, mens andre kan føle utrygghet ved en slik nærhet.

Å introdusere nye elementer i samspillet kan styrke barnas repertoar, gi dem nye opplevelser og erfaringer. Det informantene trekker frem er bruk av sanger, bevegelsesleker og utforsking av ulike leker sammen. De tar også fram det å prøve noen helt nye settinger slik at de skaper seg nye erfaringer.

Noen av informantene gjør samspillssituasjoner mer spennende ved å komme med lyder, lys, skape forventninger og ved bruk av humor og tull og tøys.

I løpet av intervjuene trakk personalet frem at en kanskje ikke alltid bør videreutvikle samspillet hele tiden, men at samspillet i seg selv skal få tid og ro til å dyrkes.

3b) Dette funker nå, hvordan kommer vi oss videre? Eller å tenke at man ikke nødvendigvis må sånn videre hele tiden heller, men å bare nyte den det som er. Det er også litt viktig.

Det å være til stede ”her og nå” og se det verdifulle i opplevelsen. Selve opplevelsen kan gi barna gode erfaringer og følelser om at her er det godt å være, og kan gi de ønsker om å ville oppnå det igjen.

Overføring av informasjon

Personalet snakker ofte sammen og overfører til hverandre den kunnskap de har om barna, og dette gjøres blant annet på team-møter og i det daglige. Hensikten ved utvekslingen av informasjon er at det kan sikre barna positive og gode samspill som de ønsker å delta i.

3a) ... det er klart at det må være en voksen til stede som kan observere og se, slik at man griper inn hvis det ikke er positivt. Og den tilbakemeldingen, det er kjempeviktig at den observasjonen som den voksne tar fortløpende... blir overlevert til de andre voksne. Sånn at de får kjennskap til at dette fungerte faktisk ikke. Sånn skal vi ikke gjøre. Det er kjempeviktig! Slik at man ikke går i samme fella... Vi skal ikke utsette de for noe som er ubehagelig. Jeg syns at når man først legger opp til samspill så skal det være hyggelig. I hvert fall noe de gir som er positivt.

Denne overføringen av informasjon som de voksne har opparbeidet seg gjennom erfaringer og opplevelser med barna, er viktig for å utvikle en felles forståelse og felles koder i samarbeid med barna (Horgen, 2006). Personalet er opptatt av å diskutere seg i mellom, slik at de finner fram til gode arbeidsmåter. Selv om personalet består av mange voksne, er de ganske samkjørte i både væremåte og tenkemåte. De jobber ut fra at samspillet rundt barna skal være positivt, at det skal gi hyggelige opplevelser i fellesskap med andre.

4.2.5 Barnehagehverdagen

Voksenrollen består av fire sider i forhold til å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning, men vil i tillegg bli berørt av andre faktorer som preger barnehagehverdagen. Personalet trakk frem *presset* de føler i arbeidet med barna, hvilke dilemmaer det gir dem i forhold til hva som skal *prioriteres*, og som kan resultere i *dårlig samvittighet*.

Personalet føler at de stadig jobber under *press* fra alle kanter. Barnehagen er underlagt lover og rammer som må følges, og legger føringer for arbeidsdagen (Helland, 2008). Barna har blant annet individuelle planer (IOP) som omfatter ulike områder og ferdigheter det skal arbeides mot, og som krever mye av den tiden barna og den voksne har sammen.

2b) Nei, det er jo det med tid... det at man har et dagsskjema man skal følge. Ja, rammene er på en måte satt, og man er jo nødt til å jobbe ut fra de rammene som er.

Presset gjør at personalet kan føle stress i forhold til ikke å rekke alt. Å arbeide med barn med multifunksjonshemning, en gruppe som generelt viser en langsom utvikling, gjør at en

fremgang i liten grad kan synliggjøres i rapporter. Informantene legger press på seg selv i forhold til å prestere.

2a) Vi er pedagoger... vi skal gjøre en jobb, vi skal være så flinke...

I arbeid med barn med multifunksjonshemming må personalet ofte jobbe tverrfaglig. I møte med andre instanser kan en oppleve at alle har en formening om hva som bør *prioriteres* i forhold til barnet.

1a) Det er så mange faggrupper som mener noe om hva man bør gjøre og alle har rett. Det er klart det er kjempeviktig med å tøyne spissfot, det er kjempeviktig med synsstimulering, det er kjempeviktig med alt mulig rart, men... ja. Har veldig mye bundet tid da.

Personalet opplever det vanskelig å prioritere hva som er viktigst for barnet. Mye av det de føler barnet må gjøre i løpet av en dag går på bekostning av andre ting, som for eksempel det at barna får tid og ro til å være i samspill med hverandre.

Ved at barna ofte har omfattende program som daglig skal gjennomføres, kan personalet ofte oppleve ikke å strekke til og får *dårlig samvittighet*. Enkelte barn har ofte epilepsianfall eller at allmenntilstanden er nedsatt, og personalet må da prioritere vekk sentrale deler av planen. Et par av informantene ga uttrykk for hvordan de kunne oppleve det:

1b) "... uff, det blir for ambisiøst". Og så begynner man da å få litt dårlig samvittighet kanskje og føler at man ikke gjør jobben, for jeg kan ikke love alt som står på programmet med X...

1a) ... sånn ubevisst så kan det føles at en gjorde en dårlig jobb, og jeg er ikke så veldig flink til dette her. Selv om man rasjonelt sett vet at det ikke er der skoen trykker så kan det emosjonelt oppleves litt på den måten.

Personalet vet at de ikke bør ha dårlig samvittighet, men den kommer allikevel. Det virker som at det er presset de opplever som er årsaken til den følelsen.

5 Drøfting av funn

I mitt prosjekt har jeg tatt for meg samspill mellom barn med multifunksjonshemning, og da med fokus på voksenrollen. Problemstillingen er:

“Hvordan opplever personalet sin rolle i forhold til å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”

Ved hjelp av følgende forskningsspørsmål fikk jeg konkretisert hva jeg er ute etter, og som bedre kunne gi meg svar på problemstillingen. Forskningsspørsmålene jeg benyttet var:

- *”Hva kan kjennetegne samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*
- *”Hvilke refleksjoner har personalet rundt samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*
- *”Hvilke refleksjoner har personalet rundt det å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning?”*

Drøftingsdelen er basert på de mest sentrale og interessante funnene i datamaterialet, når det gjelder samspill mellom barn med multifunksjonshemning og de ulike dilemmaene voksenrollen innebærer.

5.1 Samspill mellom barn med multifunksjonshemning

Den *egenverdien* som ligger i samspill mellom barn er uerstattelig, og har betydning for barnas sosialiseringssprosess. En *utvikling av selvet* skjer i samspill med andre, og for barn med multifunksjonshemning kan det å være med jevnaldrene gi nyttige erfaringer i det å bli kjent med både seg selv og omverdenen. Dette samspillet kan være et viktig bidrag til å styrke barnas *livskvalitet*. Å få til gode samspillsopplevelser mellom barn med multifunksjonshemning kan derimot ofte by på ulike utfordringer, og funnene mine viser at det å finne *barn som passer sammen* blir en viktig faktor. Et av de mest sentrale kjennetegnene på samspill mellom barn med multifunksjonshemning er at de ofte opptrer i *korte sekvenser*, og en kombinasjon av trygghet og hvilke faktorer som kan opprettholde fokuset mot hverandre vil være av betydning for samspillet.

5.1.1 Egenverdi

Barn med multifunksjonshemning har mye å streve med, og en kan derfor undre seg over hvor viktig samspill mellom disse barna egentlig er. I presentasjonen av mine funn kom det frem at et svaktfungerende barn som nesten ikke kunne bevege seg, allikevel klarte å forflytte seg nær et annet barn på egenhånd. Hva forteller dette? I følge Lorentzen (2009) har alle mennesker følelser og behov uansett om de har en funksjonshemning eller ei. Det er muligheten til å si ifra og vise det som kan være vanskelig. En kan derfor anta at det er like viktig for barn med multifunksjonshemning som for alle andre barn å oppleve den egenverdien samspill med jevnaldrende har. Det å gi barna muligheten til å være i samspill med hverandre kan gi dem en ekstra dimensjon i livet. Voksen-barn samspillet er grunnleggende viktig, mens samspill med andre barn kan gi dem en ekstra glede som den voksne ikke kan erstatte.

Mellom funksjonsfriske barn flyter mye av samspillet av seg selv med litt hjelp og støtte underveis fra en voksen. Barn med multifunksjonshemning har derimot en del utfordringer i det å kunne være i samspill med andre, da spesielt i samspill med andre barn med multifunksjonshemning. Allikevel har de barna som oppholder seg i en spesialbarnehage, og senere i en spesialskole eller spesialenhet på lik linje med andre behov for dette samspillet med jevnaldrende. Det kan bidra til å gi barna grobunn for å utvide sin verden, og få flere erfaringer, som videre kan gi dem en bredere forståelse av seg selv og andre. Dette kan styrke barnas mestringsfølelse og øke livskvaliteten.

5.1.2 Utvikling av selvet

Barn med multifunksjonshemning befinner seg ofte på et tidlig utviklingsstadium, der fellesopplevelsen vil dominere samspillet de har mellom seg. Opplevelsen handler om å dele noe, der intersubjektiviteten som oppstår mellom barna gir dem noe mer enn det de kan oppnå alene. Det gir en opplevelse av ”å være sammen”.

For å forklare fellesopplevelsen mellom barna vil jeg ta et eksempel fra videoobservasjonen, der videoklippet senere ble benyttet i gruppeintervjuet. Det illustrerer en samspillsekvens mellom to barn med multifunksjonshemning. Her en kort beskrivelse:

Petter og Ola blir plassert sittende i et ballbasseng ansiktet til ansikt. De sitter nær nok til å kunne rette fokus på hverandre. Etter en liten stund starter Petter å sparke med den ene foten. Denne bevegelsen blir forsterket ved at den forplanter seg i ballene rundt. Ola kjenner denne

bevegelsen ballene gir, og svarer med å bevege begge armene med å ”dytte” ballene unna. Deretter tar de begge pause... Petter begynner igjen å sparke med foten og Ola svarer med å bevege armene. Denne sekvensen gjentar seg noen ganger og i et lite øyeblikk retter de blikket mot hverandre og smiler. Samspillet mellom barna fortsetter til Petter sin kropp kommer ut av stilling og trenger hjelp fra en voksen.

Gjennom denne observasjonen kan det se ut som at barna tonet seg inn på hverandres tempo og rytme. Petter ledet an samspillet og Ola fulgte opp. I pausene kan en anta at spenningen og forventningen bygget seg opp til fortsettelsen, det gjentakende samspillet. Dette kan ha opprettholdt oppmerksomheten over tid. Hadde pausene vart lenger kan en tenke seg at samspillet kanskje kunne bli brutt. Det virket som at barna matchet hverandre godt.

Ved at fotbevegelsen til Petter ble forsterket gjennom ballene, kunne Ola kjenne bevegelsen direkte på kroppen samtidig som han både kunne se og høre lyden. Flere sanser kunne tas i bruk og lettere gjøre at han oppfattet det som skjedde. Stern (2003) kaller denne helhetlige sanseopplevelsen amodal persepsjon. Ola gir en reaksjon på Petter sin handling. Den kommer i en annen form men allikevel tilnærmet lik, da den hadde samme intensitet og styrke. Det kan se ut som de begge oppfattet hverandres initiativ, og at de tonet seg inn på hverandre.

I eksempelet kan en anta at samspillet mellom barna dannet en god følelse, en intersubjektiv opplevelse preget av velvære for dem begge. Følelser vekkes opp og forsterkes i samspill, og involverer derfor mye av barnas opplevelser. Dette stemmer overens med hva Stern (2003) ser i samspill mellom barn og nærpersioner, der følelsestonene farger barnets opplevelsesverden og gir en grunnstemning. En utvikling av følelsesrepertoaret skjer gjennom en følelsesmessig avstemming, der barnet nyanserer følelsene ved at de opplever nære voksnes følelsesuttrykk, og imiterer og gjør dem om til sine egne. ”Gjennom slike prosesser dannes følelsesmessig grunnlag for nærhet, tillit, tilknytning, empati, vennskap og kjærlighet” (Haugen, 2005, s 47). Følelser gir tydelige tegn på hva barna liker og ikke liker, og om de opplever noe som godt eller morsomt. Følelsene blir en indikator på hvordan de har det sammen, og følelsesuttrykkene forsterkes ved å være i samspill med andre. Motivasjon til å utforske og lære grunner mye i vitalitetsfølelsen, og virker inn på kvaliteten av det barna har opplevd.

Da blikket møttes mellom barna og de ga hverandre et smil, kan en anta at de delte en opplevelse av at ”dette var gøy!” Ved en gjentakelse av et slikt samspill kan det dannes hukommelsesspor hos barna om at dette var en god opplevelse, noe som vil kunne skape en

forventning om en slik følelse neste gang de er i en tilsvarende situasjon. Stern (2003) kaller dette for Representation and Interaction episodes Generalized (RIG). Hukommelsen knyttes til følelser, som de senere henter fram igjen ved lignende situasjoner. En kan kanskje tenke seg at barna i eksemplet tidligere har hatt tilnærmet like samspillsituasjoner sammen med en voksen, og dermed kan allerede disse hukommelsessporene ligge der. Ved små justeringer kan barna benytte tidligere erfaringer sammen med jevnaldrende.

Ved å være i samspill med andre oppdager barnet seg selv. I følge Stern (2003) fornekter barnet at de har et eget sinn, at de kan påvirke omverdenen og at de kan dele sine subjektive opplevelser med andre. Barna oppdager stadig flere sammenhenger. En kan anta at sammenhenger også vokser fram hos barn med multifunksjonshemming, men at det sannsynligvis tar lenger tid. Opplevelsene av seg selv vil stadig utvikle seg gjennom nye erfaringer. Det er grunn til å tro at barn med multifunksjonshemming blir seg selv og forstår seg selv i møte med andre. Erfaringer gjort gjennom samspill gir mulighet til å lære, oppleve og utvikle sin forståelse av omverdenen, andre mennesker og hvordan en kan påvirke sin omverden med sine unike og særegne uttrykksmåter (Gjermestad, 2010). Selvfølelse, identitet og opplevelse av mestring er alle deler av et barns utvikling, og det å oppleve seg selv som betydningsfull vil øke deres motivasjon til å vise mer hvem de er.

I eksempelet kan en tydelig se et samspill mellom barna, men dette er vanskeligere å observere hos de barna som har lite kontroll over egen kropp og som strever med å gi uttrykk for hva de føler eller ønsker. En kan anta at disse barna også har tilnærmet like opplevelser, men at de kanskje ikke får vist det like tydelig. Ved å ligge tett inntil hverandre kan de muligens klare å "tune" seg inn på hverandres følelser. Kanskje de da klarer å synkronisere pust, rytme og intensitet. Strever de med blikkontakt kan en anta at barna i stedet deler sine opplevelser gjennom en annen kanal som for eksempel berøring, det vil si med kroppskontakt (Holmen, 2009).

De svaktfungerende barna med multifunksjonshemming trenger mer voksenhjelp for å komme i kontakt med hverandre, men når de først oppnår kontakt har de mulighet til å dele opplevelser. De små øyeblikkene kan være av stor betydning for barna. De trenger flere og varierte samspillserfaringer for å komme videre i sin utvikling (Holmen, 2009).

Samspill mellom barn med multifunksjonshemming der barna er i kontakt, har oppmerksomheten rettet mot hverandre og er fysisk nær, vil sannsynligvis skape en helhetlig

opplevelse for dem. Ved aktivt å søke mot hverandre kan felles mening og glede dannes. Det kan gi en pekepinn på hvilke intensjoner barna har ved å studere deres væremåter.

I en barnebolig i Århus oppdaget personalet gjennom en lang periode med videoobservasjon av barn med multifunksjonshemning, at det foregikk mer samspill og lek mellom barna enn det de i utgangspunktet trodde (Madsen, 1999). En kan anta at informantene i mitt prosjekt ville sett det samme hvis barn-barn samspillet hadde blitt fokusert på over tid. Samspillet kan opptre i en annen form enn det en forventer, og med små signaler som kan vise at det skjer. Det kan muligens være slik at det en voksen kanskje ikke ser på som samspill allikevel kan oppleves som samspill for barna med multifunksjonshemning, og derfor være av stor betydning.

5.1.3 Livskvalitet

”I all omsorg og opplæring av barn er det et mål å hjelpe alle til å oppnå en best mulig livskvalitet” (Sjøvik, 2007a, s 41). Siri Næss (2001) beskriver god livskvalitet som psykisk velvære og enkeltpersoners opplevelse av å ha det godt. Denne definisjonen omhandler tanker, vurderinger og følelsesmessige tilstander. Livskvalitet er vanskelig å måle, og dreier seg om hva hver enkelt opplever som betydningsfullt og er av verdi. En kan anta at psykisk velvære bidrar til god livskvalitet for barn med multifunksjonshemning. En viktig del av hvordan de oppnår en følelse av å ha det godt kan en tenke seg har med fysisk velvære å gjøre, da de ofte opplever smerter og ubehagelige kroppslige påkjenninger. Smertefrihet og velvære kan bidra til bedre våkenhet slik at en kan rette sansene mot det som finnes i verden (Horgen, 2010b). Smerter kan skape hindringer for de andre momentene en kan anta er viktig for livskvaliteten, som autonomi, mestringsglede, og det å bli sett og forstått for den en er. En av informantene omtalte at vi alle har de samme grunnleggende behovene uansett funksjonsnivå:

1a) Det er viktig for alle å bli likt og bli sett og bli hørt og bli møtt og bli tatt på og vært sammen med ...

I følge Barnehaageloven (2005) § 3 har barna rett til medvirkning. Begrepet medvirkning omhandler ”... barnets deltagelse i en eller annen form, men henspiller samtidig på voksnes holdninger og væremåte i forhold til det pedagogiske arbeidet i barnehagen” (Glaser, 2007, s 97). For at barna skal få mulighet til å medvirke i sin egen hverdag, må de voksne kunne ta barnas perspektiv og forstå deres opplevelser. En må se etter hva som gir mening for barna.

Utfordringen er å vite på hvilken måte barn med multifunksjonshemning kan delta. Slåtta (2010) trekker frem at det er viktig med et nyansert syn på hvilke ytringer som kan kvalifisere for å kalles deltagelse når det gjelder disse barna. Et barn kan ut fra sine uttryksmåter gi et signal om hva det ønsker og har behov for. Et blikk, en lyd eller en bevegelse kan hjelpe den voksne til å tolke hva barnet vil. Det fordrer gode forkunnskaper om hvert enkelt barn slik at de blir tolket riktig. Barnet blir både sett og hørt. Dette spiller inn på barnets opplevelse av identitet, selvbylde og dets påvirkningsmuligheter på omverdenen. Å medvirke er nødvendig for læring og livsutfoldelse (Slåtta, 2010). I samspill med jevnaldrende kan barna med multifunksjonshemning delta på sin særegne måte. De kan kanskje ikke styre blikket kontrollert, men ved bruk av andre sanser som berøringssansen, kan de bidra med små signaler som forteller hva de ønsker å oppnå. Mening for barnet skapes i deres deltagelse, og gjennom å videreutvikle og ha noe å strekke seg etter kan en anta at dets nysgjerrighet og ønske om å delta mer øker i tråd med mulighet for medvirkning. Ved å dekke behovet for utfordringer og gi mulighet for flest mulige mestringsopplevelser vil det danne grunnlag for positiv selvfølelse, som videre styrker livskvaliteten (Rognhaug & Gommæs, 2008).

Å oppnå økt livskvalitet fordrer at det foregår en god praksis rundt barna med multifunksjonshemning. Et viktig moment er at en har god kjennskap til hvert enkelt barn, da barnas personlighet og funksjonsnivå spiller inn.

5.1.4 Barn som passer sammen

Barn med multifunksjonshemning er et begrep som brukes om barn med store, omfattende funksjonshemninger der den kognitive svikten er avgjørende. De trenger hjelp og støtte der det for andre går "av seg selv" (Horgen, 2010a). I det daglige omtales ofte denne gruppen som svaktfungerende. En slik betegnelse gir allikevel ikke et godt nok bilde av barna, da funksjonshemningene kan opptre svært forskjellig, med ulik grad og omfang av problematikk. Innenfor fagfeltet, og i dette tilfellet personalet i en spesialbarnehage, omtales barn med multifunksjonshemning som en heterogen gruppe. I intervjusammenheng dukket det opp diskusjoner rundt betegnelsen "barn med multifunksjonshemning", da informantene ofte hadde vanskeligheter med å besvare spørsmålene på bakgrunn av store ulikheter mellom barna, og definere hvor skillet går i forhold til å ha en multifunksjonshemning eller ikke. I stedet valgte personalet å veksle mellom å snakke generelt om gruppen og å snakke spesielt om enkelte barn ut fra deres funksjonsnivå. En del var grunnleggende likt for alle barn, mens

andre områder ga ulike utfordringer. Personalet var hovedsakelig opptatt av å se hvert enkelt barn, istedenfor å omtale dem som en spesiell gruppe. De vektla å se hvert enkelt individ for seg, og heller komme med en kort beskrivelse av funksjonsnivå før besvarelsen. Av og til omtalte informantene enkelte barn som svaktfungerende, noe som gjaldt de barna som hadde de svakeste signalene, liten kontroll og mestring av egen kropp, og gjerne preget av mye epileptisk aktivitet.

I samspill mellom barn med multifunksjonshemming er det av stor betydning at personalet er bevisste på at gruppen er heterogen. Noen barn vil mestre samspill med jevnaldrene bedre enn andre, da de har større kontroll over kropp, sanseinntrykk og mulighet for kommunikasjon. Noen av utfordringene kan være at enkelte barn i utgangspunktet har normalt syn og hørsel, mens det er persepsjonsvanskene som virker hemmende (Sjøvik, 2007b). Deres måte å oppfatte og bearbeide inntrykk på kan være nedsatt, og resulterer i et tolkningsproblem. Ulik grad og type motoriske vansker viser seg blant annet i at muskulaturen enten er for stram (hyperton) eller for slapp (hypoton), og kan medføre at de strever med motsatt problematikk. Evnen til å kontrollere bevegelser kan også styre hvilke måter barna tar kontakt med hverandre på. Har et barn ukontrollerte bevegelser kan det resultere i at det har vansker med å søke seg mot et annet barn på en hensiktsmessig måte. Et ufrivillig spark kan gjøre at det andre barnet opplever samspillet som utrygt. Å finne de barna som matcher hverandre godt i interesser, funksjonsnivå og tempo vil en derfor anta ha stor innvirkning på kvaliteten på samspillet og dets utbytte.

5.1.5 Korte sekvenser

Et av kjennetegnene på samspillet mellom barn med multifunksjonshemming er at det oftest forekommer i korte sekvenser. Barna ”detter” ofte ut av samspillet med hverandre, noe som kan ha ulike årsaker. Kanskje barna trenger en pause, det er ufrivillige bevegelser som forstyrrer, et epileptisk anfall som lager hinder, smerter i kroppen som tar fokuset vekk fra det andre barnet, et ønske om å avslutte, eller kanskje samspillsaktiviteten ikke var motiverende nok å holde på med? Noen av disse faktorene kan den voksne hjelpe til med å regulere, mens andre ikke kan kontrolleres like lett eller hjelpe barna med.

Motivasjon og interesse til å gå inn i samspill med jevnaldrende og ønske om å opprettholde det over tid, kan være utfordrende for barna med multifunksjonshemming. De har mange ting de strever med i hverdagen, og deres avhengighet av voksenhjelp kan legge føringer for

hvordan samspillet utvikler seg. Den voksne tanker og måter å forholde seg til barna på har betydning. De voksne kan ubevisst sette sammen barn som oppfordrer til en annen samspillsform enn det barna selv ønsker. I tillegg kan den voksne rette fokuset på seg selv og planlegge samspillsaktiviteten ut fra hvordan det ønsker å delta og støtte underveis. I samspill og lek mellom de minste barna i barnehagen oppfordrer Løkken (1996) de voksne til å ta et perspektivskifte. Ved å se verden fra barneøyne og deres måter å være sammen på, kan samspillet og dets betydning få tid og rom til å vokse. En kan anta at dette like mye gjelder for barn med multifunksjonshemning. Ved å gripe fatt i det som skjer ”her og nå” ut fra barnas perspektiv, kan det gi barna mulighet til å oppnå mer glede og utbytte av samspillet.

Trygghet er en sentral faktor i forhold til å få til samspill mellom barn med multifunksjonshemning, og Løkken (1996) trekker fram *kroppslig utfoldelse* og at barna *opptrer i flokk* som kjennetegn på de yngste barnas lek. Det er grunn til å anta at dette også er viktige elementer i samspill mellom barn med multifunksjonshemning, selv om det må tilpasses i forhold til funksjonsnivå.

Trygghet

I overgangen fra samspill mellom barn og nærpersion til å rette oppmerksomheten mot jevnaldrende, vet en fra spedbarnsforskningen at små barn stadig veksler mellom å søke trygghet hos den voksne for så å oppsøke lek igjen med andre barn (Smith & Ulvund, 2006). Utviklingspsykologen John Bowlby (1994, ref. i Abrahamsen, 2005) har gjennom sine studier av foreldre og barn utviklet en tilknytningsteori. Han presenterer begrepet ”trygg base”, som springer ut fra at det må foreligge følelsesmessige samspillskvaliteter i bunn. De emosjonelle bånd knytter barnet til omsorgspersoner over tid og sted. I forbindelse med å søke omverdenen holder barnet kontakt med den ”trygge basen”, sin omsorgsperson, mye av tiden. Barnet holder øye med hvor omsorgspersonen er, og søker kontakt gjennom blant annet blick, gråt og å strekke armene mot når de ønsker og har behov for nærhet og trygghet. Røthle (2005) trekker også fram tryggheten som en forutsetning for at små barn i barnehagen kan gi seg hen til leken, der personalet spiller en viktig rolle. En kan anta at barn med multifunksjonshemning også har behov for en ”trygg base”. Kanskje kan de korte sekvensene som kjennetegner samspill mellom barn med multifunksjonshemning være et uttrykk for en ”på-vei-løsrivelse” fra den voksne? Pausene kan muligens være et uttrykk for å søke påfyll av trygghet hos nærpersionen, den ”trygge basen”, for så å vende tilbake til samspillet det har

med jevnaldrende. En kan av og til se at barnet med multifunksjonshemning søker nettopp kontakt med voksne i sine pauser, og kanskje har de behov for å føle på denne tryggheten innimellom. Denne pendlingen mellom trygghet og utforsking av nye ting kan være et tegn på en gryende selvstendighet (Röthle, 2005). Ved å ha en forståelse for hva barnas pausefunksjon kan innebære, kan den voksne få et nytt syn på sin rolle. Bowlby (1994, ref. i Abrahamsen, 2005) trekker frem ulike kvaliteter ved personer som utgjør en ”trygg base”. De er følelsesmessig til stede hele tiden, og er der for barna og følger deres tempo. Dette samsvarer med det Stern (2003) kaller for affektiv inntoning, det at nærpersoner klarer å lese barnets små signaler og tone seg inn på deres følelsesmessige tilstand på en veltilpasset måte.

Kroppslig utfoldelse

Funksjonsfriske barn bruker kroppen i samspill; de løper, hopper og hermer etter hverandres bevegelser. Gjennom dette lærer barna av og om hverandre, samtidig som de lærer om seg selv. Men hvordan kan dette overføres til barn med multifunksjonshemning? Kognitive, motoriske og sansemessige forutsetninger begrenser mulighetene de har for læring og utfoldelse (Slåtta, 2010). Deres funksjonshemninger gjør at de ikke kan løpe og hoppe som andre barn, men behovet for å utfolde seg kroppslig kan likevel ligge der. For å kompensere for barnets vansker, utfordres den voksne til å ta i bruk hele seg i støtte for barnet. Informantene trakk frem herjelek som en måte å ”varme opp” barna til samspill på. En slik ”hard” stimuli vekket dem opp og gjorde dem mer mottakelig for samspill med andre. Smilet og gleden kom tydeligere fram. Röthle (2005) understreker at det barn lærer i voksen-barn samspill tar de med seg videre i samspill med andre barn. Ut fra en slik tankegang kan en anta at den hjelpen barnet får til kroppsutfoldelse sammen med en voksen, kan de med hjelp og støtte tilsvarende få til med andre barn, noe som kan gi dem en rikere opplevelse. Etterlikning og imitasjon er en viktig ”motor” i sosial omgang mellom små barn (Løkken, 1996). En kan allikevel møte på ulike utfordringer, da kanskje herjelek blir for voldsomt for enkelte barn. Det kan påføre ekstra smerte eller ubehag i kroppen ved utførelse av bevegelsene, noe en må ta hensyn til og tilpasse hvert enkelt barns behov. Samtidig kan en tenke seg at den voksne ofte opptre litt for forsiktig sammen med barn med multifunksjonshemning. På den ene siden ønsker de ikke å påføre barna ubehagelige opplevelser, på den annen side kan de frarøve barna noen opplevelser ved ikke å ta i bruk en type kroppslig herjelek. Det å kjenne barnets signaler har derfor betydning, og det er viktig at barnet føler seg trygg på den voksne. De skal ha en positiv opplevelse av å være i samspill.

Den voksne bør tenke alternativt når en ønsker at barna med multifunksjonshemning skal utfolde seg kroppslig sammen. En trenger nødvendigvis ikke å løpe og hoppe, men enkle bevegelser av kroppen har sannsynligvis en sentral effekt. Bevegelse stimulerer flere sanser, og øker barnets kroppsbevissthet. Barn erfarer gjennom bevegelse, noe som kan bidra til ønske om mer bevegelse. Ut fra spedbarnsforskning ser en at spedbarn kan utføre ukontrollerte bevegelser som det senere tar i bruk og leker med. Et eksempel på en slik bevegelse kan være å bøye hodet bakover. Bevegelsen kan komme første gang i forhold til å iaktta nye ting, mens den etter hvert blir en form for lek og kan glede barnet. Barn med multifunksjonshemning kan ha lite kontroll over kroppen sin, og en kan anta at de opplever og leker med bevegelser på samme måte som spedbarn. Når et barn med multifunksjonshemning gjentatte ganger bøyer hodet bakover slik som spedbarn gjør, vil disse repeterende bevegelsene for utenforstående kunne oppfattes som selvstimulering, mens de i virkeligheten kan være en form for lek (Horgen, 2006).

Opptre i flokk

Det at barn flokker seg sammen om å gjøre noe er et kjennetegn for de yngste barnas lek, der selve fellesopplevelsen er viktigst (Løkken, 2004). Barna har en genuin interesse for å være sammen, der glede og humor dominerer. Gjennom prosjektet kom jeg fram til at noe av det som gjør samspillet mellom barn med multifunksjonshemning vanskelig, er at de er lite fleksible i måten å tilpasse seg hverandre på. De har ofte ulik rytme og tempo. Kan det være lettere å "treffe" hverandres tempo og oppmerksomhet på uten voksenhjelp hvis det er flere barn til stede samtidig? Plassering av flere barn nær hverandre på gulvet kan gi dem mulighet til å kunne berøre hverandre, strekke seg etter eller rulle seg mot hverandre. En hånd, et blikk, en berøring kan skape kontakt mellom barna. Ved å ligge nær hverandre kan en anta at enkelte barn på egenhånd kan treffe timingen med et annet barn med minimalt av vokseninvolvering. Den voksne kan observere og vurdere det som oppstår, og hjelpe de barna som ikke klarer å komme i kontakt med hverandre. En kan undre seg over om det å være flere barn sammen kan gi dem noe spesielt, en fellesopplevelse. Ut fra Løkkens (2004) studie av de yngste barnas lek i barnehagen kan en anta at dette fellesskapet også vil ha en betydning for barna med multifunksjonshemning. Det må bare tilpasses i forhold til barnas funksjonsnivå.

I samspill mellom barn med multifunksjonshemning kan muligens en kroppslig nærhet bidra til at de sanser og oppfatter hverandres initiativ. Det er mulig at noe av denne kroppsnære

kontakten kan erstatte det funksjonsfriske barn oppnår i form av blikk og speiling av hverandres bevegelser. Kroppskontakt mellom barn og nærperson er sentralt i forståelsen av hverandre, noe Horgen (2006) kaller for ”det nære språket”, og det er grunn til å anta at dette også kan være en måte for barna å forstå hverandre bedre på. Mange oppdager ikke verden før den er helt nær, og med kroppskontakt kan de ved bruk av sansene bli bedre kjent. For enkelte barn kan det å være mange sammen være en inngangsport til flere og bedre samspill med jevnaldrende. På den annen side kan kanskje det å være flere sammen gi enkelte barn for mye inntrykk, slik at de blir overstimulert og ikke klarer å filtrere det som en trenger til å skape et godt samspill. Da kan en slik situasjon ha en motsatt effekt, og muligheten for samspill mellom barna minker. I følge Smith & Ulvund (2006) kan overstimulering og understimulering ha samme følger, at samspillet avtar eller blir brutt. Det er mange overveielser som må tas, og det viktigste blir å se hva som passer for hvert enkelt barn. Dette berører blant annet det at barn med multifunksjonshemning er en heterogen gruppe, at forskjellene innad i gruppen kan være svært stor. Hva som fungerer for et barn trenger nødvendigvis ikke gjelde for et annet.

5.2 Voksenrollens dilemmaer

Personalet omtaler voksenrollen som kompleks, der det er mange ting en må tenke på samtidig for best mulig å fremme samspill mellom barna med multifunksjonshemning. Det er svært krevende, og innebærer et større ansvar og involvering i samspillet mellom barn med multifunksjonshemning enn mellom barn som er funksjonsfriske. Barnas begrensninger i bevegelser og deres avhengighet av hjelp gjør at voksenrollen er av stor betydning. Svært lite samspill oppstår uten at voksne rent fysisk plasserer barna sammen. Først da får de mulighet til å inngå samspill (Madsen, 1999). I tillegg til plassering er barna mer enn andre avhengig av en nær kontakt med voksne som kan hjelpe med å tolke, gjennomføre bevegelser og til regulering av tempo og timing. Ut fra informantenes uttalelser delte jeg voksenrollen inn i fire sider; Den Trygge, Den Tilretteleggende, Den Støttende og Den Videreutviklende. Alle fire sidene er viktige og opptrer samtidig eller vekselvis i løpet av samspillsekvensen, alt fra forberedelser en gjør til samspillet opphører.

På bakgrunn av personalets utsagn vil jeg fremheve dilemmaet i forhold til at barna både er avhengig samtidig som de har behov for å være uavhengig som sentralt, der balansen mellom å gi barna nok hjelp samtidig som de får sjansen til å være ”alene” setter den voksne i en

vanskelig *dobbeltrolle* som krever høy grad av *sensitivitet*. Et annet dilemma som trer frem i en travel barnehagehverdag, er balansegangen mellom hvordan en selv ser på sin rolle i forhold til å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning opp mot hvilke ytre rammer en må forholde seg til. Ofte føler den voksne et økt *press*, og balansen mellom de ulike hensynene som må tas krever *prioritering* og kan være vanskelig å forholde seg til. Følelsen av å måtte prestere og hvilke holdninger en har farger *pedagogrollen* og har betydning for barnas samspill.

5.2.1 Dobbeltrolle

Den voksne må både ha fokus på hvert enkelt barn samtidig som de fokuserer på samspillet barna i mellom, før de kan balansere i hvilken grad de skal involvere seg. De voksne er avhengig av å kjenne barna godt for å kunne tilrettelegge og støtte de underveis i samspillet med andre barn. Det krever ofte svært nære og empatisk innlevende nærpersoner med stor grad av vilje til å forstå mennesker med multifunksjonshemning (Lorentzen, 2009).

I samspill mellom funksjonsfriske barn har den voksne en rolle som er preget av å være oppmerksomt til stede på sidelinjen (Løkken, 1996). De trer inn og hjelper hvis barna har behov for det, men som regel holder de seg i bakgrunnen. Voksenrollen i samspill mellom barn med multifunksjonshemning er mer komplisert. Disse barna er naturlig mer avhengig av voksenhjelp samtidig som de har behov for bare å være barn sammen. Her ligger det en viktig balansegang. Hvordan finne balansen mellom det å gi barna den støtten de trenger i forhold til behovet for hjelp, samtidig som den voksne må være bevisst sin deltakerrolle i samspillet slik at barna selv opplever følelsen av å være selvstendige og fri i sitt samspill med andre barn? Den voksne har lett for å se sin rolle som svært viktig, men faren for å ta over samspillet eller lære barna å bli avhengige av voksenhjelp er stor. Det kan hende at voksenrollen tillegges en større betydning enn den har. Barn med multifunksjonshemning har i det daglige lite frihet til medvirkning og selvbestemmelse, noe en bør tenke på i enhver situasjon. De bør bli gitt tid og mulighet til å prøve seg på egenhånd, slik en vanligvis gjør med andre barn. En av informantene bemerket en endring hos Petter, i et av videoklippene som ble presentert i gruppeintervjuet, da han ble mer stille og passiv enn han vanligvis er:

1a) ... han lener seg litt for mye på den voksne lissom, at "når du er her så trenger jo ikke jeg"...

Dette kan vise at barnet muligens har blitt for avhengig av den voksne, og er vant til at de styrer samspillet. Dette kan omtales som *lært hjelpeløshet*. Hensikten til den voksne er å hjelpe barnet til bedre samspill med andre barn, mens det får en motsatt effekt. Barnet blir inaktiv og trekker seg tilbake og lar heller den voksne føre enn selv å utfolde seg i barn-barn samspill. Det er lett at ting bare blir gjort for en, at en ikke selv er med på å avgjøre hva som skjer. Dette kan i følge Bjørnrå (2008) føre til passivitet, og minske motivasjonen til å ville påvirke.

Barn med multifunksjonshemning har de samme grunnleggende behov som andre. Det er ikke behovene, men løsningene som er annerledes (Helland, 2008). Utfordringen er å gjøre barna trygge og klare nok til å inngå i samspill med hverandre, der de tar frem og bruker sine sterkeste sider. En må understøtte barnas handlinger, se etter muligheter til å strekke seg videre i retning av økt forståelse, mer selvstendighet og bedre mestring (Lorentzen, 2009). Det å ha manglende kontroll over eget liv kan føre til lært hjelpeløshet som videre kan innvirke på den generelle utviklingen (Parette & Peterson-Karlan, 2008). Noe av konsekvensene av ikke å bestemme selv, kan være å oppleve seg styrt av andre, og at en blir mer en tilskuer enn deltaker i sitt eget liv. En kan i tillegg bli mindre engasjert og interessert i det en holder på med, og muligheten for en reell innflytelse på eget liv fratas, noe som kan medføre at livskvaliteten svekkes.

5.2.2 Sensitivitet

Å være en sensitiv voksen innebærer blant annet tilstedeværelse og å bruke tiden til hjelp, og forutsetter at en i utgangspunktet er en trygghetsfaktor for barna.

Personalet trekker fram det å være til stede ”her og nå” som meget sentralt i forhold til samspillet mellom barna, der den voksne evne til å tone seg inn på barna og være i deres verden har betydning. Det er først da de føler de klarer best å hjelpe og støtte barna, og lettere forstå hva de vil og ønsker. Den voksne må bruke hele seg og klare å leve i øyeblikket. En av informantene uttalte det på denne måten:

3a) Det er noe med å skjønne at man skal bruke hele seg. Det er både det å være fysisk nær dem og psykisk til stede... sett hva du har av alle hjelpemidler og alt mulig, men det viktigste hjelpemiddelet det er deg selv. Og det krever nærværenhet. Tilstedeværelse.

Den voksne må være lyttende med alle sansene, og bruke intuisjonen sin i samspillsekvensene, og i følge Horgen (2010d) må en både være fysisk og følelsesmessig til stede for å oppfatte et hvert uttrykk og sinnsstemning hos barna med multifunksjonshemning. Dette er i tråd med det Stern kaller for affektiv inntoning, og er "... en slags imitasjon fra innsiden av hvordan en opplevelse føles, ikke av hvordan den blir uttrykt gjennom handling" (Stern, 2007, s 235). Den voksne kan vise dette gjennom å tone seg inn på barna. Tonefall, rytme og tempo tilpasses og innretter seg etter barna, og følelsetonen synkroniseres. En kan kjenne seg igjen i barnas sinnstilstand. Dette krever en oppmerksom og nærværende voksen, som er fullt og helt til stede. Det krever selvfølgelig også at en på forhånd har god kjennskap til barna.

I en travel hverdag kan spesielt den følelsesmessige siden være utfordrende å få til, noe personalet påpekte. Det å få roen til å kunne gi av hele seg og være nærværende krever fullt fokus. Klarer den voksne å være i øyeblikket kan barna oppleve å føle seg forstått og gi følelse av å kunne dele en opplevelse. Klarer en ikke å tone seg inn på den måten, kan barnas muligheter til å vise hvem de er og hva de vil svekkes.

Tid er viktig i samspill mellom barn med multifunksjonshemning. Skal barna sammen klare å være til stede med bevegelser, mimikk, oppfatte det som skjer og oppnå en felles opplevelse, så trenger de tid og gjerne god tid. Tid kan derimot være en utfordring for de voksne, og krever stor grad av sensitivitet. Mange av diskusjonene rundt tid i intervjuene omhandlet det at de voksne ikke alltid tør å avvente situasjonen. Balansegangen mellom det å vite når en skal gripe inn og når en skal avvente kan ha konsekvenser for barna. Griper den voksne inn for tidlig kan det lett føre til overstyring og samspillet blir ikke barnas, men den voksnes tolkning av det barna vil. Utålmodighet og ønske om å hjelpe barna på vei kan føre til for mye involvering. Ved å vente for lenge kan det medføre at samspillet kanskje bli brutt mellom barna, og det kan hende en venter på et initiativ som aldri kommer. Dette er noe en ikke vet på forhånd, men som må hele tiden vurderes. Å benytte seg av god tid kan føre til en positiv opplevelse, noe som personalet har gode erfaringer med. Ved å ta tiden til hjelp opplevde en informant at barna ofte klarte å komme inn igjen i samspillet på egenhånd etter å ha "falt ut" litt. Ved ikke å bli for ivrig etter å ville mer enn det barna selv vil, men legge bort sine egne forventninger og akseptere at slik er det, får barna muligheter til å prøve på eget initiativ. Det er lett å bli utålmodig i situasjoner som dette, og det kan være lett for den voksne å tre støttende til for raskt. Men av og til må en faktisk hjelpe barna med å finne tilbake til fokus,

og det krever en sensitiv voksen til å forstå når det å involvere seg i samspillet er det ”riktige” valget.

5.2.3 Press

Ut fra en ideell tenkt situasjon, kunne en brukt god tid sammen med barna der tilstedeværelse i ”her og nå” øyeblikkene preget mye av den voksnes rolle. Men hverdagen er annerledes. Personalet føler *press* fra flere hold, og mange hensyn må ivaretas. Opplæringsloven (1998) §5-7 tilsier at barn med særskilte behov har rett til spesialpedagogisk hjelp før opplæringspliktig alder, og barn med multifunksjonshemning er underlagt denne loven. Barna skal ha en individuell opplæringsplan (IOP) som inneholder hovedmål, delmål, arbeidsmåter, organisering og evaluering. Det skal skrives rapporter i forhold til dette som beskriver måloppnåelse, der en igjen antyder nye mål videre. Denne måten å arbeide på rundt barn med multifunksjonshemning gjør at det ofte fokuseres på de ferdigheter en har satt seg som mål, og arbeidet blir preget av trening (Frøyland, 2005). Leken og samspillet barna har seg i mellom kan ofte bli satt til side til fordel for ”treningsprogrammet”. Allikevel er voksne ofte flinke til å benytte en lekpreget trening med barna, men da en voksenstyrt lek med klare mål. Hensikten er god, men samspillet og leken er ikke bygget ut fra barnas indre motivasjon og drivkraft til å inngå samspill med andre. En kan anta at dette gir en følelse av å få pådyttet noe en selv kanskje ikke er klar for der og da.

Å legge til rette for samspill mellom barna krever at en både har tid og rom for at det skal kunne skje. For å sikre at det er avsatt tid til dette kan det i noen tilfeller settes opp som en aktivitet på dagsplanen. I forkant av dette krever enkelte barn ulike forberedelser der hensyn må tas ut fra hvert enkelt barns behov. For noen er det viktig å ha spist godt slik at ikke sultfølelsen opptar all oppmerksomhet, og for andre kan tid på dagen ha en viktig betydning i forhold til våkenhetstilstand. Enkelte er mer opplagt på formiddagen, mens for andre spiller det liten rolle. Noen av barna trenger å ”varmes opp” i forkant for å best mulig få utbytte av samspillet. I selve samspillsituasjonen som er avsatt bør barna være opplagt og våkne, og villige til å inngå i samspill med andre barn, der bare en liten forkjølelse kan ha stor innvirkning. Det at samspill barna i mellom av og til må settes opp på dagsplanen sammen med ulike aktiviteter og treninger som skal gjennomføres, gjør at personalet føler enda mer på presset. Kanskje det ikke forekommer noe samspill mellom barna akkurat da, og hvis det først oppnås kontakt så kanskje det er tid for å ta for seg neste punkt på dagsplanen. Hva sier

egentlig dette? Den voksne kan føle et nederlag ved å ikke prestere nok under slike press. Kanskje ”senser” barna at en febrilsk prøver å få til et samspill mellom dem, og at det stopper opp prosessen? Den naturlige settingen i hverdagen blir borte, og det spontane blir nedprioritert til fordel for alt det barna *må* igjennom. En kan stille seg spørsmålet om samspill er noe som i det hele tatt hører hjemme som et punkt på en dagsplan. Kan det ødelegge litt av det lystbetonte og spontane som ligger i barns naturlige væremåte? Kan en styre når barna skal være i samspill og ikke? Samspill er ikke lett å styre etter klokka, da det er barnas eget tempo som bør legge føringene. På en annen side så er det kanskje bra at en har satt opp samspill med andre som en del av dagsplanen, da sikrer en seg at barna i noen grad har mulighet til å være sammen. Samtidig viser det at en ser behovet og betydningen av et slikt samspill. Skal en ta hensyn til alle de aktivitetene barna skal i gjennom i løpet av en dag, vil det være viktig å utnytte de mellomrommene som oppstår underveis (Horgen, 2010c). Dette er et alternativ en kan ta i betraktning. De naturlige pausene og overgangene i løpet av dagen kan benyttes for å dyrke samspill. Hvordan en plasserer barna i disse overgangssituasjonene har betydning for om samspillet kan få mulighet til å skje, og den voksne må være bevisst sin rolle i dette. I tillegg blir det viktig å ta vare på de gangene barna selv tar initiativ til samspill med hverandre, som under måltider, i garderobesituasjoner og i ulike fellesaktiviteter.

I intervjuene kom det fram at ved sykdom blant personalet faller enkelte av punktene ut på dagsplanen, og løsningen blir ofte å plassere flere barn sammen. Istedenfor å tenke at en ikke får gjennomført det en har planlagt, kan en i slike situasjoner benytte muligheten til å styrke barnas samspillskompetanse. Barna tilbringer mer tid med hverandre enn vanlig, og en har da en gylden sjanse til å fremme samspill mellom dem.

5.2.4 Prioritering

Barn med multifunksjonshemning har et stort apparat rundt seg der alle har en formening om hva barnet trenger og har behov for. Dette er blant annet i forhold til hva det trenger av fysisk stimulering, regulering av matinntak, skifte av kroppsstillinger, samspill med voksne og faste rutiner. I tillegg til dette skal barna først og fremst være barn med et så ”normalt” liv som mulig samtidig som det skal balanseres med alt det spesielle de har behov for. Personalet ga uttrykk for at det er vanskelig å *prioritere*, da en aldri har nok tid til alt det barna trenger. Alt som barna bør gjøre er like viktig, men i hvilken rekkefølge er det ulike meninger om. Det er veldig mye som er bra for barnet, men uansett hva en velger å prioritere så er det noe som må

prioriteres vekk. Følelsen av dårlig samvittighet over ikke å strekke til tærer på samvittigheten. Ofte må personalet ta slike avgjørelser i hverdagen, og av og til er ikke barnet heller opplagt for alt som er satt opp på dagsplanen. Barna har naturligvis sine gode og dårlige dager, og på en dårlig dag kan personalet føle at de ikke får gjort ”jobben” sin.

Personalet kjenner også på tidsklemma, at alt må gjøres raskt for å rekke neste aktivitet en skal i gjennom. De gangene en ønsker å kunne fortsette en god samspillsituasjon, må de avbryte for at andre skal ta i bruk akkurat det rommet eller at en annen aktivitet ikke får startet opp før det aktuelle barnet kommer for å delta.

2c) Det er jo forskjellige ting som foregår på timeplanen som går ut over andre hvis man ikke stiller opp på da. Den balansegangen der. Hvis alle skulle sagt ”vi kommer om ti minutter fordi det her skjer og er viktig”, så blir det litt kaos for alle.

Balansegangen med hva den voksne hele tiden skal prioritere og ta hensyn til, oppleves som slitsomt, og alt av program og organisering av dagen kan legge et hinder på utvikling og mulighet for samspill mellom barn.

I en barnehage må en se på helheten rundt barnet og tenke ut fra det. Voksne legger press på seg selv i forhold til å få fremgang med barna, for det er noe en kan måle, men med barn med multifunksjonshemning er nettopp tiden og den sakte fremgangen et kjennetegn. Er det noe en skal strebe etter hele tiden? Skal all fremgang kunne måles? Klart det er lettere å se fremgang når et barn går et skritt videre i utvikling av motoriske ferdigheter. Fremgang i hva barnet opplever sammen med andre barn er desto vanskeligere å måle. Det er kanskje ikke så synlig hva som skjer og hvilke betydning det har, men det er ikke mindre viktig av den grunn. ”Noen ganger bør forsøk på å bedre svake funksjoner avveies mot muligheter for utfoldelse som gir opplevelser av å lykkes, og som bidrar til et positivt selvilde” (Moe & Lillegård Valseth, 2007, s 346). Livskvalitet er et sentralt ord her. Opplevelsen og samspillet barna har seg i mellom kan gi dem en god følelse. Den voksne har derfor en viktig rolle i forhold til å gi barna de muligheter og opplevelser som gir økt livskvalitet.

5.2.5 Pedagogrollen

De voksne møter ofte på utfordringer i sitt arbeid med barn med multifunksjonshemning, og en pedagog må pendle mellom å ta hensyn til barna og til de rammene som barnehagen er underlagt, og valgene og prioriteringene en tar styres mye av ens holdninger. Hvordan en

møter og forholder seg til utfordringene kan være ulik og kan utgjøre forskjeller i kvaliteten på barnas barnehagedag.

Hele tiden å føle et press på å *prestere* er noe av det informantene opplevde som vanskelig. De legger ofte et press på seg selv samtidig som de opplever press fra ulike instanser som fysioterapeuter, leger og foreldre. Dette setter personalet i en vanskelig situasjon, og konsekvensen av dette kan være at de begrenser seg selv i å ha tid og mulighet til å være i ”her og nå” situasjoner med barna. Alle har en mening om hva som burde gjøres, og hva som bør prioriteres. En av informantene kom med følgende kommentar:

2a) Men så er det jo vi som... eller jeg som prøver å være pedagog og så skal jeg få noe ut av alt... Det er litt noe av det der stresset...

Hva ligger bak en slik uttalelse, og hva vil det si å være en god pedagog? En kan anta at personalet ofte føler et press på å prestere, at de må kunne vise til en eller annen form for resultat. En synliggjøring av fremgang gir både en bekreftelse på at en selv gjør noe riktig, samtidig som andre også oppfatter dette. Det gir motivasjon i arbeidet, og en tilfredsstillelse for alle parter. En kan stille personalet spørsmål om hva de legger i begrepet ”god pedagog”, og mest sannsynlig ville de trekke fram andre kvaliteter. Trolig vil de legge vekt på det å se hvert enkelt barn, være en sensitiv voksen, gi av seg selv og gi barna muligheter til økt forståelse og utvikling. En kan undre seg over at det en sier og det en gjør ikke nødvendigvis samsvarer. En vil på den ene siden se viktigheten av å ligge på gulvet og oppleve ”her og nå” øyeblikket, mens på en annen side vil en ikke føle at en gjør en ”jobb” når en ligger der på gulvet. For en utenforstående kan det bli usynlig hva det jobbes med, og at en da blir stresset etter å ”gjøre” noe sammen med barna. En kan føle at en må vise seg fram på en eller annen måte. Det er lett å anta at denne følelsen preger personalet, og er nok generelt en vanlig følelse i arbeid med barn med multifunksjonshemming. Konsekvensene av en slik tenkning kan derimot gå utover barna. Ved ikke å verdsette den betydningsfulle opplevelsen som skjer ”her og nå”, begrenses mulighetene til at det kan skje. I samspill mellom barn med multifunksjonshemming trenger en både tid og rom til å dyrke samspillet, og med en voksen som er fullt og helt til stede. Kanskje vil en skriftlig klargjøring av barnas behov og samspillet betydning gjøre at den voksne klarer å finne roen til å kunne tone seg inn på barna, og dermed slippe følelsen av at de må prestere noe på en synlig måte? Sosial utvikling har mye å si for barnets selvfølelse, kommunikasjon og velvære. Dette er et område som ofte kan være vanskelig å måle, og fordrer en annerledes tenkemåte å dokumentere det på. Det

sentrale blir å få frem betydningen av det som skjer i øyeblikket, og hvilken betydning den voksne har i forhold til det.

Personalets *holdninger* i forhold til barna og samspillet betydning spiller en sentral rolle. I arbeid med barn med multifunksjonshemning, som ikke har mulighet til å kunne diskutere, protestere eller synliggjøre sine behov i særlig grad, er det viktig at personalet har en bevisst og gjennomtenkt holdning til egen væremåte og tilnærningsform. I følge Holmen (2009) vil våre holdninger avspeile vår innstilling til andre mennesker, og vil påvirke hvordan vi handler og hva vi prioriterer å legge vekt på. Når det gjelder å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning har den voksnes holdning stor betydning. Ser ikke den voksne viktigheten av dette samspillet, så legger det heller ikke til rette for det. Da forholder en seg gjerne passivt til denne delen av barnas liv. En av informantene uttrykte det slik:

1a) ... Hvis man er for passiv da, så tenker jeg at man ser ikke heller hvilke muligheter som ligger i barna. Kanskje fordi hvis de aldri får muligheten til å vise hva de kan. Hvis man aldri har sett X og Y i samspill, så vet man kanskje ikke at de kan være i slikt samspill heller. Og da tenker man ikke over at man kan tilrettelegge for den type situasjoner nok heller på en måte...

Det er lett for at diagnose og ulike fysiske og helsemessige vansker kan dominere fokuset, noe som kan medføre at barnet bak de omfattende funksjonshemningene ikke fremstår med sin kapasitet og personlighet (Mørland, 2008). Utfordringen er å kunne se barnet som et individ med egne følelser og meninger. Barn er først og fremst barn, og det å være i samspill med jevnaldrende er verdifullt i seg selv uansett om en er funksjonsfrisk eller har en multifunksjonshemning. Å være i samspill med andre er av stor betydning for å kunne utvikle seg (Smith & Ulvund, 2006). Barn med multifunksjonshemning er fullt og helt avhengig av hjelp til alle døgnets tider, og en nærpersion har stor innvirkning på barnet og dets liv. Dette er noe de voksne må være seg bevisst. Den mellommenneskelige relasjonen er avgjørende for å skape nødvendig trygghet til å kunne utforske og mestre omgivelsene (Ellingsen, Jacobsen & Nicolaysen, 2002). De som arbeider tett med barn med multifunksjonshemning skaper de viktigste betingelsene for barnet når det gjelder kvalitet og utvikling. Dette voksen-barn samspillet får ringvirkninger for samspillet mellom barn med multifunksjonshemning.

Barnets opplevelse av seg selv formes i samspill med andre, og er et viktig moment å ta med seg i tanker rundt betydningen av samspillet. Det kan være en utfordring å tilrettelegge for gode samspillsopplevelser mellom barn med multifunksjonshemning på grunn av den store variasjonen i vansker hvert enkelt barn strever med. De ulike funksjonshemningene kan skape

et hinder for å oppnå kontakt og for å kunne holde det over tid. En bør allikevel se på hvilke muligheter slike samspill gir, og ikke begrensningene. Det er da barna vokser mest (Moe & Lillegård Valseth, 2007). Samspill er å dele øyeblikk, og en kan undre seg over hva som gir dem de beste opplevelsene. Det er vanskelig å svare på et slikt spørsmål, da det kan variere fra barn til barn hva som oppleves som gode samspill. Å kjenne til barnas interesser og hvilke barn som passer sammen har derfor en betydning. Gjennom observasjon kan personalet finne ut hvilke barn som foretrekker å være sammen og som har god kjemi.

I arbeid med barn med multifunksjonshemming tas det ofte utgangspunkt i spedbarnsforskning fordi barna som regel befinner seg på et tidlig utviklingsstadium. Utfordringen de voksne står ovenfor blir å balansere mellom viktig kunnskap hentet fra spedbarnsforskningen samtidig som hensyn må tas i forhold til kronologisk alder. Barna det er snakk om er ikke spedbarn, men barn med mye erfaring og opplevelser opparbeidet gjennom flere år (Sjøvik, 2007b). Den voksnes rolle blir å hjelpe barna til å få tilsvarende nyttig erfaringer som spedbarn opplever i tidlig samspill, og samtidig kombinere dette med kunnskap om betydningen av samspill med jevnaldrende. Dette fordrer høy grad av kreativitet, nysgjerrighet og sensitivitet hos den voksne for å finne hva som er riktig for hvert enkelt barn. I følge Løvås & Horgen (2010) er det å ha et åpent sinn, lete etter utvidelses- og utviklingsmuligheter, være nysgjerrig og på leting uten å strebe etter å finne fasitsvarene det sentrale. En må være kritisk, stille spørsmål og reflektere over ens egne handlinger og væremåte, der en stadig søker etter å bli en ”god pedagog”.

6 Avsluttende kommentarer

I følge Rammeplanen (2006) er formålet å gi barn under opplæringspliktig alder gode utviklings- og aktivitetsmuligheter. I dag fokuseres det i stor grad på betydningen av voksen-barn samspillet i arbeid med barn med multifunksjonshemning, samtidig som de ofte har et omfattende dagsprogram som må gjennomføres. Rammene rundt gjør at en kan forestille seg at samspill med jevnaldrende er et behov det er vanskelig å få dekket i en hektisk hverdag, og konsekvensene er at barna muligens blir frarøvet noe av sin sosiale utvikling og identitetsskaping.

Å få til samspill mellom barn med multifunksjonshemning er ingen enkel oppgave. Det er mye som skal fungere og passes på, og medfører en kompleks voksenrolle. Det er ingen fasitsvar på hva som er riktig å gjøre. De voksne lever i et evig dilemma der de valgene de tar uansett får konsekvenser. Velger en å sette fokus på enkelte områder, velger en bort noe annet. Mye er viktig, men en kan aldri få gjennomført alt på en og samme tid. Samspill med jevnaldrende har en viktig betydning, men må stadig måles opp mot andre sentrale faktorer i barnets liv. Å sette barnet i sentrum blir et viktig poeng. Ved å se og kjenne hvert enkelt individ godt, kan en i stor grad finne ut hva som er viktigst for akkurat *det* barnet, og som øker dets livskvalitet.

Gjennom prosjektet har jeg fått belyst hvilke ulike kjennetegn det er på samspill mellom barn med multifunksjonshemning, og hvilke opplevelser personalet i en spesialbarnehage har angående rollen sin i forhold til å fremme dette samspillet. Det er behov for økt kunnskap på feltet, og i videre forskning vil jeg anta at videoobservasjon over en lengre periode i kombinasjon med samtaler med de voksne som medvirker i observasjonene, kan være nyttig. Resultat av et innenfraperspektiv og utenfraperspektiv kan utgjøre et viktig bidrag til større forståelse av det samspillet som foregår mellom barna med multifunksjonshemning og hvilken rolle den voksne har.

Litteraturliste

- Abrahamsen, G. (2005). En god start i barnehagen – toleranse for avskjed i tårer og tid til det nødvendige. I S. Haugen, G. Løkken & M. Røthle (Red.) *Småbarnspedagogikk. Fenomenologiske og estetiske tilnæringer* (s. 60-74). Oslo: J. W. Cappelens Forlag a.s.
- American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) (2011). Hentet 19. april 2011, fra http://www.aamr.org/content_100.cfm?navID=21
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (Red.) *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (s. 287-320). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. Fagernes: Det Norske Samlaget.
- Bjørnrå, T. (2008). Selvbestemmelse og hjelp til selvbestemmelse. I T. Bjørnrå, W. Guneriussen & V. Sommerbakk (Red.) *Utviklingshemning, autonomi og avhengighet* (s. 116-134). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bonnevie, K. & Pålerud, T. (1998). *Tett oppfølging – om den gode barnehagen og barn med spesielle behov*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.
- Brandt, B. (1998). Gruppeintervju: Perspektiv, relasjoner og kontekst. I R. Kalleberg & H. Holter (Red.) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* (s. 145-165). Oslo: Universitetsforlaget.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. London: Sage.
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Drew, C. J. & Hardman, M. L. (2007). *Intellectual disabilities across the lifespan*. Upper Saddle River, New Jersey: Merrill, Prentice Hall.
- Ellingsen, K. E., Jacobsen, K. & Nicolaysen, K. (2002). *Sett og forstått. Alternativer til tvang og makt i møtet med utviklingshemmede*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnskunnskap, jus og humaniora (NESH) (2006).

Hentet 19. april 2011, fra

[http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap.%20humaniora.%20juss%20og%20teologi%20\(2006\).pdf](http://www.etikkom.no/Documents/Publikasjoner-som-PDF/Forskningsetiske%20retningslinjer%20for%20samfunnsvitenskap.%20humaniora.%20juss%20og%20teologi%20(2006).pdf)

Frölich, A. (1995). *Basal stimulering for mennesker med multifunksjonshemming*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Frønes, I. (2006). *De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Frøyland, S. L. (2005). Er leken for alle? I S. Haugen, G. Løkken & M. Røthle (Red.) *Småbarnspedagogikk. Fenomenologiske og estetiske tilnærminger* (s. 183-201). Oslo: Cappelens Forlag a.s.

Galaasen, S. M. (2010). Musikkens muligheter. Musikk som støtte i kommunikasjon og samspill. I T. Horgen (Red.) *Muligheter. Utviklende og glade dager når eleven har multifunksjonshemming* (s. 91-106). Oslo: M-pedagogikkforeningen og Torshov kompetansesenter.

Garvey, C. (1979). *Leg*. København: Hans Reitzels Forlag A/S.

Gjermestad, A. (2010). Om læring. Læring og livsutfoldelse i hverdagslig samspill. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.) *Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 48-56). Oslo: Universitetsforlaget.

Gjærum, B. & Grøsvik, K. (2002). Psykisk utviklingshemning/mental retardasjon. I B. Gjærum & B. Ellersen (Red.) *Hjerne og atferd. Utviklingsforstyrrelser hos barn og ungdom i et nevrobiologisk perspektiv ... et skritt videre* (s. 206-262). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Glaser, V. (2007). Rett til medvirkning for barn med nedsatt funksjonsevne. I P. Sjøvik (Red.) *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen* (s. 94-102). Oslo: Universitetsforlaget.

- Greve, A. (2009). *Vennskap mellom små barn i barnehagen*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Haugen, S. (2005). Barnehagen – arena for små barns opplevelse av mestring og glede over livet. I S. Haugen, G. Løkken & M. Røthle (Red.) *Småbarnspedagogikk. Fenomenologiske og estetiske tilnærminger* (s. 40-59). Oslo: Cappelen Forlag a.s.
- Helland, S. (2008). Spesialpedagogikk i barnehagen. I E. Befring & R. Tangen (Red.) *Spesialpedagogikk* (s. 458-476). Oslo: Cappelen Damm AS.
- Hjelmbrekke, H. (2010). Barn som beriker. Barn med omfattende funksjonsnedsettingar som ressurs i barnehage- og skolemiljøet. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.) *Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 164-184). Oslo: Universitetsforlaget.
- Holmen, L. (2009). *Pedagogikk og kjærlighet. Undervisning av barn med multifunksjonshemninger*. Oslo: Skådalen kompetansesenter.
- Horgen, T. (2006). *Det nære språket. Språkmiljø for mennesker med multifunksjonshemming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Horgen, T. (2010a). Det nære språket – språkmiljø. Grunnleggende forhold for utvikling av gjensidig forståelse. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.) *Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 57-74). Oslo: Universitetsforlaget.
- Horgen, T. (2010b). Skoledagen. Grunnleggende forhold for læring og utvikling for elever med omfattende funksjonsnedsettelse. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.) *Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 107-122). Oslo: Universitetsforlaget.
- Horgen, T. (2010c). Eksempler fra en skoleuke. Om planlegging, sanseforutsetninger og mulige skoleaktiviteter. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.) *Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 123-140). Oslo: Universitetsforlaget.
- Horgen, T. (2010d). En skolehverdag med glede og engasjement. Om viktige forhold i den gode skoledagen. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.)

- Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 141-163). Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnsen, G. (2006). Intervjuet. I K. Fuglseth & K. Skogen *Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metoder* (s. 118-131). Oslo: J. W. Cappelens Forlag as.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Lorentzen, P. (2009). *Kommunikasjon med uvanlige barn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om barnehager (Barnehageloven) (2005). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (Opplæringsloven) (1998). Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Løkken, G. (1996). *Når små barn møtes – om de yngste barnas gruppefelleskap i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag as.
- Løkken, G. (2004). *Toddlerkultur. Om ett- og toåringers sosiale omgang i barnehagen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Løvås, M. & Horgen, T. (2010). Med mulighetenes briller. Videoopptak som redskap til utvikling av felles forståelse og fagmiljø. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.) *Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 214-230). Oslo: Universitetsforlaget,
- Madsen, M. V. (1999). *I legens land. Samvær og kommunikation blant børn med betydelig og varig nedsat funktionsevne*. Århus: Forlaget Systime A/S.
- Maxwell, J. A. (1992). Understanding and Validity in Qualitative Research. *Harvard Educational Review*, Vol. 62, No. 3, 279-300.
- Moe, M. & Lillegård Valseth, M. (2007). En barnehage for alle – med inkludering som overordnet mål. I P. Sjøvik (Red.) *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen* (s. 325-348). Oslo: Universitetsforlaget.

- Mørland, B. (red.) (2008). *Temahefte om barn med nedsatt funksjonsevne i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Næss, S. (2001). Livskvalitet som psykisk velvære. *Tidsskrift for den norske Lægeforening*, (16), 1940-1944.
- Parette, H. P. & Peterson-Karlan, G.R. (2008). *Research-Based Practices in Developmental Disabilities*. Austin, Texas: pro-ed.
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rammeplanen. (2006). Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Fastsett ved kgl. res. 1. mars 2006 nr. 266 med hjemmel i lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager.
- Rognhaug, B. & Gommæs, U. T. (2008). Utviklingshemning – mangfold og lærehemning. I E. Befring & R. Tangen (Red.) *Spesialpedagogikk* (s. 299-326). Oslo: Cappelen Damm AS.
- Rye, H. (2002). *Tidlig hjelp til bedre samspill*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Röthle, M. (2005). Møtet med de lekende barna. I S. Haugen, G. Løkken & M. Röthle (Red.) *Småbarnspedagogikk. Fenomenologiske og estetiske tilnærminger* (s. 110-129). Oslo: Cappelen Forlag a.s.
- Sjøvik, P. (2007a). En barnehage for alle med mangfold som ressurs. I P. Sjøvik (Red.) *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen* (s. 34-56). Oslo: Universitetsforlaget.
- Sjøvik, P. (2007b). Funksjonshemninger hos barn i førskolealderen. I P. Sjøvik (Red.) *En barnehage for alle. Spesialpedagogikk i førskolelærerutdanningen* (s. 144-167). Oslo: Universitetsforlaget.
- Slåtta, K. (2010). Deltagelse. I T. Horgen, K. Slåtta & A. Gjermestad (Red.) *Multifunksjonshemming. Livsutfoldelse og læring* (s. 75-90). Oslo: Universitetsforlaget.

- Smith, L. & Ulvund, S. E. (2006). *Spedbarnsalderen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Sosial- og helsedepartementet (2001). *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer*. NOU 2001:22. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- Stern, D. (2003). *Spedbarnets interpersonlige verden*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Stern, D. (2007). *Her og nå. Øyeblikkets betydning i psykoterapi og hverdagsliv*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Tøssebro, J. & Lundeby, H. (2002). *Å vokse opp med funksjonshemning – de første årene*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Vedeler, L. (2000). *Observasjonsforskning i pedagogiske fag. En innføring i bruk av metoder*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Vedlegg 1 NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Kristin Vonheim
Institutt for spesialpedagogikk
Universitetet i Oslo
Postboks 1140 Blindern
0318 OSLO

Vår dato: 12.01.2011

Vår ref: 25728 / 3 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 10.12.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

25728

*Samspill mellom barn med multifunksjonshemming
- En kvalitativ undersøkelse om hvordan personalet i en spesialbarnehage reflekterer rundt
det å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemming.
Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Kristin Vonheim
Kjersti Rognelåten*

Behandlingsansvarlig
Daglig ansvarlig
Student

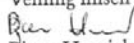
Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.08.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Linn-Merethe Rød

Kontaktperson: Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11
Vedlegg: Prosjektvurdering
✓ Kopi: Kjersti Rognelåten, Majorstuveien 38, leil 409, 0367 OSLO

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svanva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Vedlegg 2 Informasjonsskriv til styrer

Kjersti Rogneflåten
Majorstuvn 38, leil 409
0367 Oslo
Mob: 95770898
Mail: kjerti@hotmail.com

Oslo, januar 2011

Jeg er student ved Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, og planlegger en masteroppgave med temaet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemning", der jeg ønsker å belyse hvordan personalet i en spesialbarnehage reflekterer rundt det å fremme dette samspillet.

Når det gjelder arbeid med barn med multifunksjonshemning, fokuseres det mye på voksen – barn samspillet. Dette er et viktig grunnlag for det temaet jeg vil ta opp, nemlig barn – barn samspillet. Barn med multifunksjonshemning er mer enn andre avhengig av hjelp og støtte i det daglige, og voksenrollen blir dermed ekstra viktig for at de skal få til samspill med andre barn. Ut fra dette er jeg nysgjerrig på personalets erfaringer og opplevelser angående dette temaet, og hvilke utfordringer det gir. Formålet med undersøkelsen er først og fremst å bidra til mer fokus rundt barn med multifunksjonshemning, da det i dag er et område det er lite forskning på. Dere som personal i en spesialbarnehage besitter viktig kunnskap om arbeid med disse barna, og målet mitt blir å prøve å høste denne kunnskapen.

Jeg vil ta videoobservasjon av barn og voksne, der jeg fokuserer på samspillet mellom barna og på voksenrollen. Ut fra videoopptaket vil jeg finne korte videoklipp som jeg vil benytte som introduksjon til ulike temaer i gruppeintervju med personalet. Det vil være to grupper av informanter som benyttes, der hver gruppe igjen intervjues to ganger. Hvert gruppeintervju varer ca 1 ½ time. I selve intervjuet vil jeg ha fokus på hvordan personalet reflekterer rundt voksen – barn samspill, barn – barn samspill, voksenrollen, tilrettelegging og utfordringer. Det er ønskelig at dere som informanter skal føle dere fri til å si hva dere tenker og erfarer rundt temaet, og for å sikre dette vil intervjuene bli anonymisert.

Jeg kommer til å benytte meg av båndopptaker for å kunne gjengi informasjon korrekt, og ta notater underveis i intervjuene.

Forespørsel om deltakelse

Det er frivillig å være med, og en har mulighet til å trekke seg når som helst uten å måtte begrunne nærmere, og all data av vedkommende vil da bli slettet umiddelbart.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS), og jeg følger de gjeldende regler og retningslinjer som her er gitt vedrørende opptak av video og intervju, lagring og sletting av datamaterialet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Alt av datamateriale slettes når oppgaven er sensurert medio august 2011.

Før prosjektet starter, vil jeg innhente skriftlig samtykke av alle deltakerne.
Hvis det er noe du lurer på i forbindelse med dette prosjektet, er det bare å ringe meg på tlf 95770898, eller sende meg en mail: kjerti@hotmail.com Du kan også kontakte min veileder Kristin Vonheim ved Institutt for spesialpedagogikk på tlf 99008824.

Jeg ser frem til samarbeidet!

Med vennlig hilsen

Kjersti Rogneflåten

Masterstudent i spesialpedagogikk

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt skriftlig informasjon angående prosjektet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemning", og godkjenner at det videofilmes barn og personal i samspillssituasjoner, samt at videoklipp benyttes i gruppeintervju med personalet.

Dato: Barnehage:

Navn: Signatur:

Vedlegg 3 Informasjonsskriv til personalet

Kjersti Rogneflåten
Majorstuvn 38, leil 409
0367 Oslo
Mob: 95770898
Mail: kjerti@hotmail.com

Oslo, januar 2011

Jeg er student ved Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, og planlegger en masteroppgave med temaet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemning", der jeg ønsker å belyse hvordan personalet i en spesialbarnehage reflekterer rundt det å fremme dette samspillet.

Når det gjelder arbeid med barn med multifunksjonshemning, fokuseres det mye på voksen – barn samspillet. Dette er et viktig grunnlag for det temaet jeg vil ta opp, nemlig barn – barn samspillet. Barn med multifunksjonshemning er mer enn andre avhengig av hjelp og støtte i det daglige, og voksenrollen blir dermed ekstra viktig for at de skal få til samspill med andre barn. Ut fra dette er jeg nysgjerrig på personalets erfaringer og opplevelser angående dette temaet, og hvilke utfordringer det gir. Formålet med undersøkelsen er først og fremst å bidra til mer fokus rundt barn med multifunksjonshemning, da det i dag er et område det er lite forskning på. Dere som personal i en spesialbarnehage besitter viktig kunnskap om arbeid med disse barna, og målet mitt blir å prøve å høste denne kunnskapen.

Jeg vil ta videoobservasjon av barn og voksne, der jeg fokuserer på samspillet mellom barna og på voksenrollen. Ut fra videoopptak vil jeg finne korte videoklipp som jeg vil benytte som introduksjon til ulike temaer i gruppeintervju med personalet. Det vil være to grupper av informanter som benyttes, der hver gruppe igjen intervjues to ganger. Hvert gruppeintervju varer ca 1 ½ time. I selve intervjuet vil jeg ha fokus på hvordan personalet reflekterer rundt voksen – barn samspill, barn – barn samspill, voksenrollen, tilrettelegging og utfordringer. Det er ønskelig at dere som informanter skal føle dere fri til å si hva dere tenker og erfarer rundt temaet, og for å sikre dette vil intervjuene bli anonymisert.

Jeg kommer til å benytte meg av båndopptaker for å kunne gjengi informasjon korrekt, og ta notater underveis i intervjuene.

Forespørsel om deltakelse

Det er frivillig å være med, og en har mulighet til å trekke seg når som helst uten å måtte begrunne nærmere, og all data av vedkommende vil da bli slettet umiddelbart.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS), og jeg følger de gjeldende regler og retningslinjer som her er gitt vedrørende opptak av video og intervju, lagring og sletting av datamaterialet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Alt av datamateriale slettes når oppgaven er sensurert medio august 2011.

Jeg har i samarbeid med styrer og veileder i barnehagen funnet fram til de informantene jeg ønsker å benytte meg av i prosjektet, og vil om kort tid ta kontakt i barnehagen med de aktuelle. Før intervjuprosessen starter, vil jeg innhente skriftlig samtykke av alle deltakerne.

Hvis det er noe dere lurer på i forbindelse med dette prosjektet, er det bare å ringe meg på tlf 95770898, eller sende meg en mail: kjerti@hotmail.com Du kan også kontakte min veileder Kristin Vonheim ved Institutt for spesialpedagogikk på tlf 99008824.

Jeg ser frem til å samarbeide med dere!

Med vennlig hilsen

Kjersti Rogneflåten

Masterstudent i spesialpedagogikk

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt skriftlig informasjon angående prosjektet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemming", og samtykker til å kunne medvirke i videoobservasjon samt å være deltaker i gruppeintervju.

Dato:

Navn:

Signatur:

Vedlegg 4 Informasjonsskriv til foreldre (hovedfokusbarn)

Kjersti Rogneflåten
Majorstuvn 38, leil 409
0367 Oslo
Mob: 95770898
Mail: kjerti@hotmail.com

Oslo, januar 2011

Jeg er student ved Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, og planlegger en masteroppgave med temaet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemning", der jeg ønsker å belyse hvordan personalet i en spesialbarnehage reflekterer rundt det å fremme dette samspillet.

Når det gjelder arbeid med barn med multifunksjonshemning, fokuseres det mye på voksen – barn samspillet. Dette er et viktig grunnlag for det temaet jeg vil ta opp, nemlig barn – barn samspillet. Barn med multifunksjonshemning er mer enn andre avhengig av hjelp og støtte i det daglige, og voksenrollen blir dermed ekstra viktig for at de skal få til samspill med andre barn. Ut fra dette er jeg nysgjerrig på personalets erfaringer og opplevelser angående dette temaet, og hvilke utfordringer det gir. Formålet med undersøkelsen er først og fremst å bidra til mer fokus rundt barn med multifunksjonshemning, da det i dag er et område det er lite forskning på. Personalet i en spesialbarnehage besitter viktig kunnskap om arbeid med disse barna, og målet mitt blir å prøve å høste denne kunnskapen.

Jeg vil ta videoobservasjon av barn og voksne, der jeg fokuserer på samspillet mellom barna og på voksenrollen. Ut fra videoopptaket vil jeg finne korte videoklipp som jeg vil benytte som introduksjon til ulike temaer i gruppeintervju med personalet. Dette fordi jeg tror at gjennom å vise konkrete eksempler vil det bidra til å igangsette flere refleksjoner rundt temaet hos personalet.

Forespørsel om deltakelse

Jeg ønsker å ta en videoobservasjon av to barn i samspill, der jeg vil ha et hovedfokusbarn og et barn som er medvirkende. Deres barn har jeg plukket ut i forhold til å være hovedfokusbarnet i videoobservasjon. Dette er gjort på grunnlag av at jeg fra før har kjennskap til deres barn, og kjenner til dets signaler og måter å kommunisere på. Dette gjør at jeg lettere kan identifisere dets intensjoner og reaksjoner i et samspill.

Det er frivillig å være med, og dere har mulighet til å trekke dere når som helst uten å måtte begrunne nærmere, og all data angående deres barn vil da bli slettet umiddelbart.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS), og jeg følger de gjeldende regler og retningslinjer som her er gitt vedrørende opptak av video og intervju, lagring og sletting av datamaterialet. Opplysningene vil bli

behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Alt av datamateriale slettes når oppgaven er sensurert medio august 2011.

Jeg vil om kort tid ta kontakt med dere pr telefon for å høre om jeg kan benytte deres barn i videoobservasjon. Jeg vil innhente skriftlig samtykke av dere før jeg setter i gang å videofilme.

Hvis det er noe dere lurer på i forbindelse med dette prosjektet, er det bare å ringe meg på tlf 95770898, eller sende meg en mail: kjerti@hotmail.com Du kan også kontakte min veileder Kristin Vonheim ved Institutt for spesialpedagogikk på tlf 99008824.

Jeg ser frem til å samarbeide med dere!

Med vennlig hilsen

Kjersti Rogneflåten
Masterstudent i spesialpedagogikk

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt skriftlig informasjon angående prosjektet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemming", og samtykker til at mitt barn blir videofilmet i samspillssituasjoner, og at videoklipp blir benyttet i gruppeintervju med personalet i barnehagen.

Dato:

Barnets navn:

Foresattes signatur:

Vedlegg 5 Informasjonsskriv til foreldre (medvirkende barn)

Kjersti Rogneflåten
Majorstuvn 38, leil 409
0367 Oslo
Mob: 95770898
Mail: kjerti@hotmail.com

Oslo, januar 2011

Jeg er student ved Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo, og planlegger en masteroppgave med temaet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemning", der jeg ønsker å belyse hvordan personalet i en spesialbarnehage reflekterer rundt det å fremme dette samspillet.

Når det gjelder arbeid med barn med multifunksjonshemning, fokuseres det mye på voksen – barn samspillet. Dette er et viktig grunnlag for det temaet jeg vil ta opp, nemlig barn – barn samspillet. Barn med multifunksjonshemning er mer enn andre avhengig av hjelp og støtte i det daglige, og voksenrollen blir dermed ekstra viktig for at de skal få til samspill med andre barn. Ut fra dette er jeg nysgjerrig på personalets erfaringer og opplevelser angående dette temaet, og hvilke utfordringer det gir. Formålet med undersøkelsen er først og fremst å bidra til mer fokus rundt barn med multifunksjonshemning, da det i dag er et område det er lite forskning på. Personalet i en spesialbarnehage besitter viktig kunnskap om arbeid med disse barna, og målet mitt blir å prøve å høste denne kunnskapen.

Jeg vil ta videoobservasjon av barn og voksne, der jeg fokuserer på samspillet mellom barna og på voksenrollen. Ut fra videoopptaket vil jeg finne korte videoklipp som jeg vil benytte som introduksjon til ulike temaer i gruppeintervju med personalet. Dette fordi jeg tror at gjennom å vise konkrete eksempler vil det bidra til å igangsette flere refleksjoner rundt temaet hos personalet.

Forespørsel om deltakelse

Jeg ønsker å ta en videoobservasjon av to barn i samspill, der jeg vil ha et hovedfokusbarn og et barn som er medvirkende. Deres barn har jeg i samarbeid med barnehagen plukket ut i forhold til å medvirke i videoobservasjon. Dette er gjort på grunnlag av at deres barn har god kjemi med hovedfokusbarnet, og at de to inngår i daglig samspill med hverandre.

Det er frivillig å være med, og dere har mulighet til å trekke dere når som helst uten å måtte begrunne nærmere, og all data angående deres barn vil da bli slettet umiddelbart.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS), og jeg følger de gjeldende regler og retningslinjer som her er gitt vedrørende opptak av video og intervju, lagring og sletting av datamaterialet. Opplysningene vil bli

behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Alt av datamateriale slettes når oppgaven er sensurert medio august 2011.

Jeg vil om kort tid ta kontakt med dere pr telefon for å høre om jeg kan benytte deres barn i videoobservasjon. Jeg vil innhente skriftlig samtykke av dere før jeg setter i gang å videofilme.

Hvis det er noe dere lurer på i forbindelse med dette prosjektet, er det bare å ringe meg på tlf 95770898, eller sende meg en mail: kjerti@hotmail.com Du kan også kontakte min veileder Kristin Vonheim ved Institutt for spesialpedagogikk på tlf 99008824.

Jeg ser frem til å samarbeide med dere!

Med vennlig hilsen

Kjersti Rogneflåten
Masterstudent i spesialpedagogikk

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt skriftlig informasjon angående prosjektet "Samspill mellom barn med multifunksjonshemming", og samtykker til at mitt barn blir videofilmet i samspillssituasjoner, og at videoklipp blir benyttet i gruppeintervju med personalet i barnehagen.

Dato:

Barnets navn:

Foresattes signatur:

Vedlegg 6 Intervjuguide

DAG 1

Samspill mellom en voksen og et barn med multifunksjonshemning

(Ca 2min videoklipp som utgangspunkt til tema)

- Her ser vi et klipp som viser samspill mellom voksen og barn. Hvordan vil dere beskrive dette samspillet? Hva skjer konkret?
- Er det andre kjennetegn på samspill mellom barn og voksen enn det dere ser her? Fortell!
- Hvordan vet man at en har oppnådd kontakt med barnet? Kan dere beskrive den følelsen / opplevelsen?
- Hvilken betydning har den voksne i dette samspillet?
- Hvem styrer samspillet? Er det barnet eller den voksne?
- Har dere noen konkrete eksempler på hvordan barnet selv deltar i samspillet?
- Hvordan kan man "lese" et barn?
- Hvordan kan man vite at man har forstått barnet?
- Hvordan bekrefter dere barnets signaler og uttrykk?
- På hvilken måte får barnet vist hvem de er gjennom en voksen?
- Kan dere beskrive en god samspillsopplevelse dere har hatt med et barn? Hva skjer konkret?
- Er dette en typisk beskrivelse?
 - Hva gjør den typisk?
 - Eventuelt hva gjør det til et unntak?
- Har dere noen dårlige erfaringer når det gjelder å være i samspill med barn med multifunksjonshemning? I så fall hva?

Samspill mellom barn med multifunksjonshemning

(Ca 2min videoklipp som utgangspunkt til tema)

- Her ser dere et eksempel på samspill mellom barn med multifunksjonshemning. Kan dere gi meg en konkret beskrivelse av hva som skjer her?
- Hvilke andre kjennetegn kan samspill mellom barna ha?
- Kan dere komme med konkrete eksempler på gode måter de kan være i samspill med hverandre på?
- Hvilke betydning kan dette barn – barn samspillet ha?
- Hvordan tror dere barna selv opplever samspillet?
- Er det en forskjell på samspillet mellom disse barna og mellom barn som er funksjonsfriske?
- Kan dette samspillet gi barnet med multifunksjonshemning noe annet enn når det er i samspill med en voksen? I så fall, hva?

- På hvilken måte viser barna hva de liker å gjøre, både alene og sammen med andre?
- Ser dere noen eksempler på at barna med multifunksjonshemning foretrekker noen spesielle barn i forhold til andre? I så fall, hvordan viser de det?
- Tar barna kontakt med hverandre? Hvis ja, kan dere beskrive hvordan de gjør det?
- Voksne gir gjerne rask og mye respons tilbake på barnets initiativ. Hva når de ikke får den type respons fra et annet barn?
- Hvilke strategier bruker de for å opprettholde kontakten? Har de strategier?
- Hvordan kommuniserer barna seg imellom?
- Forstår de hverandre? Hvis ikke, hva da?
- Leker barna sammen? Beskriv i så fall hvordan.
- Vennskap – er det noe som kan forekomme blant disse barna?

DAG 2

Voksenrollen

(Ca 2min videoklipp som utgangspunkt til tema)

- Her ser dere et eksempel hvordan den voksne kan hjelpe og støtte barn i samspill med hverandre. Kan dere beskrive det dere ser her?
- På hvilke andre måter kan en involvere seg når det gjelder samspill mellom barna?
- Hvilken betydning kan den voksne ha i dette samspillet?
- Hva vektlegger dere i voksenrollen? Og hvorfor?
- Hva konkret gjør dere for å fremme samspill mellom barn med multifunksjonshemning?
- Hvordan kan man vite når en skal gå inn i samspillet mellom barna eller ikke?
- Hvilke konsekvenser kan det ha hvis man hjelper for lite?
- Hvilke konsekvenser kan det ha hvis man hjelper for mye?
- Hvordan kan den voksne utvide samspillet mellom barna?
- Når man velger en aktivitet for å fremme samspill mellom barna, hva er det gjort på grunnlag av?

Tilrettelegging

(Ca 2min videoklipp som utgangspunkt til tema)

- Her ser dere et eksempel på hvordan en kan tilrettelegge for samspill mellom barna. Kan dere beskrive konkret hva som skjer her?
- Hvordan bruke seg selv i tilretteleggingen?
- Hvordan tilrettelegge et godt fysisk miljø?
- Er det andre måter en kan tilrettelegge for samspill mellom barna?
- Er det satt av tid til samspill mellom barna?
- Er det spesielle tider / aktiviteter på dagen man ser mest samspill mellom barna?

- Utnytter man de muligheter man har i løpet av en dag? Hvorfor / hvorfor ikke? Kom med eksempler.
- Hvilken betydning kan tilrettelegging ha for samspillet mellom barna?
- Hvilke utfordringer møter en på i tilrettelegging av samspill mellom barna?

Utfordringer

(Ca 2min videoklipp som utgangspunkt til tema)

- Her ser dere et eksempel på hva en kan møte på av utfordring når det gjelder ens rolle ift samspill mellom barn. Kan dere beskrive hva som skjer her?
- Hvilke andre utfordringer er?
- Hva opplever *dere* som de største utfordringene i forhold til samspill mellom barn med multifunksjonshemning?
- Er det noe dere opplever som generelt vanskelig i arbeid med barn med multifunksjonshemning?
- Har barna lært dere noe? I så fall hva?
- Og hvordan lærte dere det?
- Har dere endret deres oppfattelse av barn med multifunksjonshemning etter at dere begynte å jobbe med dem? I så fall på hvilke områder?
- *Er det annet dere ønsker å tilføye, som ikke har fått kommet fram gjennom intervjuet?*